

ФАКУЛТЕТ ЗА КУЛТУРУ И МЕДИЈЕ
БЕОГРАД

Татјана (Мишић) Кикић, МА

**УЛОГА АРХИВА У КУЛТУРНОЈ МЕМОРИЈИ:
КОНЦЕПТИ, ТЕОРИЈЕ И МЕТОДИ ОЧУВАЊА
НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА**

- Докторска дисертација -

Београд, 2015.

Ментор:

Проф. др Виолета Цветковска Оцокољић,
Факултет за културу и медије Мегатренд универзитета у Београду

Чланови комисије:

Проф. др Миливоје Павловић
Редовни професор Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета
у Београду

Проф. др Беба Ракић
Редовни професор Факултета за пословне студије Мегатренд универзитета
у Београду

Датум одбране: _____

УЛОГА АРХИВА У КУЛТУРНОЈ МЕМОРИЈИ: КОНЦЕПТИ, ТЕОРИЈЕ И МЕТОДИ ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Апстракт

Архиви су институције културне меморије *par excellence*, друштвене конструкције чије порекло лежи у информативним потребама и друштвеним вредностима владара, влада, бизниса, удружења и појединаца који их оснивају и воде. Као такви, имају велику друштвену моћ која се огледа у позицији контролора оног што је било и биће, што се зна о прошлости; моћ управљања сећањем и забором.

Као и архиви колективно, појединачни документи нису само носиоци историјског садржаја, већ и одраз потребе и жеље свог творца; постојала је сврха за њихово стварање, публика која их користи; правни, технички, организациони, социјални, културни и интелектуални контексти у којима су стварани, а почетна интервенција и текуће посредовање архивиста имају озбиљне последице на административну одговорност, права грађана, колективно памћење и историјско знање.

Докторска теза која следи бави се архивима и архивистиком из више углова: као институцијом културног сећања и једним од темеља националног идентитета; као потцењеном научном дисциплином која се, занемарена од научне јавности, бави сама собом без већег успеха; као институцијом која захтева озбиљну академску едукацију, суочена са све већим захтевима и растућом масом документације и објеката који захтевају обраду, чување и доступност јавности.

Из свега овога неминовно произилази да је неопходно успоставити одговарајућу архивску политику, имати разрађену архивску легислативу и обавезно укључити све референтне делове друштва у заједничко деловање. Помоћу правилно дефинисаних, савремених модела и концепата архивирања (архивистике, архивске службе) може се без недоумица и идеолошких ограничавања приступати културном наслеђу. Уз ове претпоставке осигурава се да архивска грађа буде чувана, обрађивана и коришћена у условима и на начин којима ће се осигурати њена аутентичност, веродостојност, јединственост и разумљивост.

Кључне речи: архив, сећање, национални идентитет, култура, заштита, образовање

ROLE OF ARCHIVES IN CULTURAL MEMORY: CONCEPTS, THEORIES AND METHODS OF PRESERVATION OF NATIONAL IDENTITY

Abstract

Archives are institutions of cultural memory par excellence, social constructions whose origin is in social values and needs for information of individuals and organizations. As such, archives have a great social power that is reflected in the position of control what we know about past and presence; power of management of memory and forgetfulness.

As a collective and archives, individual documents are not only carriers of history, they reflect the wishes of its creators; they have a purpose, different contexts, the audience using them; and the initial intervention and ongoing mediation archivists have serious consequences on the administrative responsibility of individual and collective memory.

PhD thesis, which follows deals with archives and archival science from several angles: as an institution of cultural memory and one of the foundations of national identity; underrated as a scientific discipline that is ignored by the scientific public, deals with herself without much success; as an institution that requires a serious academic education, faced with increasing demands and growing mass of documents and objects that require processing, storage and accessibility to the public.

From all this it inevitably follows that it is necessary to establish an appropriate archival policy, have elaborate archival legislation and be sure to include all the reference sections of society in the joint action. Use properly defined, modern models and archiving concepts (archival studies, archival services) can be no confusion and ideological limiting access to cultural heritage. With this assumption ensures that archival material is stored, processed and used under conditions and in a manner that will ensure its authenticity, authenticity, uniqueness and user-friendliness.

Key words: archive, memory, national identity, culture, welfare, education

САДРЖАЈ

МЕТОДОЛОШКО-ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР	1
УВОД	7
1. ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У СВЕТЛУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	17
1.1. Културни идентитет као темељ националног идентитета.....	22
1.2. Дефинисање елемената културног идентитета.....	25
1.2.1. Институције културног идентитета.....	28
1.3. Културно благо, документација и архивска грађа као културно добро.....	29
1.4. Културно добро као „ресурс“.....	34
2. АРХИВИСТИКА, ОБЛАСТ ДЕЛОВАЊА И ЛЕГИСЛАТИВА	37
2.1. Примена закона о заштити културних добара.....	42
2.2. Права, обавезе и надлежности стваралаца архивске грађе.....	43
2.3. Права, обавезе и надлежности архивских институција.....	50
3. МОЋ АРХИВА - СТВАРАЊЕ МОДЕРНЕ МЕМОРИЈЕ	55
3.1. Историја архива и архивистике, као науке.....	57
3.1.1. Кратка историја архива.....	58
3.1.2. Историја архива и архивистике у Србији.....	62
3.2. Утемељење архивске праксе.....	69
4. АРХИВСКИ ФОНД РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	73
4.1. Архив Србије.....	77
4.2. Архив Југославије.....	78
4.3. Архив Београда.....	79
4.4. Територијална архивска мрежа - архиви Републике Србије.....	81

5. АРХИВИСТИКА И ОЧУВАЊЕ КУЛТУРНЕ МЕМОРИЈЕ	96
5.1. Дигитализација и архивско умрежавање	100
6. ЕДУКАЦИЈА АРХИВИСТА И ИНФОРМИСАЊЕ ЈАВНОСТИ О АРХИВИСТИЦИ.....	110
6.1. Едукација и оспособљавање архивских кадрова.....	121
6.2. Међународна искуства око едукације и изучавања архивистике.....	126
6.3. Предлог курикулума за образовање архивиста у Србији (мастер, специјалистичке и докторске студије).....	133
6.4. Предлог курикулума дипломских академских студија, модул Архивистика..	134
6.4.1. Увод.....	135
6.4.2. Мултидисциплинарне компоненте дипломских академских студија-Архивистика.....	137
6.5. Курикулум - Дигитална архивистика.....	158
6.6. Пост-мастер специјалистички програми.....	183
6.6.1. Модули.....	185
6.7. Докторске студије архивистике.....	189
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	199
ЛИТЕРАТУРА.....	216
Прилог 1. Закон о државној архиви из 1898. године.....	224
Прилог 2. Категоризација и валоризација архивске грађе и регистратурског материјала на примеру <i>Листе категорија регистратурског материјала са роковима чувања Мегатренд универзитета</i>	230

МЕТОДОЛОШКО-ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Хипотеза

Генерална хипотеза истраживачког рада гласи:

„Што је архивистика развијенија, то је лакше дефинисати и обогатити културну меморију у Србији.”

2. Истраживачки поступак

Ниво 1. Иницијална истраживачка идеја

Иницијална идеја за истраживање архива као депоа националних сећања настала је из чињенице да ове установе од изузетног значаја за национални идентитет, немају довољан број квалификованих кадрова, па се чини да њихова друштвена улога код нас не схвата озбиљно. Докторска теза под насловом „Улога архива у културној меморији: концепти, теорије и методи очувања националног идентитета, стога се показала као могућност да се докаже да архиви имају изузетно широк варијетет употребе, од едукације, преко привреде у најширем смислу речи, до забаве. Они помажу институцијама друштва да се ефикасно носе с изазовима комплексног модерног друштва, утемељују демократију и културу, као и друштвени и лични идентитет. Архиви су ненаметљиве, културно засноване установе, које нам ненаметљиво стоје на располагању, трагајући за сопственом истином. Објективност и веродостојност, непролазно, чувају решења за утемељену будућност. Не можемо је предвидети, али можемо стратешки учествовати.

Друштвене, економске и технолошке промене последњих деценија имале су низ импликација по архиве, али за њих могу бити истовремено и изазов и шанса. Нове технологије омогућавају везу архива широм земље и света и кооперацију с осталим културним институцијама, као што су библиотеке, музеји и галерије.

Основна истраживачка идеја рада настала је из потребе да се обједине концепти, теорије и методи путем којих се могу искористити ресурси архивских организација, које показују изузетне капацитете да уједињују јавно и приватно, државно и законско, како би се прилагодиле потребама институцијама и друштва. Важно је разумети основу на којој се даље развијају све делатности архива, било истраживачке, едукативне, културно-просветне, стратешке, а то је архивски фонд (како он настаје, како се формира целина, како се користи и где му је сврха у науци уопште). Рад се, такође, бави и образовањем архивиста, укључујући и специјалистичке и постдипломске студије, какве постоје у земљама које су свесне важности колективне меморије.

Прва фаза истраживања за потребе ове тезе почела је у пролеће 2013. године компаративном анализом кадровске попуњености позиција у архивима Србије, њиховом стручном спремом и способношћу да прикупе, конзервирају и ставе на јавну употребу национално благо Србије.

Ниво 2. Дефинисање проблема и развој хипотеза

Основни проблем истраживања – повезаност архивистике и националног сећања, дефинисан је у основној хипотези рада која гласи:

„Што је архивистика развијенија, то је лакше дефинисати и обогатити културну меморију у Србији. ”

Основну хипотезу подржавају три помоћне хипотезе које гласе:

- „Што су развијенији методи и концепти архивирања, то је лакше приступити националном наслеђу.”
- „Дигитализација и умрежавање доприносе доступности културног блага и идентификацији ресурса за његово изучавање.”
- „Што је образовни систем прилагођенији систематском делању на подручју архивистике, то су веће шансе за њен развој.”

Ниво 3. Дизајн истраживања

Структура докторске дисертације под насловом *Улога архива у културној меморији: концепти, теорије и методи очувања националног идентитета* презентована је у следећим поглављима:

Увод

1. Појам и елементи националног идентитета у светлу глобализације
2. Архивистика, област деловања и легислатива
3. Моћ архива - стварање модерне меморије
4. Архивски фонд Републике Србије
5. Архивистика и очување културне меморије
6. Дигитализација и архивско умрежавање
7. Едукација архивиста и информисање јавности о архивистици

Закључна разматрања

Литература

Прилози

Рад је систематизован у седам издвојених и логички повезаних целина.

У *уводном делу* указано је на значај који архиви имају за друштво и појединца у њему, као друштвене институције и носиоци националног памћења, као носиоци културе сећања. Подвучена је чињеница да растући број докумената и остале архивске грађе изискује редефинисање положаја ових институција у друштву, признавање архивистике као науке и велику потребу за стручним, архивистички образованим а не приученим кадровима.

У *првом поглављу* указано је на појам и елементе националног идентитета у светлу глобализације и то на културни идентитет као на темељ националног идентитета, његове елементе и институције. Апострофирано је културно благо, документација и архивска

грађа као културно добро, али и непресушан ресурс за научнике и истраживаче националног идентитета.

Друго поглавље бави се архивистиком, њеном области деловања и законском регулативом, посебно применом Закона о заштити културних добара. Посебна пажња посвећена је правима, обавезама и надлежностима стваралаца архивске грађе, разграничењем појмова и надлежности, али и правима, обавезама и надлежностима архивских институција.

У трећем поглављу говори се о моћи архива као стваралаца модерне културне меморије. У питању је, како се овде види, о друштвеној моћи јер су архиви ти који одређују ток националне меморије држећи у својим депоима грађу од историјског значаја. Говори се, такође, и о установљењу архивистике као науке и као праксе.

Четврто поглавље представља архивски фонд Републике Србије, као и појединачне архиве укључујући врсте фондова које поседују и њихов значај.

Пето поглавље истражује однос архивистике и културне меморије као неодвојивих сегмената културе сећања. Третман који архивска грађа има говори о степену развоја националне свести и припадности, па је она незаобилазан и пресудан део истраживања историје и историјског промишљања. И, што је можда најважније, неопходно је образовати и производити кадар који ће бити у стању да све ово испрати на најцелисходинији начин.

У шестом поглављу говори се о архивистици у дигиталном добу и новом задатку који се поставља пред српску архивистику – чување грађе у новим облицима. Поставља се и питање да ли су српски архиви спремни за тако обиман прилив докумената.

Седмо поглавље суштински је одговор на многа питања постављена у овом раду јер говори о неопходним променама у домаћој архивистици, пре свега у области едукације неопходних кадрова за ново, дигитално доба архива. Као резултат истраживања тренутног стања и кадра који у архивима ради, настали су курикулуми за различите нивое архивског образовања, од мастер, преко специјалистичких до докторских студија, с детаљним

описима предмета који су неопходни нашим архивистима да би одговорили на изазове новог доба.

У закључним разматрањима, извршен је пресек најважних елемената теоријског истраживања, испитане главна и помоћне хипотезе и дата систематизација актуелних стања и изазова српске архивистике.

Ниво 4. Прикупљање и анализа података

Подаци су прикупљани у периоду април 2013. – април 2014. године из више извора: библиотеке, депоа и центра за информације Архива Србије, појединачних архива у Србији, Министарства просвете РС, Универзитета у Београду и других.

Ниво 5. Стање резултата

Резултати истраживања приказани су у већини дескриптивно, делом табеларно. На основу резултата изведене су образовне потребе архива у Србији и предлог образовних програма из области архивистике на три нивоа: специјалистичке, академске и доктроске студије.

Ниво 6. Тестирање хипотезе кроз студије случаја

Основна, прва и друга помоћна хипотеза тестиране су општенаучним методама анализе и синтезе у прикупљању и обради података, индукције и дедукције, класификације и генерализације. Трећа помоћна хипотеза тестирана је компарацијом података о потребама и расположивим ресурсима у области архивистике.

Како истраживање ове теме захтева интердисциплинарни приступ и анализу предмета истраживања из углова различитих научних дисциплина (историографија, антропологија, социологија, информатика), резултати таквог истраживања у циљу извођења закључака су обрађени свеобухватном аналитичко-синтетичком методом.

У истраживању архивске праксе у свету и код нас, основни индикатори су документа организација, а коришћене су методе посматрања, анализа садржаја прикупљених докумената и студија случаја. Основни индикатори у истраживању су садржаји који се односе на заштиту архивског, националног блага. Заступљеност одређених видова коришћења архивског блага, доказана је емпиријским истраживањем, као и квантитативном и квалитативном анализом добијених података.

Ниво 7. Повратак на теорију и нацрт нове теорије

Теоријски допринос тезе огледа се у јединственом приступу теми која се развија на граници научних дисциплина: архивистике, историографије и истраживања, у анализи трендова у формирању и коришћењу архивске грађе у смислу очувања националног идентитета, али и анализи стања у архивистичком образовању које не одговара потребама струке и науке. Такође, из резултата истраживања и студија случаја формирана је образовна схема намењена унапређењу научних и стручних знања архивиста на основним, мастер и докторским студијама, која посредно и непосредно утиче на очување питања националног идентитета у процесу глобализације.

Увод

Архиви су друштвене конструкције *par excellence*, јер њихово порекло лежи у информативним потребама и друштвених вредностима друштвених институција и појединаца који их оснивају и воде. Упркос променама у природи евиденција, начинима њиховог коришћења, као и потребама чувања, архиви су, још од античке *Mnemosyne*, били пре свега питање друштвене моћи присутне да би се контролисало оно што је било и биће, што се зна о прошлости; моћи управљања сећањем и заборавом. Али, као што подсећа Морис Халбваш, „није могуће сећање изван оквира које користе људи који живе у друштву да би одредили и обновили своја сећања” (Halbwachs, 1992: 47). Архиви су критични елемент таквих друштвено-интелектуалних оквира. Сећање (или поновно стварање) прошлости кроз историјска истраживања архивске грађе није само „проналажење сачуваних података, већ и разумевање протеклих стања ствари помоћу оквира заједничког, културног разумевања, (Halbwachs, 1992: 49). Сами архиви су део тог разумевања и стога га обликују.

Без обзира да ли преко идеја или осећања, радњи или трансакција, избор шта да се забележи и одлука о томе шта да се сачува, што на тај начин постаје привилегија, дешава се у оквиру друштвено изграђених, натурализованих оквира који одређују значај онога што постаје архива. У оквиру њих, принципи и стратегије које су усвојили архивисти временом, као и активности које ће предузети, нарочито уз коришћење или оцењујући шта постаје архива и шта је уништено суштински утиче на састав и карактер архивске грађе и, самим тим, друштвеног памћења. Ови, основни културни оквири су централни за разумевање природе архива као институција и као места друштвеног памћења. Такви оквири, такође, утичу и на индивидуални ниво стварања и на опстанак једног документа: писмо, фотографију, дневник, видео. Као и архиви колективно, појединачни документ није само носилац историјског садржаја, већ је и одраз потребе и жеље свог творца;

постојала је сврха за његово стварање, публика која га користи; правни, технички, организациони, социјални, културни и интелектуални контексти у којима су стварани, а почетна интервенција и текуће посредовање архивиста имају озбиљне последице на административну одговорност, права грађана, колективно памћење и историјско знање.

У последњих неколико година, реч „архив је доживела препород и изашла ван популарне конотације прашњавих подрума и старих пергамента. Томас Ричардс, у делу *The Imperial Archive*, посматра „архив, као „утопијски простор свеобухватног знања, не зграда, па чак ни збирки текстова, већ колективни спој свега што је било познато или се може сазнати (Richards, 1993: 7) Контрола архива значи контролу друштва, а тиме и контролу утврђивања победника и губитника историје.

Растућа литература о друштвеном или колективном памћењу указује на потребу да се изнова погледа на архиве у светлу промена у производњи и очувању докумената, у обиљу докумената, у медијима који се мењају, променама у природи онога што се документује или профила који раде документовање, као и потребу да се испита утицај ових промена на управљање документима и архивске праксе. Досадашња теорија базирала се на контексту настанка, одабира и чувања документационе грађе, док новији погледи показују да је неопходно да се преиспита однос између архива и друштва које их ствара и користи. У срцу тог односа је, неспорно, моћ. Моћ да се сачини евиденција о догађајима и идејама (селекција), моћ да се именује, означи и води евиденција за пословне, управне или личне потребе, моћ да се сачува запис, да се посредује између записа и јавности, моћ над приступом, над индивидуалним правима и слободама, преко колективног памћења и националног идентитета, што је концепт веома искључен из традиционалне архивске перспективе. Иронично, углавном сама архивска пракса одржава професионални мит из прошлог века да је архивар (или треба да тежи да буде) неутралан, пасиван или самоуздржан чувар истине. Заиста, докази указују да многи представници архива прихватају ову професионалну слику о себи без питања. Одбијање архивске струке да призна друштвене односе уграђене у суштину архивистике носи истовремену

абдикацију одговорности за последице вршења професионалне одговорности, и, заузврат, озбиљне последице за разумевање коју улогу у друштву обављају архиви и за њихову будућност. У том смислу неразумевање иде у оба смера: научници користе архиве не схватајући тешке слојеве интервенције и значења кодирана у евиденцију од њихових креатора и архивиста много пре него што је кутија отворена у истраживачкој соби, и архивиста који воде своје архиве без много осетљивости за велике историјске отиске који они сами стављају на архивске записе. Обе групације, и научници и архивисти на тај начин сагледавају (и промовишу) архив као вредност колекције докумената и историјског истраживања, а не као поприште остваривања друштвене моћи, меморије и идентитета.

У светлу скорашњих критичких писања о архивима изван струке, архивисти морају озбиљно да размотре богату и бројну литературу која истражује природу историје и доказа; колективног памћења и формирања идентитета; однос између репрезентације и реалности; организационе културе и личне потребе које утичу на стварање и одржавање евиденције; психолошку потребу да се прикупља и чува архивска грађа и утицај нашег знања о прошлости на нашу перцепцију садашњости, и обрнуто.

Током времена, нови медији донели су не само промене у складиштењу и размени информација, већ и промене у концептима времена и простора, као и у нашим начинима сазнавања, размишљања и артикулације односа према свету око нас. Такве револуције у информационам технологијама су промениле оно што архиви прикупљају, али и улоге архива у друштву.

И, гледано из другог угла, архивисти у земљама у развоју су сада пред озбиљним питањем да ли су класични архивски концепти, настали из писане културе европских бирократија, одговарајући начин за очување сећања на усмене културе? Постмодерни или „историјски заокрет”, као и чланци Ен Столер (Stoler, 2002)¹ и Џејмса О’Тула (O’Toole,

¹ Ann Stoler. 2002. *Carnal knowledge and imperial power. Race and the intimate in colonial rule*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

2006)², указује на то да, третирањем евиденције и архива као места друштвене моћи, можемо донети нови сензибилитет разумевању евиденције и архива као динамичне технологије владавине који заправо стварају историју и друштвене реалности које (тобоже) само описују.

Док се научници у друштвеним и хуманистичким наукама, као и у другим занимањима баштине, боре с питањима репрезентације, истине и објективности, архивски професионалци и корисници архива споро признају природу архива као друштвено изграђених институција, кроз однос архива у појмовима меморије и истине, улози архива у производњи знања о прошлости, и, изнад свега, моћи архива и документације у обликовању нашег виђења историје, идентитета и меморије. Свакако да архиви и евиденције имају дугу и сложену историју која обликује оно што су данас, да отелотворују и обликују опште виђење шта је то вредно и важно за друштво, па су део историје и филозофије знања више хуманистичких наука. На основу богате литературе³ управо из друштвених и хуманистичких наука може се размотрити како архиви одражавају и представљају информације друштва и како се развија међусобна веза између архива, информација и друштва од средине 19. века века која је био сведок оснивања, професионализације и раста модерних архива успона опште писмености, јавног образовања, стварања и вођења архива, поштанских услуга, телеграфа, телефона, радија, фотографије, филма (и визуелне писмености), демократије, канцеларијских система, компјутеризације, женских покрета, постмодерне и низа других културних и технолошких утицаја. Пошто у овом раду тако улазимо у функцију архива у друштву, онда морамо да се носимо с две интимно сродне, али одвојено зачете теме: архивима и обликовањем знања и знањем и обликовањем архива.

² James O`Toole. 2006. *Understanding Archives & Manuscripts*. Society of American Archivists.

³ Видети: Thomas Richards. 1993. *The Imperial Archive: Knowledge and the Fantasy of Empire*. London and New York.. Такође, Allan Sekula. 1992. *The Body and the Archive*, и Rosalind Krauss. *Photography's Discursive Spaces*, оба у Richard Bolton (ed.). 1992. *The Contest of Meaning: Critical Histories of Photography*. Cambridge MA; Jacques Le Goff. 1992. *History and Memory*. New York.

Ствари вредне памћења у друштву (и архивима), традиционално су окружене концептима истине, власти, реда, доказа и вредности. Али, као и сама наука и концепти, истине, чињенице, докази и вредности имају своје историје. Традиционално веровање каже да су архиви као институције чувари истине; архиви као евиденције садрже чисте доказе о протеклим актима и историјским фактима. Али шта је истина о самим архивима, а шта су последице за историју из онога што се дешава унутар архивских институција?⁴

Архиви и архивска грађа, као корпус најдрагоценијих докумената створених свакодневном друштвеном делатношћу и активностима, извори су меморије, носиоци информације и чувари националног блага. Они играју есенцијалну улогу у развоју друштва. Архиви су уникатно, драгоцено и незаменљиво наслеђе које се преноси генерацијама, доприносећи отвореном раду администрације, али и формирању колективног идентитета и увећавању знања. Они промовишу истину, слободу приступа тој истини и побољшање квалитета живота. Обавеза је друштва као целине да се брине о архивима преко јавне политике, законских оквира и људских, финансијских и материјалних ресурса, као и преко коришћења технологија, да би се подржао архивски развој. Обавеза је друштва, такође, да настави да дограђује ово наслеђе, документима који изражавају његове аспирације, разматрања и достигнућа.

У прихватању ове колективне одговорности, архивисти и стручњаци за информисање, уз подршку из исте професије, користе своју стручност да би служили друштву при управљању, чувању и обезбеђивању приступа архивима који су им поверени⁵.

Архивска мрежа и архивска служба, дакле, представљају полазну и крајњу тачку у очувању и промоцији културне баштине. Архивском грађом се, од њеног настанка, мора управљати тако да се сачува сама информација, а затим и њена историјска вредност и

⁴ Видети: *What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas, Archivaria*, и два повезана чланка: *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts, Archival Science*; *Fashionable Nonsense or Professional Rebirth: Postmodernism and the Practice of Archives, Archivaria* 51 (Spring, 2001).

⁵ МАС, Квебешка декларација о архивима, 2007. Преамбула.

контекстуални значај. Одговорна власт нормативним актима мора да допринесе очувању како индивидуалног, тако и колективног сазнања и памћења. Она, такође, мора да обезбеди услове за слободан приступ архивској грађи, и то путем усавршавања метода за постизање њене свеобухватније доступности и обезбеђивањем услова за стварање стручних кадрова који ће на оптималан начин њоме руководити. Само развијена, модерна и свих догми и предрасуда ослобођена архивска методологија може да допринесе обогаћивању културне меморије а, у крајњој линији, и промоцији демократије, људских и грађанских права и слобода. Зато архиви морају бити веродостојни сведоци културних и интелектуалних активности и одраз развоја друштва. У архивима се документују и прошлост и садашњост и обликује историјско и културно памћење. У данашње време, када постоји мноштво тзв. носача записа, односно, када архивска грађа настаје и чува се у папирном, аудиовизуелном, али и дигиталном запису, улога образованих архивиста посебно добија на значају. Зато је неопходно и њихово трајно усавршавање, а то значи и прилагођавање образовног система актуелним потребама и токовима.

Из свега овога неминовно произилази да је неопходно успоставити одговарајућу архивску политику, имати разрађену архивску легислативу и обавезно укључити све референтне делове друштва у заједничко деловање. Помоћу правилно дефинисаних, савремених модела и концепата архивирања (архивистике, архивске службе) може се без недоумица и идеолошких ограничавања приступити културном наслеђу. Уз ове претпоставке осигурава се да архивска грађа буде чувана, обрађивана и коришћена у условима и на начин којима ће се осигурати њена аутентичност, веродостојност, јединственост и разумљивост.

Колекција старина, раритета, уметности и чудеса прошлости су плодови посвећености и добра слика учинка традиције у продужењу присуства нација у свим периодима прошлости. У историји националног идентитета заслужују позицију парадигме памћења. С њима у наслеђу, идеју о културном благу, у спрези с колекционарским прагматизмом, можемо да читамо као могућност владавине знања. У експанзији

глобализације (и, с њом под руку – денационализације), културна баштина као „систем памћења, се радо користи у процесу лаицизирања појма националног идентитета. У одсуству баштињења може се десити да се колекције употпуњују неприпадајућим материјалом и спекулацијама, што је флагрантна злоупотреба институционалног заступања које се, након кратког периода идеолошке доминације трансформише у меркантилни капитализам (колекционарство по материјалној вредности), тржиште баштине као робе која има своју цену⁶.

Паралелно, у покушају да се културна баштина истргне из канци економске глобализације елемената културног идентитета, оснивају се установе без зараде као сврхе постојања, да би обављале препознавање сведочанстава о значајним феноменима у друштву, са задатком да прикупљају носиоце документарности ради њихове трајне заштите, проучавања и употребе, а са циљем продубљивања сазнања у науци и унапређења образовања, што би развило културну понуду и обогатило уживања људи. У том смислу установе за бригу и коришћење баштине могу бити: музеји, архиви, кинотеке, резервати, ботанички вртови, палате и/или паркови научних и техничких открића као њихов развојни облик.

Архивска понуда се дефинише као материјална, нематеријална и услужна, а односи се, преваходно, на информацију и комуникацију. Информација се производи у архиву, пакује и нуди у сталној или повременој активности. Комуникација се остварује преко сервиса (јавни или ограничени, класични или онлајн, стални или повремени).

Културологија дефинише културу као способност заједнице да препозна, идентификује и продукује симболе на идентичан начин. Ова дефиниција, у епистемолошком смислу, одговара *очувању памћења*, а оно је сврха сакупљања, чувања и презентовања, тј. архивске делатности. Култура је свеукупност ненаследне информације,

⁶ Баштином се сматра само оно што се може колекционарски вредновати: ретке књиге, документи од историјског значаја, иконе и сл.

начина њене организације и чувања⁷. Ово, у епистемолошком смислу, одговара *сећајућој продукцији*, а она је смисао архивске делатности.

За архивистику се може рећи да има варијабилну количину информација и порука, од којих су неке материјално стабилне, а неке друштвено варијабилне, зависне од интерпретације података. Архивистика је, дакле, изразито комуникациона област који у односу на друштвени (културни) и просторни (историјски и географски) контекст развија информационе процесе. Она, као сведочанство вредности културне баштине, омогућава једном предмету да емитује неограничену количину информација из позиције документа. Архивиска комуникација се бави и производњом (свакако и едукацијом) примаоца. Архивска документација, по правилу, носи информације које имају селективно обележје, држе се критеријума истинитости и етичке неутралности и нису зависне од контекста. Међутим, када, као научне информације служе за конституисање културне поруке, а то се дешава у архивској комуникацији, тада морају да добију карактер *структурне информације*, јер надилазе сопствену истинитост и етичку неутралност и улазе у ситуацију у којој им контекст даје неко ново значење.

Заштита базичног архивског производа резултира заштитом сведочанства, архивске вредности, штити: сазнање (научном дескрипцијом и документационом обрадом), носиоце сведочанства (куративно⁸ и тезаурацијом⁹) и контексти значења (презентацијски – експозиције и публикације). С друге стране, архивска комуникација је увек комплексна и одвија се на мотивима користи због сазнања, посвећености старинама и документима због вере у њихову моћ баштињења.

⁷ Документ, порука, информација, културног добра дефинишу документ. Информација у култури је неодвојива од значења које је одређује у времену, простору и друштвеној функцији. Друштвена (комуникациона) форма поруке у култури омогућава фиксирање физичке егзистенције документа. Формат замрзава не само дело, већ дело у неком друштвеном подручју, систему који се користи за ситуирање документа у односу на употребу и намеру корисника. Тек тада документи постају поруке.

⁸ Куративне мере представљају поступке којима се поправљају физичка оштећења на архивској грађи, у смислу својеврсног „лечења” и спречавања даљих оштећења.

⁹ Тезаурус је уређени скуп појмова и њихових ознака које у неком документационом подручју служе при индексирању, похрањивању и претраживању (Zakošek, 1997: 158).

Претходно дефинисан предмет и његова структура уобичајено се социолошки третирају као израз друштвених, нематеријалних потреба појединаца због којих се они организују и институционализују своје потребе. Организација и уређење подразумевају економску рационализацију која услужује важан ресурс индивидуалних и друштвених потреба за вредностима јавног добра. Спецификацијом архивистике, архив, као установа која носи процес производње и размене, заузима јединствено место у свету баштињења. Јединственост се одређује у односу на врсте баштине којој се посвећује, функционалну и административну надлежност, као и у односу на порекло фондова. Општа обавеза ових установа заштите је поступност у остваривању, систематичност у прикупљању и целовитост у презентацији.

Културно добро мора увек да полази од *баштинске целовитости* и увек је контекстуално:

- сведочанство као пројектована слика друштва,
- сведочанство у функцији (свакодневне употребе, обреда, друштвених ритуала),
- сведочанство с непосредним траговима људског напора (вештине).

У овом раду расправљамо, дакле, о културној баштини и архивима као базичним основама националног идентитета, односно културе памћења, које се у њима институционализују. Посебан акценат стављен је на етничку и културну функцију коју архивистика има у домену националног идентитета, пре свега кроз следеће претпоставке:

- обезбеђење друштвених веза унутар нације које се огледају у прикупљању, обради и чувању заједничких вредности, симбола, споменика и традиције;
- укључење фондова у јавни систем образовања у смислу асистенције у социјализацији припадника нације;
- одређивање и лоцирање појединачних, материјалних сведока развоја националног идентитета.

„С обзиром на симболичко-културни критеријум и/или историјски критеријум (оријентисање етничитета према прошлости), као сегмент културног идентитета може се

издвојити *домен културе сећања* једне друштвене групе: нације, групе, породице, па и самих појединаца. Тако посматрано, поље културе сећања представља скуп веровања у заједничко порекло припадника одређене друштвене групе, заједничких митова и историјских сећања и оријентисање према прошлости. У том смислу, културу сећања (у смисли архивистике) чине начини/механизми друштвеног преношења знања о прошлости, измишљања, одржавања, коришћења и преиничивања прошлости¹⁰.

¹⁰ Раденовић, С. (2012): *Идентитет(и) и (критичка) култура сећања – заједнички конститутивни елементи*, Република, бр. 522-523

1. Појам и елементи националног идентитета у светлу глобализације

Процес глобализације генерално карактеришу две основне снаге: с једне стране, економска и технолошка прелазе традиционалне националне и географске границе, чинећи међународне структуре потенцијално уносним и изводљивим (Castells 1989; O'Riain 1997), док, с друге стране, социјалне и културне изгледа да имају супротан ефекат. Економски инспирисано и технолошки омогућено мешање националних граница је у сталној противтежи социјалних и културних сила које их подржавају. Према доминантној тачки гледишта на ову тему, у области крос-културолошких истраживања, национални идентитет утискује вредносно и когнитивно ограничавајући „културу” или колективни „софтвер” у умове људи (Hofstede, 1991). Представљајући ове „на идентитету засноване системе тумачења и чулних одлука” (Bacharach et al., 1996:) с малим скупом континуума: индивидуалност/колективитет, мужевност/женствености, моћ/дистанца, итд, (Hofstede, 1991) писци овог поља тврдили су да се ови, идентитетски заснован културни системи манифестују путем тврдоглаво карактеристичних образаца понашања¹¹. Међу различитим недостацима ових теорија, као што су статичност и минимализам, предњачи чињеница да су превише објективистичке и есенцијалистичке. У коначној анализи, третирају национални идентитет као пасивну варијанту задатих културних шаблона, и тако не узимају у обзир слободу коју чланови друштва имају у дефинисању шта национална припадност значи и у обликовању самог националног идентитета. Овај недостатак је значајан за тему рада. Ослањајући се на дугу традицију социолошке и антрополошке мисли да људи схватају идентитет као друштвени конструкт, овај аутор тврди да, у условима примарно тржишне глобализације, национални идентитет представља симболичан ресурс активно мобилисан од стране чланова друштва за социјалне циљеве отпора.

¹¹ Видети: Tayeb, M. H. 2001. *Conducting Research Across Cultures* □ *Overcoming Drawbacks and Obstacles*, International Journal of Cross-Cultural Management. vol. 1. no. 1. pp. 113-129.

Појам идентитета као друштвене конструкције има дугу историју у друштвеној мисли. На много начина, датира с радовима аутора раног 20. века као што су Cooley (1902), Thomas (1937) и Mead (1934), а које Рејнолдс назива „раним интеракционистима” (Reynolds, 1987), и који говоре о идентитету као колективно дефинисаном, динамичном и симболичном процесу. Према овим писцима, значења која настају у односу према групи су динамични производи комуникације и процеса тумачења разлика између „ја” и „ми” у оквиру једног народа. Преузимајући многе од њихових увида, Ервинг Гофман (1959) тврди да су идентитети конструисани за потребе управљања импресијама кроз перформансе свакодневног живота, с тим да се њихов облик мења од интеракције до интеракције. Термин је касније развио Стоун (1962), тврдећи да су идентитети флексибилни и флуидни друштвени објекти, интерпретацијски реализовани у интеракцији. Пост-модернисти су довели ову тврдњу корак даље и за њих, не само да су идентитети вишеструки, већ се и симболичка средства за њихову изградњу такође умножавају, све више подељена и неограничена како глобализација напредује (на пример, Featherstone, 1990, 1995; Appadurai, 1990; Lavie and Swedenburg, 1996). Идентитети, у овом приказу, су покретне конструкције (Sarup, 1996); неограничене игре разлика (Hall, 1996); бесконачне комбинације културних могућности које се могу узети и одабрати као одећа с полица (Mathews, 2000). Појам идентитета као друштвене конструкције је, стога, карактеристика традиција социолошке и антрополошке мисли.

Појам друштвене конструкције се, такође, поклапа с литературом о националном идентитету. Многи од оних који проучавају тај идентитет се слажу да је он, у великој мери, културни феномен. Генерализована питања типа „Ко смо ми?” пише Клифорд Герц, значе: које културне форме, које системе смислених симбола користити да се да вредност и смисао активностима државе и, екстензивно, животима њених грађана (више у Geertz, 1973)¹². Без обзира да ли је мотивисан историјским проналасцима, замишљеним

¹² Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures Selected Essays*. Basic Books Inc. Publishers. NY.

заједницама, нарацијама или реконструисаним етничким језгрима, национални идентитет није само циљ већ и суштина, друштвена конструкција. Он је дубоко укореењен, свуда распрострањен, с последицама које су често превише „праве” да би се могле сносити, али и неспоран културни феномен. Другим речима, национални идентитет не подразумева само оличење когнитивно ограничавајућих културних образаца, како крос-културни писци сугеришу, већ је и сам флексибилно културно остварење којем људи приписују варијабилна и променљива значења. Штавише, не само да теоријска литература подржава тврдњу да је национални идентитет друштвена конструкција, већ и етнографске студије аспеката глобализације нуде доказе о понашању нација у том погледу.

Идеја нације појавила се у модерној свести у две основне и комплементарне репрезентације: нација као политичко јединство и нација као културно јединство. У оба случаја, јединство привредног живота и територијално јединство су основни атрибути, две референтне јединице. Етничка димензија је специфична за немачке политикологе, у складу с искуством формирања нове нације која је изградила своју припадност и везе пре појаве националне државе. Као супротан пол лежи политичка парадигма, с фокусом на административну димензију, специфична за америчке мислиоце, који дефинишу свој народ у политичком смислу, јер су САД рођене кроз свесни политички чин, а не кроз културну традицију (Huntington, 1994). У Европи, традиционално, национална веза се прво обезбеђује од стране „органских”, историјских и културних вредности.

Схватање нације само у културном или политичком смислу је, међутим, ограничено. На пример, Алвин Тофлер (1983) повезује нацију с економијом, с обзиром на то да је „оно што називамо модерном нацијом феномен специфичан за Други талас: јединствен и интегрисани политички ауторитет, преклопљен јединственом и интегришућом економијом или спојен с њом” (Tofler, 1983: 93). Главна дебата о питањима идентитета односи се, за сада, на тему глобализације и интензивирања трговинских и комуникационих промена. Алан Декхоф показује да је идентитет увек позициониран, да не можемо одвојити шта смо од места где смо, и поред раста имиграционог феномена.

Идентитет је увек исход културног фактора, обликован у модерно доба, упркос транснационалним утицајима, од стране националног оквира, што доводи до истинске привржености већине особа овом познатом оквиру (Dieckhoff, 2003).

Кабрал издваја неколико конститутивних елемената у дефинисању идентитета:

1. „Схватање идентитета појединца или групе као *биосоциолошког квалитета* независног од воље тог појединца или групе, а који добија значење само ако се изражава у односу на друге појединце или друге људске групе;
2. схватање идентитета као *односа/релације према другоме/другима*: идентитет идентификује и разликује;
3. историјска природа (променљивост) идентитета: *као квалитет идентитет је променљив*, јер су и биолошке и социолошке чињенице које га одређују променљиве;
4. *релативност идентитета* у односу на контексти/или друге идентитете □ (Кабрал у Стојковић, 1999: 21-22).

Може ли се национални идентитет одредити као самосвест нације односно народа која историјски настаје и развија се у зависности од односа које та нација успоставља у односима с другим нацијама? Покушај одговора на ово питање биће образложен у наредним одељцима овог рада.

Смит (1991:14) назначавача следећа обележја националног идентитета:

1. „историјска територија/домовина: схватање да су нације територијално омеђени ентитети који захтевају сопствену домовину;
2. заједнички митови и историјска сећања;
3. заједничка масовна, јавна култура: припадници нације поседују заједничку масовну културу и заједничке историјске митове и сећања;
4. заједничка законска права и дужности свих припадника нације у оквиру заједничког правног система;

5. заједничка економија, са територијалном мобилношћу припадника нације: у оквиру нације постоји заједничка подела рада и система производње¹³.

Користећи наведена обележја националног идентитета Смит је дефинисао нацију као „именовану људску популацију са заједничком историјском територијом, заједничким митовима и историјским сећањима, заједничком масовном, јавном културом, заједничком економијом и заједничким законским правилима и дужностима свих припадника“¹⁴.

Мултидимензионалности националног идентитета, како га је видео Смит, ослања се на колективно, па се из основе националног (територија, етнос, законодавство, економија и култура) може комбиновати с основама колективног идентитета које не морају бити нужно етнички утемељене: верске, класне, расне и сл. идеологије, политички покрети, итд. (Smith, 1998: 30-32). Национални идентитет овде би био спољни прстен, а културни идентитет средишњи део живота нације. „Територијална функција националног идентитета претпоставља да нација, односно њени припадници, одређују друштвени простор за одвијање свакодневног живота, али и границе тзв. историјске територије која дефинише одређену заједницу у времену и простору. Економска функција националног идентитета претпоставља да нација, односно њени припадници, поседују контролу над територијалним ресурсима, радном снагом, те јединственом поделом рада и расподелом ресурса међу припадницима. Правно-политичка функција националног идентитета подразумева легитимисање законских права и дужности правних институција које одређују и одражавају специфичне вредности и особине нације, традицију и обичаје“¹⁵.

„Етничка и културна функција националног идентитета обезбеђују друштвене споне између припадника нације које су садржане у заједничким вредностима, симболима, традицији (застава, монета, химна, споменици, церемоније, итд.); социјализација

¹³ Smith, A. (1991). *National Identity*. Penguin Books. London.

¹⁴ Smit, A.D. (1998). *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX Vek, Beograd, str.29-31.

¹⁵ Смит према Раденовић, С. (2006): *Национални идентитет, етницотет, (критичка) култура сећања*, Филозофија и друштво, бр. 31, доступно на: (http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/XXXI/d10/html_ser_lat)

припадника нације као ‚држављана‘ и ‚грађана‘ што се постиже стандардизованим, обавезним, масовним и јавним системима образовања; одређивање и лоцирање појединачних идентитета/појединачних „ја“ кроз призму националног идентитета □ (Smith, 1998: 32-36). Иако је на месту истицати мултидимензионалност идентитета, оваквим теоријама углавном недостаје успостављање узрочно-последичног, групног или појединачног, односа с другима. Кад год се Смит позива на Кабрала изостаје анализа променљивости природе националног идентитета и његове уочљиве релативности у односу на контекст окружења и њему припадајуће идентитете. Речју, Смит често занемарује да компоненте које је истицао националног идентитета нису независни ентитети, напротив, они се конституишу искључиво у односу према другима, и увек у неком одређеном историјском контексту. Имајући на уму наведено, Раденовић као целовиту дефиницију националног идентитета предлаже *„одређење националног идентитета* као самосвести припадника једне нације која историјски настаје и развија се у зависности од критеријума (територијални, економски, правно-политички, етнички, културни) које та нација успоставља у односу с другим нацијама □¹⁶.

1.1. Културни идентитет као темељ националног идентитета

Културни идентитет (код неких теоретичара формулисан као култура сећања) подразумева „јавну употребу прошлости, док у ужем значењу представља међугранску научну дисциплину која се бави тумачењем и објашњењем различитих начина чувања и употребе прошлости □ (Куљић, 2006б). По Куљићу, издвајају се две стране културе сећања:

¹⁶ Исто, стр. 227.

1) „култура сећања као складиште и носилац сећања: чине их обрасци наслеђивања, преношења, планског или спонтаног заборављања или потискивања сећања које је у складу с интересима различитих друштвених група;

2) сећање представља мање или више свестан појединачни/групни/колективни однос према прошлости, када појединци и групе користе прошлост да би се диференцирали од другог и изградили сопствени идентитет□ (Куљић, 2006: 13).

Наведено представља основу за промишљање културе сећања као једног од сегмената културног идентитета, који Стојковић дефинише као „самосвест припадника једне друштвене групе која историјски настаје и развија се у зависности од критеријума које та друштвена група успоставља у односима с другим друштвеним групама“ (1999: 22). Као таква, култура сећања обухвата веровање у постанку предака народа, митолошке и историјске компоненте идентитета и прошлост као Јунгово „колективно несвесно□. Оно што је најважније у овом схватању културе, а повезано је с темом рада, су модели колективних прича о прошлости, њихове вербализације, преношења, моделовања, формализације у писмо, скривање, заборав или чување у облику докумената и артефакта. Посматрана из перспективе архивистике, „култура сећања садржи обрасце обраде прошлости у оквиру свакодневне свести, потискивања, релативисања, измишљања, планског заборава и сл., који скупа чине индивидуалне и колективне конструкције прошлости, а које појединци и групе у одређеним ситуацијама користе да би уз помоћ прошлости протумачили садашњост, створили визију будућности, одредили и учврстили своје идентитете□ (Куљић, 2006б).

Критичка, такорећи алтернативна култура сећања¹⁷, не ограничава се само на „препознавање разноврсних симболичких структура у оквиру појединачне и групне обраде прошлости, већ увек узима у обзир интересну, идеолошку, политичку и личну условљеност ових сложених процеса. Критичка култура сећања не поставља питање Ко

¹⁷ Критичку и хегемону културу сећања, као и фазе употребе прошлости у најширем смислу, исцрпно анализира Куљић (2006б). О демонументализацији прошлости у: Куљић, 2005а: 117-136.

смо ми, већ „Ко шта памти и зашто памти?“ јер кључно питање није: „Шта говоре остаци прошлости? већ “Како се ти остаци тумаче? На ова питања одговара култура сећања као кључни део културног идентитета, хетерогености и преплитања јавног, службеног и личног памћења, начин на који прошлост деле они који су је доживели, али и они који нису, а прихватају је као део сопственог идентитета. Критичка култура сећања не садржи само материјалне остатке прошлости, сећања, симболе и значења, већ и идеологије, митове, предрасуде и стереотипе присутне у актуелној упореби прошлости□ (Куљић, 2006).

Често се у теорији ствара забуна око два појма - *култура сећања* и *колективно памћење*. Постоје теоријска мишљења која, по критеријуму трајности, издвајају две врсте колективног памћења:

- комуникативно, усмено памћење, пра-памћење које формира друштвени поредак;
- културно, ритуално-симболичко памћење које у писаној форми додаје културну вредност комуникативном памћењу, мада се неретко разликује од њега, реконструише га.

Оба памћења су диманична и променљива. У овом контексту може се прихватити гледиште по коме је потреба за континуитетом с прошлошћу тражење и изграђивање смисла у уму индивидуа и група, обликовање садашњости осмишљавањем постојања индивидуа и група и схватањем смисла света и визије будућности. Чињеница је да је прошлост слика националне самоперцепције која има регулативну функцију у смислу издвајања најважнијих догађаја и успоставља критеријуме истинитости и памћења за будућност, али и креирања слике пожељне будућности, мада често уме да доведе у заблуду потоње генерације које је наивно сматрају историјском чињеницом. У складу с наведеним, Куљић често истиче да „превладавање прошлости није краткорочни, већ трајан процес и стална опомена□.

Према Смити, „осећање националног идентитета представља моћно средство за одређивање и лоцирање појединачних „ја“ у свету кроз призму колективне личности и

њене особене културе (1998: 34, 269). Према виђењу Путине и Стреф Фенара, етнички и национални идентитет су у исто време и *вечити* и *контингентни*: вечити – јер представљају темељну друштвену чињеницу, подложну активирању и мобилизовању, а контингентни – јер се јављају у историјски одређеним тренуцима.

1.2. Дефинисање елемената културног идентитета

Културни идентитет је неодвојиви део друштвеног идентитета, његово полазиште и исходиште, основа и надоградња која се манифестује у више градивних друштвених ситуација:

- дефинише систем симбола и њихових значења која представљају нормативни оквир друштва (друштвене вредности, систем награде и казне);
- функционише као оруђе самоидентификације појединца кроз заједничке елементе друштва (порекло, језик, крв, колективни успех или губитак);
- организује животне процесе, регулаторна функција.

Култура, као „симболички универзум, својим вредностима и правилима, даје неопходан нормативни модел који укида примално, делујући на појединца у организационом и интерпретативном смислу, у оба случаја учећи га животу у заједници, смештајући га у контекст групе и пружајући му модел за декодирање симбола који његову културу разликују од осталих. Фридман¹⁸, у том смислу, пише да „људска биологија захтева подстицај од стране културног идентитета (као скуп заједничких тековина једне заједнице) да би се оформио људски организам који би био у стању да функционише (Friedman, 1994), и културу сматра „људском природом“, пошто нас управо она диференцира од животиња. Первин¹⁹, који сматра да културни идентитет има утицај на

¹⁸ Friedman, J. 1994. *Cultural Identity and Global Process*. SAGE. London.

¹⁹ Pervin, Lawrence A. 2001. *A dynamic systems approach to personality*. European Psychologist, Vol 6(3). Sep 2001, 172-176. Доступно на: <http://dx.doi.org/10.1027//1016-9040.6.3.172>

сваки аспект живота појединца, наводи да „утицај на потребе и начин њиховог задовољавања, на односе с ауторитетима, на стварање појма „ја“, на конфликте које доживљавамо утиче и на начине на које их решавамо, како се боримо са животом и смрћу, шта сматрамо здравим а шта болесним“ (114: 19–20).

„Културни идентитет се постиже помоћу културних стереотипа“, које Нуттин²⁰ (Nuttin, 1955: 163) одређује као „систем нормативних постулата или као „структуре перцепције/интерпретације света, у смислу серија замисли које су схематизоване кроз социјализацију и образовање“. „Људи свет доживљавају тако што га разумевају на одређени начин, а то је увек интерпретација у међусубјективној размени с другима, јер када конструишемо значења ми читамо дух других“, каже Жером Брунер²¹; „а стварање значења подразумева ситуирање израза и догађаја у структурисане оквири који се повезују с оним што нам је познато и који омогућују наше сналажење у свом сопственом свету. Разумевање значења зависи од тога како ће их разумети други са којима живимо у истој култури, што је примарни предуслов социјализације“. Брунер, ипак, апострофира да индивидуа и заједница скупа стварају културу као „симболички регулисан систем“. За Брунера, посредник у том процесу је језик као носилац значења, симболике, колективног искуства и комуникације.

На основу наведеног можемо посматрати културни идентитет можемо разумети, тврди Голубовић²² „као образац заједничког начина живота и мишљења, заједничког искуства на којем се темеље облици и садржаји сазнања и као вредносни референтни оквир који указује индивидуама шта је пожељно а шта није са становишта дате културе. Индивиде могу успоставити културни идентитет или путем асимилације (што је

²⁰ Nuttin, J. (1955): *Personality*, Annual Review of Psychology Vol. 6: 161-186. Доступно на: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.ps.06.020155.001113?journalCode=psych>

²¹ Према: Ratner, C. (2000): *Agency and Culture*, Journal for The Theory of Social Behavior, vol. 30, pp. 413-434. Доступно на: http://lchc.ucsd.edu/mca/Paper/00_01/agency.htm

²² Голубовић, З. (1999): *Ја и други: антрополошка истраживања индивидуалног и колективног идентитета*, Република, Београд

најчешће случај са мањинским културним заједницама), или путем селективног и критичког односа према понуђеном обрасцу, из којег усвајају оно што је неопходно за заједнички живот (језик и препознатљиве симболе, нпр. заставу и химну, основне вредности које одржавају заједницу, као што су патриотизам, поштовање права других, али се могу негативно односити према другим државотворним симболима као што су идеолошки). Културни идентитет у том смислу означава припадност индивидуа датој култури, са којом се не морају у потпуности идентификовати (на пример, не морају прихватити националне митове), али морају усвојити оно што је парадигматично за дату културу да би били њени интегрисани представници. Овде се нарочито уочава разлика између идентитета и идентификације, будући да усвајање културног идентитета не подразумева губљење самоидентитета, већ га, напротив, претпоставља, јер је културни идентитет рефлексивно суочавање индивидуе са својом културом, коју појединац реинтерпретира у свом стилу (Голубовић, 1999). Институционализација националног идентитета (као инструмент стандардизације) остварива је искључиво у случају изграђеног културног идентитета с којим се појединац може идентификовати јер нема идентификације с институцијом или неким другим формалним функционалним системом. Једина тачка у којој се појединац и институција могу идентификовати су вредности, индивидуалне и друштвене.

Већина представника класичних теорија заузима становиште да је идентитет производ културе. Прескочићемо дебату о томе да ли је култура створила човека или човек културу, признати им узајамно дејство, али ћемо следити Хабермаса и рећи да је једним делом свако од нас изграђен на доступним културним матрицама, али и да их свако од нас тумачи на другачији начин (Haralambos, Holbron, 2002: 886). Стјуарт Хол тврди да су „представе о идентитету прошле три фазе, у којима је размишљањем о друштву доминирала одређена концепција идентитета: *просветитељски субјект, социолошки субјект и постмодерни субјект* (Stewart Hall према Haralambos, Holbron, 2002: 922). Просветитељски субјект је јединствен у идентитету и недељив (Декарт нас учи да је

личност целовита и непроменљива за живота. Социолошки субјект је, пак, резултат промена које су наступиле у друштву и настаје у процесу социјализације који траје целог живота. Постмодерни субјект је многострук и подложен „хистерији“ идентитета, фрагментарности противречности.

„Човек је као *личност* јединствен, као *друштвено биће* он је као и неки други људи, а као *биолошка јединка* он је као и сви други људи“ (Стојковић, 1994: 26). Културни идентитет је свест о поседовању одређених културних обележја која су иманентна припадајућој друштвеној групи, при чему се не смеју изгубити из вида персоналне карактеристике помоћу којих је једна особа препознатљива као припадник групе. Једна од битних особина културног идентитета јесте његова контрастивност: појединац постаје свестан свог културног идентитета тек у поређењу с другим друштвеним групама и кроз сагледавање њихових културно вредносних обележја.

1.2.1. Институције културног идентитета

Друштвена институција је формализовано друштвено деловање кроз које се одржава функционалност друштвеног поретка. Друштво, свесно значаја институција, увек тежи да институционализацијом правила спречи анархију. Зато су друштвене установе основ колективног делања и основа поретка.

За Емила Диркема су друштвене установе „типичне „друштвене чињенице“ пошто стоје изнад појединаца, врше на њих принуду и усмеравају њихово деловање и понашање у пожељном правцу“ (Dirkem, 1982: 2). За Парсонса су институције „*устаљене и међусобно повезане друштвене улоге*“ (Parsons, 1975: 42), а за Редклиф-Брауна то су „нормирани друштвени односи које признаје нека друштвена група“ (Radcliffe-Brown, 1959: 161). Свестрана и темељна реформа друштвених институција је неопходан предуслов не само друштвеног развоја већ и самог опстанка појединих друштава. Подручје културе у околностима редефинисања друштвених институција и успостављања

друштвеног континуитета постаје пресудно друштвено поље на којем се чува *културни идентитет*, не као субститут суверености, већ као циљ даљег развоја. За сваки народ културно наслеђе представља својеврсни изворник аутентичних идеја и само системски регулисано чување историјских и културних доказа постојања у времену у оквиру друштвених институција (какви су и архиви, можда и најважнији у овом смислу) сачуваће национално културно благо и тиме обезбедити национално трајање.

1.3. Културно благо, документација и архивска грађа као културно добро

Културна баштина подразумева наслеђена или новија добра која имају специфичну вредност и треба да буду сачувана за будућност јер, у националном и културном смислу, имају симболички значај и потенцијал. У српском језику се за овај аспект сећања, осим израза културно добро, користе и речи баштина или наслеђе.

Основна подела културне баштине је на материјалну и нематеријалну. Под материјалном културном баштином подразумевамо: изузетне грађевине (сакралне и световне), споменике и материјална уметничка дела. Нематеријална културна баштина има знатно шири обухват и залази у сферу духа обухватајући: усмене традиције и изразе, језик, знања и вештине, обичаје, ритуале, извођачке уметности и традиционалне занате.

Следећа прихваћена подела дели културну баштину на непокретна и покретна добра. Непокретна културна добра су споменици културе, просторне културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места. Покретна културна добра су: уметничко-историјска дела, архивска грађа, филмска грађа и стара и ретке књиге.

Културно наслеђе Републике Србије веома је обимно и по количини и по вредности баштине. Неколико хиљада археолошких локалитета, око двеста средњевековних тврђава, око стотину манастира и исто толико старих конака, ханова, цркава, брвнара, амама;

неколико богатих збирки рукописних књига од XIII до XVIII века, инкунабула и старих штампаних књига; неколико комплексних ризница старих тканина, дрвореза, метала, камене пластике, повеља, а томе још треба додати око десетак хиљада споменика који се налазе у приватном поседу и над којима органи заштите воде надзор (збирке уметничких слика, старог стилског намештаја и посуђа, ретких књига и докумената, новца од веће нумизматичке вредности).

Културно добро је шири појам од појма културно-историјски споменик, који само подразумева материјална културна добра. Како се наводи у Конвенцији УНЕСКО из 1972. године „у зависности од физичких, уметничких, културних, историјских својстава, као и у зависности од могућности туристичке презентације, културна добра се деле у више група:

- археолошка налазишта,
- дела са споменичким и уметничким својствима (дела архитектуре, сликарства, вајарства, примењених уметности, драмске, музичке или филмске уметности),
- просторне и културно-историјске целине (стара језгра градова, сеоске амбијенталне целине, етно паркови, манастирске целине, средњовековни градови утврђења),
- знаменита места или спомен-обележја,
- фолклорно наслеђе, духовно и материјално народно стваралаштво,
- манифестационе вредности,
- установе културе (музеји, галерије, културни центри)□.²³

Опстајање је, дакако, увек процес продужавања трајања, испоштовани *patrimonium*, институција на којој се и даље постављају национални темељи. *Patrimonium* (лат.), старина (ср.), *heritage* (ен.) се не може надоместити, једнако како то није могуће генетичким, ни идеолошким, ни економским моделима настављања.

²³ Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage was adopted by the General Conference of UNESCO on 16 November 1972. Доступно на: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

Како заштитити културна добра? Заштитарски фондус је, у суштини, конгломерат знања и вештина, збирки прописа, методика посебних вештина које се примењују у делатности заштите, доктрина заштите и општа теорија баштињења. Преглед развоја кључних области: правне заштите (конвенције, закони, прописи, препоруке), институционалне (установљавање, програмирање, стандардизација) и научне (општа номенклатура делатности) очитује да термини који су у оптицају у вези заштите нису прецизно појмовно одређени нити стручно дефинисани.

Сам термин *културно добро* је погоднији од термина *споменик културе*, али је и даље далеко од предмета дисциплине заштите, која се бави феноменом сведочанства у метафизичком, производном (значањском) заштитном, рецепцијском и употребном смислу. С друге стране, „баштина је име институције (*patrimonium*), етичког обележја, друштвене конвенције, меморијске потентности и животног ритма“ (Булатовић, 2005а). Култура није ништа друго до присуство памћења а памћење се темељи на сведочанствима. „Ако је област делатности културно наслеђе, читав процес, који иде од поља широке неодређености природне и друштвене средине до потпуно артифицијелне стварности у којој се одвија рецепција сведочанствених својстава предмета, био би баштињење” (Булатовић, 2005: 6). „Баштинска сврховитост подразумева целовито очување сазнања путем препознавања, чувања и употребе сведочанства, предмета и система односа забележених у њему“ (Булатовић, 2005: 11). Споменик је сведок способан да претраје време; херитологија је, извесно, наука о вештини наслеђивања. Односи се, с једне стране на процесе генерисања сведочанстава, које треба кодификовати, и на циљеве баштињења, односно инструменте којим их треба достићи. Процеси се систематизују по шеми егзистенцијалне перспективе, а њихова реализација зависи од неговања *ars memorative*. Другачије речено, препознавање баштинства не постоји без однегованог сећања нације.

У социјалној верификацији херитологије као учења о умећу памћења подразумева се да устаљени систем (нормативне) заштите (правне и техничке) буде надограђен друштвеном заштитом. Друштвена заштита се дефинише као неговање сећања и

индивидуализација памћења у „сведоцима времена”, тврди Булатовић и додаје да „свако друштво артикулише ову свест кроз дефиниције јавног значаја и опште вредности, то јест прихватањем општег консензуса око питања баштине као интегралног наслеђа: природног, културног, економског и одрживог развоја” (Булатовић, 2005: 27).

Проблеме с памћењем (посебно колективним) индикативно је формулисао француски филозоф Пол Рикер (Ricoeur, 2009: 321) говорећи о: „спутаном памћењу” (тражи подршку да би се манифестовало), „изманипулисаном памћењу” (идеологија, демагогија, конформизам), „обавезујућем памћењу” (нешто се увек памти – а ту је опасност од успутне штете – нешто се никада не памти, дуг према прошлости) што све заједно приморава на нову дисциплину баштињења, на заједничку бригу свих баштиника о сведочанствима. У тој бризи, баштинским установама (музеју, архиву, заводу, библиотеци, парковима и вртovima природе) припада онај део ригидне производње сведочанстава, оних сведока са којих ће се скидати измаглице заборавља. Ову неизбежну улогу баштинаријуми не могу да изведу сами, без хармонизације са историјским (природним и друштвеним) дисциплинама. „И откриваоци и тезауратори троше исту вештину, *ars memorativa*” (Милосављевић, 2002), која и покреће сваки интерес баштиника за својим (и свачијим и заједничким) наслеђем.

Из природе наслеђивања произилази да је само баштина која је јавна доступна □ суштинско културно добро. Култура је, у информатичком смислу, способност заједнице да препозна, идентификује и продукује симболе на идентичан начин, организује их и чува, а сврха читавог процеса је очување памћења. „Документовање културне баштине је организован процес стандардизованог бележења информација које носе предмети и целине баштине. Стандард се односи на број, квалитет и исцрпност података којим ће се гарантовати тачност представе о споменичким карактеристикама и њена ваљаност за наредне генерације” (Булатовић, 2005: 6). Због огромне професионалне, друштвене, историјске одговорности посленика ове делатности кодификована су и посебна начела етике документовање културне баштине. Она подразумевају:

1. Обавезу бележења, сабирања и чувања података у организованом систему (институције и установе) очувања баштине.

2. Обавезу поштовања правила: истинитост података, незаобилажење чињеница, те предупређење интереса за деструкцијом предмета или целина баштине.

3. Документација баштине је јавно добро. Приватизација документације је неетична. Активирање социјалне функције баштине подразумева употребу документације.

4. Због тога етика документације захтева да се документација о културној баштини укључи у информацијски систем уже и шире друштвене заједнице (Булатовић, 2005: 9).

Документацијски систем културне баштине подразумева:

Стварање документације на примарном нивоу (кустоси), секундарном нивоу (документациони центри) и терцијалном нивоу (центри, кустоси, документалисти, аналитичари).

Употребу (корисници: непосредни и посредни).

Складиштење (правила за архивирање изворне документације, чување документације пренесене на друге медије).

Принципи доброг документовања се одређују као:

Поштовање вредности баштине,

Сврховитост (примењивост и мера),

Прецизност и егзактност (квалитет),

Правовременост,

Обухватност,

Поступност (методолошка и теоретска),

Селективност,

Континуираност,

Човек (произвођач и коаутор у ланцу документовања) (Булатовић: 2005: 14).

1.4. Културно добро као „ресурс“

Ако се не може порећи да је наслеђе основ сваке перспективе, онда се и културно наслеђе као део нераздвојиве целине патримониума, мора дефинисати као актуелна потреба и као продукт неопходан за живот и за стварање визије будућности. Носиоци бриге и коришћења баштине могу бити: музеји, архиви, кинотеке, библиотеке, институти за непокретну баштину, етно-паркови и еко-музеји, резервати, ботанички и зоолошки вртови, палате и/или паркови научних и техничких открића и експлораторијуми као њихов развојни облик.

Комуникација се остварује преко сервиса (јавни или ограничени, класични или онлајн, стални или повремени). „Комуникацијски обрасци у култури, могу се приказати у следећем:

- Порука настаје конкретизацијом и актуелизацијом садржаја дела (културног добра, документа).
- Информација је реакција корисника на садржај поруке. Реакција може да буде пасивна, тј. да је корисник не преноси даље, односно активна, ако постаје порука и за другог. Због тога свака порука садржи став условљен друштвом. Оно му одређује форму, комуникацијски образац тј. тип културног стваралаштва.
- За архивистику се може информатички рећи да има варијабилну количину информација и порука, од којих су оне материјалне стабилне, а оне социјалне варијабилне, тј. зависне од интерпретације података.
- Архивистика је, дакле, изразит комуникацијски објект који у односу на социјални (културни) и просторни (историјски и географски) контекст развија информацијске процесе.

- Архивистика, као сведочанствена вредност (контекстуалном потенцијалношћу) омогућава једном предмету да емитује неограничену количину информација, а све из позиције документа.
- Контекстуална емисија, пак, подразумева заинтересованог примаоца. Архивистичка комуникација у том смислу се и бави производњом (едукацијом) прималаца (Булатовић: 2004).

Архивистичка документација, по правилу, носи информације које имају селективно обележје, тј. држе се критеријума истинитости и етичке неутралности и нису зависне од контекста. Међутим, када научне информације служе за конституисање културне поруке, а то се увек дешава у архивској комуникацији, тада морају да добију карактер структурне информације, јер надилазе властиту истинитост и етичку неутралност и улазе у ситуацију у којој им контекст даје неко ново значење. „Заштита базичног архивског производа обавља се слојевитом заштитом:

- а) Достигнутог сазнања дела или целине природне и/или друштвене стварности. Као инструмент ове заштите јавља се баштинска документација.
- б) Носилаца сведочанствености (архивска грађа). Инструмент ове заштите је тезаурисање, то јест куративна заштита.
- ц) Семантичких контекста. Инструмент заштите значења сведочанстава која индивидуализоване вредности повезују с другим носиоцима сведочења, као и с општим вредносним начелима заједнице, јесу презентације сазнања (Булатовић: 2004).

Презентација контекстуалних сазнања није могућа без комплексних, међудисциплинарних и интертекстуалних дискурса и подразумева мултимедијалну активност значењских контекста. Такође, синхроност презентације подразумева носеће медије баштинског дискурса (визуелног, вербалног, аудио, одосно мултимедијалног).

Сви слојеви заштите грађе су обавезни, а основне форме заштите се обједињују у архивској/баштинској комуникацији. Комуникација је мултиканална и подстакнута је, с

једне стране утилитарно, то јест обавља се због користи (сазнања), потом телеолошки (обавља се због посвећења), хедонистички (обавља се због уживања), а оно се види у реанимацији контекста у коме се конзумент препознаје као учесник, сведок или актер преношења сазнања.

Разматрање баштине као националног ресурса налаже праксу активног баштињења, како тврди Булатовић, едукативно „трошење” и хедонистичко „обнављање” наслеђа. О томе антрополог Иво Бабић каже: „Друштвена пракса у простору мора бити приснија у разговору са затеченим, баштињеним, надовезујући се, чувајући, унапређујући, стално процењујући, опрезно и увиђавно обогаћујући” (Булатовић, 2004). Када се ово виђење старе школе упореди с упозорењем антрополога средње генерације, Винтила Михаилеска, који каже: „Живети у садашњости, само у садашњости, а не у функцији прошлости или будућности, ерозија тог осећања припадности сукцесији генерација укорењених у прошлости и које се продужавају у будућности, карактерисало би, по некима, садашње „нарцисоидно друштво“, може ли се рећи да смо посвојеном баштином као активним инструментом својес вакодневице, сигурнији, јачи, срећнији или само мирнији?” (Михаилеску, 2002: 23).

2. Архивистика, област деловања и легислатива

Жеља да се евидентирају и користе знања и информације за референце и трајно чување може да буде повезана с најранијим временом људске историје. Историја је показала да су људи од античког доба водили евиденцију о својим мислима и искуствима: глинене табле, папирус, лишће палми, кора дрвећа, животињска кожа, камење, итд, коришћени су у сврху похрањивања историјске документације. С развојем папира и других, нетекстуалних документарних форми, као што су филмови, фотографије, видео траке и сродни машински читљиви облици, архивски запис настављају да се појављују у различитим физичким облицима.

У најраније време није било разлика између архива и библиотека и, у том смислу, може се рећи да је архива постојала откад и планска евиденција добара. Удигвом (Udugwome, 1989) сматра архиве службеним или организованим евиденцијама влада, организација, група и појединаца без обзира на њихов датум, облик и материјални изглед, који више нису потребни за вођење текућег пословања, али су сачувани као доказ о пореклу, структури, функцијама и активности, или због информација које садрже. Еванс (Evans, 1988: 49) је, с друге стране, описао архиве као један од основних светских извора информација, који су расли јединствено из активности организација, институција, породица и појединаца. Архивска грађа, по њему, су „записани ентитети који су изабрани за чување, јер поседују трајну вредност“ (Evans, 1988: 77). Запис је дефинисан као „информација створена, добијена и одржавана као доказ и информација од стране организације или особе, сходно законској обавези или послу (Cunningham, Philips, 2005: 4). У овом контексту, дакле, архивска записи су „Стална евиденција организације, појединаца или породице, креирани, примљени и очувани (од јавне архиве) због својих административних, историјских, правних, културних, или других вредности“

(Cunningham, Philips, 2005: 4). Јавне архивске организације играју виталну улогу у заједници јер промовишу поуздано чување архивске грађе, одржавају збирку видљивом, приступачном и познатом. У том циљу, јавне архивске организације омогућавају и промовишу најбоље праксе у управљању државним записима у свим форматима са становишта стварања, све док се од њих захтева да подрже потребе владе и народа.

Архива служи као витално средство за очување и презентацију културне баштине и националног идентитета, као и средство за административну ефикасност. Надаље, архива подстиче људско памћење тиме што омогућава проток забележеног знања из прошлости за будућу употребу. Ефикасна заштита и коришћење тако забележеног знања, дакле, може у великој мери да утиче на друштвену трансформацију, политички, културно, административно и економски. Cunningham и Philips, (2005:4) описују улогу архива у демократији, што је важан услов за друштвену трансформацију: „Не постоји политичка снага без контроле архива, ако не и меморије. Ефективна демократизација се увек може мерити учешћем и приступом архивама, њиховим конституисањем и тумачењем.

Исти аутори наводе да архиви имају важну улогу у обезбеђивању националне и културне меморије, научног истраживања и обезбеђивању ефикасног управљања демократијама. Јавне архивске агенције могу послужити као средство за јачање улоге грађана против могућег лошег управљања, корупције и аутократије које карактеришу већину савремених демократија. Архив може послужити као средство за процену учинка, како појединаца, организација или влада. „Информација је валута демократије и да би поједини чланови заједнице могли да процене успех или неуспех програма влада, да би могли да остваре своја права, да расправљају о питањима дана, морају имати приступ архивским записима као изворима информација генерисаним од владе и других сектора друштва, као што су образовне установе и приватна предузећа, (Cunningham, Philips, 2005:11). То значи да је приступ информацијама креиран и дистрибуиран од стране јавних архива агенција неопходан услов за опстанак и трансформацију друштава уопште.

Очување и доступност архива чине највеће појединачно благо људског наслеђа, сматра УНЕСКО (1976). Архивски подаци се обично процењују, задржавају, организују и чувају по прихватљивим стандардима и процедурама. Евборокаи (Evborokhai, 1990) описао је природу и покривеност архивских извора који укључују: књиге, папир, мапе, фотографије, машински читљиве материјале и документарну грађу, без обзира на физичку форму или карактеристике генерисане или примљене од стране одељења или организације у вези с трансакцијама у пословањима и доказе својих функција, политика, одлука, операција или активности због информационих вредности у њима. Архивска средства, такође, укључују писма, извештаје, мапе, фотографије, филмове, снимке и слично. Информације садржане у архивима могу бити адекватно искоришћене уколико су ови ресурси правилно описани и организовани, на располагању друштву и доступни корисницима.

Организација информационих ресурса у архивама подразумева опис и распоред материјала у вези с њиховим креаторима. Џимерсон (Jimerson, 2002:14) истиче да је суштинска сврха архивске организације да зна шта има, тако да може то да пронађе када је потребно. Опис архивске грађе, према Џимерсону, је процес анализирања, организовања, и снимања информација које служе да идентификују, управљају, пронађу и објасне контексте и системе из којих одабране информације долазе. Информације садржане у архивској грађи савремених архивских агенција не могу бити адекватно искоришћене без описа и организације за лакше проналажење и приступ према корисницима. Идеја описа и уређења архивске грађе је, међутим, релативно новијег порекла. У стара времена, архивска грађа је подвргавана различитим организацијама и реорганизацијама, најчешће хронолошким редом, по предмету и географској припадности. Временом, међутим, такви вештачки аранжмани су сматрани неефикасним и недовољним. Систематски и ефикасан опис и распоред евиденције на основу њихове природе и карактера, развијен је како су се развијали политички системи. Америчка асоцијација библиотека је прокоментарисала: несрећне последице вештачког аранжмана, као и развој потпунијег разумевања природе и

карактера архива довели су до формулисања два основна принципа који су и данас универзално призната као одговарајућа основа за опис и уређење архива: принцип провенијенције и принцип поштовања оригиналног редоследа.

Бауман (Baumann, 1986) види организацију или опис архивских извора као процес успостављања интелектуалне контроле над сачуваним, подразумевајући под тим сваки опис картице или документа, објављеног или необјављеног, који је створен да успостави физичку, административну и интелектуалну контролу над записима. Ово ће помоћи правилном аранжирању и стављању архивске грађе у правилан коначни поредак. Пром (Prom, 2003), објашњава да процес стоји у центру архивске рада и уједињује функције процене (одлучивања шта да се задржи) и референце или пружа приступ архивској евиденцији. На основу анализе литературе, без сумње, најважнија је улога архивских описа и организације у погледу обезбеђивања приступа и коришћења архивске грађе.

Концепт приступа Абиоје (Abioye, 2009) сматра једним од најважнијих аспеката архивске управе. Он је, у архивским контексту, описао приступ као доступност записа/архива за консултације, као резултат правног овлашћења и постојања помагала за њихово проналажење. Харолд (Harold, 1977) потврђује да је прегледан приступ архивским операцијама кључ доступности архивских ресурса корисницима. То значи да је архивска грађа на располагању корисницима кроз пружање архивских услуга. Очување архивске грађе без обзира да ли је на папиру или модерним облицима информационе документације не може на било који начин служити смисленој сврси без пружања приступа евиденцији. Сврха избора, стицања и очувања архиве је да их се учини доступним за коришћење. Интелектуална и физичка приступачност су битне компоненте управљања овим важним информацијама јер је широк спектар клијената јавних архива, укључујући административно особље установе, научнике, генеалоге, локалне историчаре, истраживаче, правне стручњаке, студенте, хобисте и друге.

Абиоје (2009) је идентификовао историјску трансформацију архивске приступачности. Он је изјавио да је „у прошлости приступ архивама био ограничен на

креатора и њихове легитимне наследнике. Архиве су у то време сматране арсеналима закона. Од тада, фокус је померен ка постепеној либерализацији приступа (Abioye, 2009). У стара времена, на пример, јавне евиденције чуване су у строгој тајности и под строгом заштитом. Забележени информативни материјали су држани у закључаним просторијама, врећама, кутијама, шкрињама, па чак и у трезорима, тако да је јавни приступ био практично забрањен. Међутим, непосредно пред крај 18. века, француска револуција покренула је модерну еру у историји архива, посебно у области законодавства, очувања и јавног приступа архивима актом (*French Archival act*) из 1794.

УНЕСКО (1976) је прогласио да: „Извори информација у архивама не треба да буду доступни јавности само на индивидуалном нивоу, већ и у националном и међународном оквиру. Архивска служба може бити ефикасна ако даје универзални оквир и контекстуализацију кроз приступ информацијама и производима људског стваралаштва, без обзира на националност, језик, расу, религију или политичко уверење. Меморија човечанства припада свима подједнако и свако има право да ужива њену ефективну партиципацију у естаблишменту кроз варијетет техника и система људских услова неопходних за неометану циркулацију медија на које је универзална мисао снимљена²⁴. То значи да је задовољавање информационих потреба архивских корисника важан фактор који архивисти морају испунити, посебно у јавним архивским агенцијама. Различите врсте архивских служби и различитих типова архивских извора ће привући и бити корисни за различите категорије корисника (Jimerson, 2003). Уз све веће интересовање и веће признање за могућу употребу архивских материјала за правна, истражна, административна, и друге врсте истраживања, архивисти и менаџери евиденције треба да признају да доступности, организацији и приступу архивској грађи треба посветити потребну пажњу, посебно у јавним архивама.

²⁴ *Obstacles to the access, use and transfer of information from archives*, УНЕСКО, 1976. Доступно на: www.unesdoc.unesco.org/images/0005/000576/057672Eo.pdf

2.1. Примена закона о заштити културних добара

Правни основ у коме делују архиви и регистратуре (ствараоци архивске грађе) у Србији представља „пре свега *Закон о културним добрима* (Сл. гласник РС бр. 71/94), затим извршни прописи овог закона и то: Правилник о начину вођења евиденције регистратурског материјала који ужива претходну заштиту, Правилник о програму полагања стручног испита, Правилник о ближим условима за почетак рада и обављање делатности установа заштите културних добара, Решење о утврђивању територије архива и друго²⁵.

Поред Закона о културним добрима, постоје и посебни прописи који регулишу понашање органа управе, правосудних органа и других државних органа и организација у раду с архивском грађом и регистратурским материјалом. Те прописе, којима је регулисано канцеларијско пословање органа управе, донела је Влада Републике Србије, у складу с чланом 78. Закона о државној управи 1992. године. Тада је донета Уредба о канцеларијском пословању органа државне управе. Такође, Уредбом Владе Републике Србије утврђене су категорије регистратурског материјала, затим пропис који регулише унутрашње пословање судова, судски пословник и друго.

Због чега је ова област (архивистика и канцеларијско пословање) толико важна, да чак две врсте прописа из две различите области регулишу једну, наизглед споредну делатност? Да бисмо одговорили на ово питање морамо пре свега погледати развој канцеларија, архива и писаних споменика кроз историју.

²⁵Милан Јакшић, у „Водич за регистратуре“, прир. Татјана Мишић, Београд, 2010, 21-33.

На почетку трећег миленијума јасно је да се људски род налази на прекретници двеју цивилизација: једна, цивилизација папира као носиоца информације – полако нестаје, а рађа се нова цивилизација – цивилизација електронског носиоца информације. Цивилизација папира настала је у трећем миленијуму пре нове ере у Асиру и Месопотамији, где се свакодневно на глиненим таблицама бележила количина жита, број грла стоке, имовина и друго. Важније ствари, као што су закони (Хамурабијев законик) су урезиване у камену. Дакле, цивилизација која управо нестаје створила је свет какав познајемо. Шта би се догодило да нису сачувани важни извори и покретачи савремене цивилизације: текстови Аристотела, Платона, ренесансних песника, египатски и грчки уговори, Њутнове теорије, Шекспирови текстови, *Крмчија* светог Саве, Сретењски устав и друго. Све су то извори који нас дефинишу и одређују нашу суштину. То је наше огледало.

Ово је, дакле, први разлог због којег архивистику треба схватити веома озбиљно. Други, не мање важан разлог, јесте чињеница да сва документација, односно регистратурски материјал који се ствара представља предуслов за свакодневни нормалан живот једне уређене државе. Без основних података који се тичу свакодневног живота и евиденција из области образовања, здравства, привредних субјеката, држава би једноставно стала.

Циљ посебне заштите регистратурског материјала ван архива је у обезбеђењу чувања докумената који ће добити својство архивске грађе, односно, који ће постати вредно културно добро од општег интереса. Ради се о документима релевантним за проучавање прошлости нашег друштва у целини, његових појединих области и делатности, као и за поједина тематска сагледавања важнијих догађаја и збивања.

2.2. Права, обавезе и надлежности стваралаца архивске грађе

Права, обавезе и надлежности органа управе, правосудних органа и других државних органа и организација у раду са архивском грађом и регистратурским материјалом представљају неопходан услов за заштиту регистратурског материјала и извор архивске грађе. Заштита регистратурског материјала, као извора архивске грађе, неопходна је све док из њега не буде одабрана архивска грађа.

Заштита архивске грађе и регистратурског материјала има два основна вида.

1. Уредбом о канцеларијском пословању створене су обавезе за све ствараоце архивске грађе и регистратурског материјала, односно за све органе управе, правосудне органе и друге државне органе и организације у раду с архивском грађом и регистратурским материјалом: означавање и датирање регистратурског материјала, вођење основних и помоћних евиденција, класификацију, архивирање, сређивање сврстаних предмета по архивским ознакама и вођење архивске књиге.

Од средстава евиденције значајна је **архивска књига**, као сумарна евиденција целокупног регистратурског материјала, зато што представља евиденцију текућег канцеларијског пословања, и зато што се преко преписа архивске књиге добијају информације о архивској грађи и регистратурском материјалу. Препис архивске књиге који се доставља архиву веома је значајан за праћење заштите, сређивање регистратурског материјала, одабирање архивске грађе и излучивање безвредног регистратурског материјала.

2. Законом о културним добрима створене су обавезе и надлежности које произлазе из обавезе сопственика добара (архивске грађе) која уживају претходну заштиту, као и обавезе државних органа, установа и привредних субјеката у току чијег рада настају регистратурски материјал и архивска грађа.

Обавезе сопственика добара која уживају претходну заштиту, према члану 36 Закона о културним добрима, „налажу сопственику да:

- 1) пријави добра надлежној установи заштите и достави јој податке које тражи;
- 2) чува, одржава и употребљава добра у складу с њиховом природом и наменом;

- 3) допусти установи заштите преглед добара и узимање потребних података за документацију о њима;
- 4) прибави услове за предузимање мера техничке заштите и прибави сагласност надлежне установе заштите за предузимање мера и радова на добру којима се могу проузроковати промене изгледа, облика или намене добра или повредити његова својства²⁶.

Према Закону о културним добрима (објашњење члана) сви сопственици архивске грађе и регистратурског материјала дужни су да надлежном архиву дају податке и информације о грађи коју поседују. То је неопходно ради вођења евиденција о количини, стању, приспелим роковима за предају, као и о начину и могућностима коришћења архивске грађе. Такође су дужни да достављају податке о свим променама, како правним тако и физичким, које се односе на стање грађе, простор за смештај, надлежност, средиште рада и др. Сви ови подаци значајни су надлежном архиву за спровођење стручног надзора и пружање стручне помоћи, као и за праћење стања грађе на терену, оперативни рад и планирање послова на заштити грађе ван архива.

У овој одредби утврђују се „обавезе сопственика таквих добара да их пријављују и обавештавају о подацима везаним за та добра, да их чувају, одржавају и користе у складу с њиховом природом и наменом и да допусте њихов преглед и узимање потребних података за документацију. Посебна обавеза сопственика добра које ужива претходну заштиту јесте да у случају када на том добру треба извршити неке радове, како за његово очување, тако и за његово коришћење, од установе заштите прибави услове за предузимање мера техничке заштите, сагласност надлежне установе заштите за предузимање тих мера и радова ако се њима могу проузроковати промене изгледа и облика или изменити његова намена, односно, само повредити својства тог добра“ (Закон, стр. 10).

²⁶ Закон о културним добрима, доступан на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kulturnim_dobrima.html

Обавезе државних органа, установа и привредних субјеката у току чијег рада настаје регистратурски материјал и архивска грађа прописане су чланом 37. Закона о културним добрима.

„Државни органи и организације, органи јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе, установе, предузећа и друга правна лица у току чијег рада настаје регистратурски материјал дужни су да:

- 1) означавају и датирају регистратурски материјал и воде основну евиденцију о њему;
- 2) чувају регистратурски материјал у сређеном и безбедном стању;
- 3) класификују и архивирају регистратурски материјал;
- 4) одабирају архивску грађу и излучују безвредни регистратурски материјал у року од годину дана од дана истека утврђеног рока чувања²⁷.

Према прописима, они су дужни да редовно врше излучивање безвредног материјала и одабирају архивску грађу. Када орган, односно организација, излучује непотребан или мање важан архивски материјал, дужан је пре свега да изврши издвајање тог материјала на основу *Листе категорија регистратурског материјала са роковима чувања*, а затим да о томе сачини записник у који уноси податке о врсти материјала, о количини и времену настанка материјала. Затим се два примерка тог списка достављају надлежном архиву за добијање одобрења. По извршеном прегледу надлежни архив доноси решење о одобравању излучивања. Пошто се тако одобри излучивање пописаног и прегледаног материјала, орган, односно организација, уништава безвредни регистратурски материјал.

„Архивска грађа је, ван сваке сумње, самосвојно културно добро које пролази кроз вишеслојан поступак настајања и одабирања, прописан законом. Као прва мера заштите будуће архивске грађе утврђују се обавезе државних органа и организација и других правних лица у току чијег рада настаје регистратурски материјал. Обавезе прописане овим

²⁷ Исто, Члан 37.

чланом резултат су вишевековног људског искуства и гарант су да ће сав регистратурски материјал у коме се налазе сведочења о чињеницама, појавама, односима, догађајима, личностима, бити сачуван за даље научно и стручно коришћење□ стоји у објашњењу овог члана Закона.

Поред претходних обавеза, према члану 38. овог закона „обавезе државних органа, установа и привредних субјеката у току чијег рада настаје регистратурски материјал и архивска грађа су и да утврде:

1) начин евидентирања регистратурског материјала, његовог чувања, класификације и архивирања, ако за поједине органе и организације законом није друкчије одређено;

2) листе категорија регистратурског материјала с роковима чувања;

3) начин заштите и коришћења података и докумената насталих у процесу аутоматске обраде података□.

Листе категорија регистратурског материјала с роковима чувања утврђују се у сагласности с надлежним архивом.

У овом члану конституише се обавеза за све државне органе и организације и друга правна лица да имају властити акт донет у сагласности с надлежним архивом, а који се односи на начин евидентирања, чувања, класификације, архивирања. Листа категорија регистратурског материјала с роковима чувања треба да буде општи акт државног органа и организације и других правних лица и уобичајено се исказује као правилник о Листама категорија регистратурског материјала.

Посебна је обавеза правних лица у чијем раду настаје регистратурски материјал да утврде начин заштите и коришћења података и докумената насталих у процесу аутоматске обраде података. Ова материја може бити обрађена заједно с Листом категорија регистратурског материјала, али може да буде и предмет самосталног општег акта.

Сређена и пописана архивска грађа предаје се на чување надлежном архиву после 30 година, рачунајући од дана настанка грађе. Установа заштите може одлучити да се

архивска грађа предаје после 30 година, сваке пете године, како стоји у члану 39. Закона о културним добрима.

Установа заштите може на захтев заинтересованих органа, организација и установа продужити рок из става 1. овог члана. Архивска грађа предаје се на месту које одреди установа заштите. Особа која предаје архивску грађу даје мишљење о условима њеног коришћења. Изузетно, када то захтевају потребе имаоца архивске грађе, рок из става 1. овог члана може да се скрати споразумом између имаоца архивске грађе и надлежног архива. Архивска грађа, прописана и сређена, предаје се на чување архиву по правилу 30 година од њеног настанка. О коришћењу предате архивске грађе одлучује архив, али онај ко предаје архивску грађу даје мишљење о условима њеног коришћења. Архив о том мишљењу мора да води рачуна, али када је у питању општи интерес за коришћење одређене архивске грађе, могао би дозволити њено коришћење иако се одступа од услова датих у мишљењу приликом предаје грађе.

Обавеза предаје архивске грађе у вези је са њеном доступношћу за коришћење. Рок за предају, као и рок за коришћење, исти је. Тридесет година од настанка грађе је граница за предају и коришћење архивске грађе. Рок предаје може се изузетно продужити или скратити на образложени захтев ствараоца грађе. Да би се избегла предаја грађе сваке године по истеку 30 година њеног настанка, рок предаје је утврђен сваке пете године. Када је у питању грађа укинутих стваралаца, онда за њену предају нема ограничења. То се чини у случајевима када нико није преузео право и обавезу њене заштите.

Основни услови за предају су да је грађа одабрана, сређена и пописана. Предавалац грађе даје мишљење о њеном коришћењу. То мишљење не обавезује надлежни архив, али свакако треба добро проценити његову оправданост и у складу с тим поступити.

Обавеза ствараоца и имаоца је да, како смо то раније истакли, пријави надлежном архиву архивску грађу и регистратурски материјал. Тиме се спречава могућност да грађа, нарочито новоформираних институција и асоцијација, остане изван система заштите. Општа начела о чувању, одржавању и употреби архивске грађе и регистратурског

материјала у складу су с њиховом природом и наменом. Отуда је забрањено мењање њиховог изгледа, својства, намене, као и изношење у иностранство. Изузетак се може учинити само код изношења уз претходно одобрење надлежног републичког органа за културу.

Обавеза ствараоца и имаоца грађе да омогући надлежном архиву стручни надзор и пружање стручне помоћи од изузетног је значаја за систем заштите и коришћења архивске грађе и регистратурског материјала. Ове две основне надлежности архива омогућавају увид у стање грађе у погледу архивирања, чувања, стручног одржавања у сређеном стању и одабирања архивске грађе.

Посебно је значајна обавеза имаоца грађе да поступа по наложеним мерама и да буде ангажован на отклањању недостатака који се односе на архивирање, чување, стручно одржавање у сређеном стању и одабирање архивске грађе, односно излучивање безвредног регистратурског материјала. Неопходно је истаћи да се утврђивање ове обавезе имаоца грађе и права надлежног архива у пракси показало као неопходно и рационално.

У случају да је на регистратурском материјалу (оном који има трајну вредност) и на архивској грађи потребно извршити неке мере техничке заштите, ималац грађе обавезан је да затражи одобрење надлежног архива. У случајевима када је то неопходно, могу се ангажовати и друге институције које ће извршити потребне анализе и дати мишљење о начину и поступку спровођења техничких мера. Циљ ових мера је очување изгледа, облика и својства архивске грађе.

Конституисање обавеза свих стваралаца регистратурског материјала да донесу општи акт, у сагласности с надлежним архивом, о начину евидентирања, чувања, класификације и архивирања, као и о начину заштите и коришћења података и докумената насталих у процесу аутоматске обраде података, било је нужно и неопходно, утолико пре што су прописом о канцеларијском пословању ова питања регулисана само за органе управе.

Нужно је истаћи да су ствараоци архивске грађе и регистратурског материјала дужни да донесу три значајна општа акта која се односе на заштиту и коришћење грађе. То су: прописи о начину евидентирања, чувања, класификације и архивирања, Листа категорија регистратурског материјала са роковима чувања и начин заштите и коришћења података и докумената насталих у процесу аутоматске обраде података.

2.3. Права, обавезе и надлежности архивских институција

Према Закону о културним добрима у систему заштите архивске грађе и регистратурског материјала ван архива задатак архива је, пре свега, да евидентира и заштити архивску грађу и регистратурски материјал од оштећења, нестајања и уништења. Претходна заштита регистратурског материјала нужна је све док се из њега не одабере архивска грађа. Да би се обезбедило остварење овог задатка, надлежном архиву дато је право на стручни надзор и пружање стручне помоћи ствараоцима и имаоцима архивске грађе и регистратурског материјала.

Полазећи од тога да је архив, у једном делу својих надлежности, и управна институција (члан 72. Закона), разумљиво је што има право активне легитимације у погледу остваривања својих обавеза на заштити и наменском коришћењу архивске грађе и регистратурског материјала ван архива. Из статуса архива, који је сличан органу управе (врши јавна овлашћења) произлази и његово право и обавеза да обавља стручни надзор и пружа стручну помоћ (члан 65. Закона) регистратурама у погледу архивирања, чувања, стручног одржавања у сређеном стању и одабирању архивске грађе, односно, излучивању безвредног регистратурског материјала. На основу извршеног надзора и чињеничног стања, надлежни архив предузима мере за отклањање утврђених недостатака или неправилности.

Како архив врши ову своју превентивну улогу? Пре свега, прегледом архивске грађе и регистратурског материјала. Надлежни архив утврђује стање сређености

регистратурског материјала и архивске грађе, као и услове под којима се чува, начин коришћења, спровођење мера одабирања архивске грађе изрегистратурског материјала, као и припрему за њену предају архиву. Током прегледа узима податке и информације које су му потребне ради вођења евиденције и документације о архивској грађи и регистратурском материјалу.

Сваки надзор, преглед грађе, пружање стручне помоћи и др., записнички се констатује. Такав записник садржи све релевантне податке о стању грађе, извршеном надзору и пруженој стручној помоћи, као и мере и рокове за отклањање неправилности или недостатака. Записник потписује овлашћено лице из регистратуре и овлашћени представник архива. Један примерак обавезно се доставља архиву и он се одлаже у досије одговарајуће регистратуре.

Важне функције архива су и истраживање и евидентирање архивске грађе и регистратурског материјала ван архива. Циљ им је да се архивска грађа и регистратурски материјал ставе под заштиту правних и физичких лица, без обзира на својину. Извршавање овог задатка је веома важно јер често долази до укидања постојећих и оснивања нових институција и друштвених асоцијација. Истраживањем података о томе, посредством институција које региструју укидање и оснивање регистратура на други начин, стварају се евиденције које служе за спровођење мера заштите грађе ван архива. Послови истраживања односе се и на грађу физичких лица, коју је, такође, потребно заштитити. У питању је грађа истакнутих државних, политичких, научних, културних и других личности. Други део задатка, када су у питању физичка лица, јесте налажење начина да се дође до грађе поклонима, депозитима или откупом.

Пружање стручне помоћи у чувању и одржавању архивске грађе и регистратурског материјала, затим у одабирању архивске грађе и њеном пописивању и излучивању безвредног регистратурског материјала има двоструки циљ. Прво, јер помаже ствараоцима и имаоцима грађе да стручно обаве своје обавезе и, друго, обезбеђује да се архивска грађа

преда надлежном архиву у стању које је најближе сређеној грађи. Тиме се постиже рационалност и ефикасност на обради те грађе по њеном преузимању у архив.

Један од најсложенијих и најодговорнијих задатака сваког архива је одабирање архивске грађе и регистратурског материјала. Да би се спречиле евентуалне грешке у вези с овим процесом надлежни архив има неколико важних овлашћења, али и обавеза и одговорности. Пре свега, архив даје сагласност за Листу категорија са роковима чувања, за утврђивање категорија које имају својство архивске грађе и за уништавање безвредног регистратурског материјала. Доношењу Листе претходи провера да ли је грађа сређена. Уколико архив прегледом утврди недостатке, они се морају отклонити. Тек после провере да ли су отклоњени недостаци и грешке, прилази се изради Листе категорија регистратурског материјала са роковима чувања. Саставни део Листе чини историјат творца грађе који садржи податке о оснивању, статусу, надлежностима и задацима, унутрашњој организационој структури, канцеларијском пословању, степену сачуваности грађе и др. Стваралац и ималац грађе Листу доставља надлежном архиву на мишљење. Архив разматра Листу категорија и даје примедбе и предлоге у вези са трајним чувањем докумената. Ове примедбе и предлози су обавезујући за подносиоца Листе. После усаглашавања Листе с примедбама, надлежни архив даје сагласност на Листу. Код уништавања безвредног регистратурског материјала надлежни архив, на основу добијеног пописа и личног увида, односно провере, даје решење за њено уништавање. На основу изложеног јасно се уочава да утврђивање архивске грађе за њено трајно чување пролази кроз неколико фаза, уз сталну контролу надлежног архива. Циљ такве селекције архивске грађе је сачувати сву релевантну архивску грађу значајну за науку, културу и друге друштвене потребе.

Преузимање сређене и пописане архивске грађе и њен пријем у надлежни архив представљају завршну фазу заштите за ту архивску грађу. Треба истаћи да архив, изузетно, преузима и регистратурски материјал пре него што је из њега одабрана архивска грађа, у случајевима када, престанком рада његовог творца, нико није преузео обавезу

његове заштите. У том случају одабирање архивске грађе врши се у архиву. Рок преузимања архивске грађе од архива поклапа се са роком доступности за јавно коришћење.

Садашњи тренутак наше друштвене стварности карактеришу пре свега корените промене друштвеног система као и стварне промене у својинским односима. Ове промене су трајног карактера и суштински мењају положај привредних субјеката и њихову својинску структуру. Државна и друштвена предузећа продајом су постала приватна својина или својина акционарских друштава и организација.

Материјални пропис који регулише област заштите архивске грађе и регистратурског материјала (дакле, оног материјала који се налази код стваралаца), у Републици Србији је Закон о културним добрима. У својим основним интенцијама и одредбама овај закон представља пропис који уређује заштиту архивске грађе и регистратурског материјала у архивима и код стваралаца. Имајући у виду да је закон донет 1994. године, неспорно је да и поред добрих одредби које имају универзални карактер, у њему постоји доста застарелих решења која нису у духу нових друштвених околности и која не комуницирају са садашњошћу. Наиме, својина, као веома битан елемент предмета рада архива у свим савременим државама, се у овом закону веома мало спомиње или се уопште не третира. Тако, на пример, у случајевима када нови власници привредног субјекта (после приватизације) наставе с привредном активношћу, а уједно и са стварањем архивске грађе и регистратурског материјала, садашњи закон их обавезује да означавају и датирају регистратурски материјал и да воде евиденцију о њему, да га чувају у сређеном и безбедном стању, да га класификују и архивирају и да врше одабирање архивске грађе и излучују безвредни регистратурски материјал. Али, не можемо рећи да се на њих односе и остале одредбе које се односе на државне органе, као што су одредбе о предаји, јер је овде грађа у приватној својини. Законом о културним добрима је утврђена општа обавеза да се сређена и пописана архивска грађа (дакле, свих субјеката, па и приватних) предаје на чување надлежном архиву у року од 30 година од дана настанка (члан 39).

Нове друштвене околности праћене су брзим технолошким развојем. Модерне технологије и електронска обрада података, које су за последицу имале и доношење нових прописа из области које су блиске архивистици и канцеларијском пословању, стављају пред архиве и важније канцеларије бројна питања на која садашњи архивски прописи и прописи о канцеларијском пословању не могу да одговоре. Пракса и законодавство су у значајном раскораку, живот и административна технологија иду испред застарелих прописа.

3. Моћ архива – стварање модерне меморије

Архиви, записи, моћ – три речи које често изазивају живе дебате о друштвеним вредностима, културним идентитетима и институционалној вредности. Па ипак, заједно, архиви, записи и моћ творе необичну тројку и постављају питање: шта старе, прашњавае архиве, смештене у сигурну друштвену заветрину, имају с моћи?

Архивисти су дуго, споља, посматрани као они који примају записе од њихових кретаора и прослеђују их истраживачима. Унутар професије, архивисти су перципирали себе као неутралне, објективне, непристрасне. Из обе перспективе, архивисти и њихови материјали изгледају као права антитеза моћи. Ипак, модерни чланци о културним институцијама се све чешће дотичу моћног утицаја архива и записа на колективну меморију и људски идентитет, различитог од оног који имају музеји, галерије, библиотеке и историјски споменици. Док неки аутори истражују ефекте архива у метафоричком и филозофском смислу, то се углавном ради без чак и рудиментарног разумевања архива као реалних институција као реалне професије (друге најстарије) и стварне дисциплине са својим сопственим сетом теорија, методологија и пракси. Светска архивска професионална литература се ретко цитира код неархивиста који пишу о овој теми. Па ипак, разне постмодерне рефлексije у последње две деценије начињене су у смислу разјашњења архива, као институција, и њихове моћи над административном, законском и фискалном активношћу влада, корпорација и појединаца у моћним јвним дебатама о праву на обавештеност, слободу информација, заштиту приватности, интелектуалну својину и протоколе електронске трговине. Архиве, као записи, имају моћ да управљају историјском грађом, колективном меморијом и националним идентитетом, оним шта знамо о себи као индивидуама, групама и друштвима. И, ултимативно, у провођењу својих професионалних

одговорности, архивисти као „чувари архива“ имају моћ над записаним споменичким и идентитетским формацијама кроз активни менаџмент записа пре него што они дођу у архиву, у току селекције и архивирања, и после, кроз процесе дескрипције, презервације и употребе.

Архиви су друштвене конструкције. Њихово порекло лежи у информационим потребама и друштвеним вредностима влада, влада, бизниса, удружења и појединаца који их установљавају и управљају њима. Упркос променама у природи записа, њихова употреба и потреба да се сачувају и архивирају, била је питање освајања моћи, моћи да се контролише прошлост, сазнања о прошлости, моћ памћења над заборавом. Али, како нас подсећа Халбвак: „Ниједна меморија није могућа ван вањског оквира који користе људи живећи у друштву да би детерминисали и обновили своја сазнања. Сећање (или рекреација) прошлости кроз историјска истраживања у архивским записима није просто повратак похрањених информација, већ спајање захтева за прошлим стањем у оквиру узајамног културног разумевања“ (Halbwach, 1992: 49). Сами по себи, архиви су део те потребе и, стога, обликују разумевање. Идеје или осећања, акције или трансакције, избор шта забележити и одлуке о томе шта сачувати су друштвено конструисана привилегија, и оквир који детерминише значај оног што су архиви данас. Унутар њих, принципи и стратегије усвојене временом и активности које предузимају – фундаментално утичу на композицију и карактер архивских садржаја и тиме – друштвене меморије. Ови културни оквири су централни у разумевању природе архива као институција и места друштвене меморије. Такви оквири, такође, утичу на индивидуални ниво креације и преживљавања појединачног документа: писма, фотографије, дневника, кућног видеа. Као и архиви колективно, индивидуални документи нису само носиоци историјског садржаја, већ рефлектују и потребе и жеље креатора, сврху његовог настанка, шири законски, технички, организациони, друштвени и културно-интелектуални контекст у којем креатор и јавност делују, и у коме документ добија смисао, иницијалне интервенције и текућу медијацију архивиста. Природа архивског деловања има озбиљне последице на административно

функционисање, грађанска права, колективну меморију и историјска знања, а све то обликовано од стране углавном невидљиве и ретко препознате моћи архива.

3.1. Историја архива и архивистике као науке

Архиви, са архивском грађом као сумом докумената створених радом и уобичајеним активностима, извори су меморије, информације и акције. Они играју есенцијалну улогу у развоју друштва. Архиви су уникатно, драгоцено и незаменљиво наслеђе које се преноси генерацијама, доприносећи отвореном раду администрације, формирању нашег колективног идентитета и увећавању знања. Они промовишу демократију и побољшање квалитета живота.

Обавеза је друштва као целине да се брине о архивима преко јавне политике, законског оквира и људских, финансијских и материјалних ресурса, као и преко коришћења технологија, да би се подржао архивски развој. Обавеза је друштва такође да настави да дограђује ово наслеђе, документима који изражавају његове аспирације, разматрања и достигнућа.

У прихватању ове, колективне одговорности, архивисти и стручњаци за информисање, уз подршку својих суграђана из исте професије, користе своју стручност да би служили друштву при управљању, чувању и обезбеђивању приступа архивима који су им поверени.²⁸

Архивска мрежа и архивска служба, дакле, представљају полазну и крајњу тачку у очувању и промоцији културне баштине. Архивском грађом се, од њеног настанка, мора управљати тако да се сачува сама информација, а затим и њена историјска вредност и контекстуални значај. Одговорна власт нормативним актима мора да допринесе очувању како индивидуалног, тако и колективног сазнања и памћења. Она, такође, мора да обезбеди услове за слободан приступ архивској грађи, и то путем усавршавања метода за

²⁸Међународни архивски савет (МАС), Квебешка декларација о архивима, 2007. Преамбула

постизање њене свеобухватније доступности и обезбеђивањем услова за стварање стручних кадрова који ће на оптималан начин њоме руковати. Само развијена, модерна и свих догми и предрасуда ослобођена архивска методологија може да допринесе обогаћивању културне меморије, а у крајњој линији и промоцији демократије, људских и грађанских права и слобода. Зато архиви морају бити веродостојни сведоци културних и интелектуалних активности и одраз развоја друштва. У архивима се документују и прошлост и садашњост и обликује историјско и културно памћење. У данашње време, када постоји мноштво тзв. носача записа, односно, када архивска грађа настаје и чува се у папирном, аудиовизуелном, али и дигиталном запису, улога образованих архивиста посебно добија на значају. Зато је неопходно и њихово трајно усавршавање, а то значи и прилагођавање образовног система актуелним потребама и токовима.

Из свега овога неминовно произилази да је неопходно успоставити одговарајућу архивску политику, имати разрађену архивску легислативу и обавезно укључити све референтне делове друштва у заједничко деловање. Помоћу правилно дефинисаних, савремених модела и концепата архивирања (архивистике, архивске службе) може се без недоумица и идеолошких ограничавања приступити културном наслеђу. Уз ове претпоставке осигурава се да архивска грађа буде чувана, обрађивана и коришћена у условима и на начин којима ће се осигурати њена аутентичност, веродостојност, јединственост и разумљивост.

3.1.1. Кратка историја архива

Још у античко доба, у време када је демократија постајала слика модерног друштва, јавила се потреба да се државна документа сачувају, прво као сведочанство о државној власти, а онда и као историјско подсећање. Прва сачувана наредба да се документи архивирају потиче из Атине, из IV века пре нове ере. Одлучено је да се у светом храму Мајке богова Кибеле (Матреону) на атинском трху заувек чувају сва документа (закони)

које доноси Народна скупштина (Мусић, 1910: 15). Документа су од оштећења и крађе чували тзв. номофилаци (чувари закона). Стотинак година касније, у V веку п.н.е. Римљани су донели одлуку да се у храму Бога Сатурна чувају документа Сената (*senates consultum* и документа државне благајне) (Мусић, 1910: 101).

Тријумф хришћанства и учвршћивање германских краљевина на територијама које је некад обухватало Римско Царство, увело је европски простор у нову епоху – средњи век. То је време опште културне деградације (ако се пореди са античким достигнућима), где је само мали број учених људи спасавао и преносио остатке класичне цивилизације. Ако изузмемо период тзв. „Каролиншке ренесансе“ у VIII и IX веку, све до XI века значајније културне обнове није било. Обзиром на превасходну заокупљеност схоластиком и у новом контексту друштвених односа усмерених пре свега на место појединца у божанској хијерархији, није тешко закључити да је питање чувања старина, размене информација и прикупљања културног блага за будућа покољења било у потпуности подређено цркви и њеном утицају на свакодневни живот и идентификацију појединаца у односу на заједницу. У том смислу, питање формирања архива, као установа у којима ће бити трајно чувана писана историја, није ни могло бити постављено. Важна државна документа, дакле, владарске одлуке, повеље, међудржавни уговори, трговачке повластице и др. чувани су на владарским дворовима, или у црквама и манастирима и њихова судбина је у доброј мери делила судбину самих тих места.

Као што је хришћанска црква у средњем веку постала стваралац и чувар свих интелектуалних, духовних и етичких вредности, тако је прва и схватила потребу да сачува важна документа од пропадања и заборава. Тако настаје први „модерни“ архив који и данас постоји – Ватикански архив (*Archivum Secretum Apostolicum Vaticanum*)²⁹. Он показује како се развија један архив од идеје да се нешто треба чувати до формирања саме

²⁹ Мора се нагласити да се одредница *Secretum* у називу Ватиканског архива не односи на „тајност“ докумената који се чувају, већ назначавача да су документа лично власништво самог Папе, те да не припадају Курији нити Светој столици.

институције. Трагове формирања Ватиканског архива можемо пронаћи још у VI веку, када је одлучено да се важна документа³⁰ из целе земље прикупљају и доносе у Рим, где ће се „заувек чувати“. Године 1611., папа Павле V је започео изградњу Новог Архива при Апостолској палати и сакупио грађу која се до тада налазила у Ватиканској библиотеци, Апостолској комори, архиву дворца Сан Анђело и Старом Архиву. Од 1612. године можемо пратити историју Ватиканског архива у коме је сачувана безмало две хиљадегодишња историја владавине 266 папа а, заправо, готово целокупна историја западноевропске (и светске) цивилизације. То је највећи архив докумената, има их преко милијарду (око 85 километара архивске грађе) и најстарији је државни архив који данас постоји на свету.

Позни средњи век је, најпре у трговачким градовима-државама на Апенинском полуострву и Јадрану, донео нове друштвене слојеве – захваљујући развоју трговине, настао је слој богатих трговаца и банкара, који су имали довољно богатства да оснивају библиотеке, помажу уметност, књижевност и науку. Поред тог „ренесансног заноса“ нису заборавили ни прагматичну црту чувања важних трговачких повластица. Дубровчани су међу првима схватили потребу организованог чувања значајних државних исправа и списа, а оне највредније похрањивали су на сигурно место – у реликвијару Катедрале свете Марије, међу моштима светаца. Годином оснивања Дубровачког архива сматра се 1278, када у Дубровник долази Томасино де Савере, први школовани, од државе плаћени нотар, који почиње да води нотарске и канцеларијске књиге³¹.

Крај XVIII века је време почетка стварања модерних архива. Идеали просветитељства и принципи Француске револуције означили су излазак архива из оквира места где се чувају докази о поседу, државној власти, привилегијама, и стварање нове улоге за ове институције – места где се чува историја и стиче знање о прошлости и припадности. Национални архив Француске (*Archives nationales*) основан је 1790. године,

³⁰ У почетку су то биле књиге прихода са земљишних поседа које су европски владари поклањали Цркви.

³¹ Државни архив у Дубровнику, доступно на: <http://www.dad.hr/index.php>

али је тек државним декретом из 1794. године прописана обавеза да се централизују све јавне и приватне архиве из предреволуционарног доба, које су револуционарне снаге заузеле. Године 1796. формиран су провинцијски архиви (*archives départementales*) како би се растеретио Национални архив. Већ 1800. Национални архив је постао аутономна централизована државна институција³² са задатком да чува сву документацију јавних (државних) тела. Поред тога, то је било имплицитно признање да је грађанска држава одговорна за бригу о својој писаној баштини, као и то да она мора бити доступна јавности.

Током XIX и XX века архиви се развијају као националне институције.

Централни архив у Лондону (*Public Record Office*)³³ основан је 1838. године. *English Public Record Act* уједино је све појединачне архиве, који су стављени под судску управу „Чувара судских архива“ (*Master of the Rolls*).

Шпанија је 1858. године основала *Антикваријум*, институцију која је обухватала архив, библиотеку и музеј, који су касније раздвојене.

Мађарска је државни архив основала 1877. године у Пешти, а у Бечу је архив основан 1894. године.

Немачка је уједињена 1871. године, а Државни архив је основан тек 1919. године у Потсдаму³⁴. Подела Немачке након Другог светског рата довела је до оснивања два паралелна архива; *Bundesarchiv* у Кобленцу и *Централног архива ДДР* у Потсдаму, уз провинцијске архиве који су установљени по покрајинама. Након поновног уједињења Немачке, ова два архива су обједињена, а с њима су интегрисани и Филмски архив и Војни архив Источне Немачке.

³² Archives nationales, доступно на: <http://www.archivesnationales.culture.gouv.fr/>

³³ Од 2003. године назив је „National Archives“ – Државни архив Велике Британије. Види: <http://www.nationalarchives.gov.uk/>

³⁴ *The history of the Federal Archives*, доступно на: <http://www.bundesarchiv.de/bundesarchiv/geschichte/index.html.en>

Италија нема централну државну установу тог типа, што је резултат историјских подела Апенинског полуострва, али има читав низ великих збирки, које су све под ингеренцијом Министарства унутрашњих послова.

Конгрес Сједињених америчких држава је основао *Национални архив* 1934. године³⁵, с циљем да штити и чува архивску грађу Владе САД. Од 1935. године Архиву су поверене само две врсте архивске грађе – најстарија грађа од досељавања колониста до формирања САД и сва федерална грађа, она која је под надлежношћу председника и Федералног истражног бироа. Сва остала архивска грађа се чува у Конгресној библиотеци у Вашингтону. Закон о архивима из 1950. године (*Federal Records Act*) омогућио је оснивање архива у савезним државама. На основу тог закона, свака од америчких савезних држава има властиту архивску установу. На сличан начин делују и архивске службе у Канади и Аустралији.

Поред националних држава и велике међународне организације, као што су Уједињене нације имају организоване архиве. Због тога је 1948. године у Паризу под покровитељством Унеско, основано међународно удружење – Међународни архивски савет (МАС), организација отворена за све професионалне архивисте и представнике свих архивских усанава.

3.1.2. Историја архива и архивистике у Србији

Историја чувања и вредновања докумената у Србији је слична оној у осталим европским земљама. Кроз средњи век, важна владарска и црквена документа: закони, повеље, повластице и др., чуване су на двору или, чешће, у манастирским ризницама. Најездом Османлија био је прекинут развој средњовековне српке државе, а током вишевековног ропства уништени су вредни споменици културе. Турска администрација

³⁵*National Archives History*, доступно на: <http://www.archives.gov/about/history/>

стварала је значајну архивску грађу, али у освојеним земљама она је ретко сачувана, па главне изворе за проучавање периода турске управе треба тражити у иностраним, првенствено турским архивима. Деветнаести век је донео буђење српске националне свести и борбу за ослобођење од Отоманске власти. Напоредо с формирањем државних институција, велика пажња је поклањана модернизацији државе, културном напредовању и нарочитом вредновању националног идентитета и националне припадности. У вези с овим стоји и идеја о оснивању Државног архива.

Идеја о оснивању архивске установе која би прикупљала и чувала државна документа и писане изворе у Србији јавила се 1846. године. Друштво српске словесности је, покрећући часопис „Гласник“, предвидело и рад на српској историји и објављивање сачуваних српских старина. Др Јован Стејић је предложио да се прошири делатности Друштва и прикупљања података и споменика за проучавање и обраду новије српске историје, као и да се уради детаљан план за његово остваривање. Почасни члан Друштва, Аврам Петронијевић је почетком 1847. године припремио план и упутства за реализацију идеје и обилазак Србије у циљу прикупљања архивске грађе. Формиран је и одбор који ће се бавити истраживањем података везаних за новију историју. Тако су постављени темељи архивистици, нарочито када се ради о спасавању и прикупљању архивске грађе. Акције Друштва су се пренеле на Српско учено друштво и касније Краљевску академију наука, а нарочито су биле важне оне које су се тичале истраживања и исписивања архивске грађе из страних архива, манастира и др. Упоредо с тим отпочео је рад на писању закона о оснивању архива, као нарочите установе у којој би се чувао прикупљени материјал. Друштвене и политичке прилике које су наступиле у Србији – ослободилачки ратови и потом уређивање независне државе, одгађале су, међутим, остваривање ове идеје, па је доношење самог закона морало да сачека до 1898. године, када је донет као *Закон о државној архиви*³⁶.

³⁶ Закон о државној архиви, *Службене новине Краљевине Србије*, бр.271/1898.год

Оснивање архива имало је непроцењив значај за развој архивске делатности у Србији. Користећи искуства европских земаља, архивска служба и рад с архивском грађом су били постављени на најсавременијим основама. *Државна архива Краљевине Србије*, како је гласио назив ове установе, отпочела је рад 1900. године, као посебно државно надлештво под управом Министарства просвете и црквених дела³⁷. Задатак је био да прикупља, сређује и чува сва документа од општег значаја и од историјске вредности. Законом је предвиђено да прво буду преузета документа некадашње Књажевске канцеларије и Попечитељства иностраних дела, затим бившег Великог народног суда, а након тога и сва документа од општег интереса и важности до 1870. године.

Од тог времена до данас, у Србији пратимо развој архива и архивске струке, који у највећој мери стоји у сразмери с приликама у самој држави и друштву. Прикупљање архивске грађе текло је споро, а чиновници који су били задужени за њено пребацивање у државни архив незаинтересовани и несвесни њене важности за историју и културу. Вредна архивска грађа је тако остајала по таванима и подрумима, изложена сигурном пропадању. Губици које су Први, а онда и Други светски рат донели Србији (потом Југославији), нису заобишли ни Државни архив.

У Бечу је 1915. године формирана тзв. „Научна комисија“ које је прегледала Државну архиву, а као резултат њеног рада у Државни архив у Бечу је однет велики део најстарије грађе³⁸. Након рата, само мали део је враћен. Током Другог светског рата, услед ратних операција, али и окупационе небриге, поново је страдао велики део архивског фонда. До 1943. године, према проценама државне реституционе делегације, у Бечки архив је однето око 214-255 тона или најмање 20-25 вагона архивске грађе. Од тога, 1947. године, враћен је тек десети део (Јовановић: 2010)³⁹. Југословенске институције су

³⁷ Закон о Државној архиви, члан 2, *Службене новине Краљевине Србије*, бр.271/1898.год

³⁸ *Архив Србије 1900-2000*, Архив Србије, Београд, 2000, стр. 31.

³⁹ Јовановићев извештај о пљачки српских архива за време нацистичке окупације појавио се први пут 1974. године (иако је написан још 1950. године) у „Зборнику за књижевност и језик“ Матице Српске, под насловом: „Југословенске архиве у Другом светском рату – Београд и Србија”.

последњи пут 1973. године тражиле од Аустрије реституисање заплених архива, поводом педесетогодишњице архивског споразума, склопљеног 1923. године, а потврђеног протоколом из 1958. године. У отвореном писму упућеном аустријској амбасади, највише југословенске научне установе захтевале су испуњење обавеза преузетих међународним правним споразумима. Архивска грађа, враћена након реституције, још увек није доступна⁴⁰.

На плану архивског законодавства, период после Другог светског рата је донео значајне промене. Одмах по завршетку рата, а након процењивања штете, наставило се са прикупљањем и инвентарисањем архивске грађе. Нова власт је 1945. године донела *Одлуку о заштити и чувању културних споменика и старина*, којом су под заштиту државе стављени сви предмети од културно-историјског значаја, као и архиве ранијих државних органа. Године 1948. је донета *Наредба о привременом обезбеђивању архива*, којом су донети детаљнији прописи о чувању архивске грађе и о забрани њеног уништавања. Коначно, 1950. године, на нивоу Федеративне државе су донети Општи закон о државним архивима, Општи закон о регистратурама, Правилник за архивску службу, Мере за очување архива и сарадњу са другим установама заштите културне баштине, а 1951. године и *Закон о државним архивима НР Србије*.

Овим законом је држава преузела обавезу да врши заштиту, прикупљање и чување архивске грађе преко државних архива. Одређена је и заштита грађе ван архива и организована сарадња између архивских средишта. Утврђена је архивска мрежа у НР Србији, у централној Србији је основано 16, а у Војводини 9 архивских средишта. Решењем о утврђивању подручја градских државних архива утврђене су њихове територијалне надлежности.

⁴⁰ Извор: Зоран Радисављевић: Шта крије Бечки Рајхсархив, Политика, 07.07.2010.

Завршетак изградње архивске мреже временски се подударио с оснивањем друштва архивских радника Југославије и Србије⁴¹. Потребне су налагале да се архивска грађа заштити, среди и користи, како би на прави начин остварила своју научну улогу. Да би се то остварило, требало је прикупити и заштитити огромну грађу која је пропадала што у архивским установама (услед слабе кадровске обучености), што ван архива. Дуги низ година, друштва су била стожер око кога се окупљала архивска заједница. Радила су на решавању проблема архивистике и архивске службе: ширењу мреже архивских установа, организацији архивске службе, превентивној заштити архивске грађе и развијању свести о њеној важности за науку и културу, развијању културно-просветне делатности, стручном усавршавању и повезивању архивских радника у земљи и ван ње. Многобројним акцијама које су организовале подружнице у архивима, а у које су били укључени и истакнути научни радници, друштва су допринела да многи важни архивски фондови, збирке и појединачни документи буду смештени у архиве и тако сачувани. С друге стране, организујући саветовања, семинаре, стручни архивистички течај, као и преко својих гласила *Архивист* (гласило Друштва архивских радника Југославије), *Архивски алманах* и *Архивски преглед* (гласила Друштва архивских радника Србије), утицали су на стручно оспособљавање и међусобно повезивање архивских радника.

Како су основни циљеви Друштва архивских радника НР Србије били рад на популаризацији архивске струке, улоге и места архивске службе, као и на развоју свести о нужности чувања архивске грађе, посебну пажњу је требало посветити упознавању јавности, као и лица која архивским материјалом рукују у регистратурама са значајем овог материјала за нашу науку. Популаризација архивске службе требало је да допринесе и делимичном решавању проблема кадрова, како би се млади заинтересовали за рад у овој области. Потреба стручног припремања кадрова је замишљена преко специјалних курсева

⁴¹ Види: А. Матић, *Улога Друштва архивских радника Србије на успостављању и промоцији модерне архивске службе 1955-1990. године*. Attendite, Кикинда, 2014, стр. 3.

и средње архивистичке школе, па до универзитета где би се посветило више пажње изучавању архивистике. Посебна пажња је посвећена међусобном повезивању архивских радника Србије, као и међурепубличком повезивању архивиста, ради размене искустава, изградње правилног система рада и др.

Брига о архивској грађи као основном извору за изучавање историје, постала је окосница око које су се окупили историчари и архивисти. Подаци до којих су заједно дошли указивали су на изузетно тешко, негде чак и драматично стање архивске грађе. Драгоцени историјски извори су пропадали и нестајали. На заједничком састанку управних одбора Друштва историчара НР Србије и Друштва архивских радника НР Србије, одржаном у сали Српске академије наука, 6. маја 1955. године, речено је: „То пропадање историске грађе догађа се на разним местима и из више разлога. Изложена је пропадању како историска грађа између два рата, тако и она настала по нашим установама и предузећима после ослобођења, у периоду наше социјалистичке изградње. Она пропада по подрумима и таванима многих установа и предузећа, код црквених и верских установа и организација, као и код приватних лица. Историска грађа пропада због наведених објективних разлога, јер често због недостатка простора није могла бити пренесена у архивске установе. Али, архивалије далеко више пропадају због неразвијене свести о њиховом значају, због неразумевања њихове вредности, као и због несавесности и немарности појединих службеника који су позвани да се брину о њима...“⁴². Да би се овакво стање што пре превазишло, на овом састанку се појавила иницијатива за покретање широке акције за прикупљање, чување и заштиту архивске грађе. Заједнички наступ ова два друштва у многоме је доприносио напретку архивске службе у НР Србији. Користећи све могућности пропаганде, два друштва су радила на подизању ауторитета архива, објашњавајући значај њиховог постојања и улогу коју имају као чувари историјских извора.

⁴² *Архивист* 2, 1955, 117.

Али, као и у ранијем периоду, на легислативну позицију архива као институција у државном систему су значајно утицала превирања до којих је долазило на политичком и друштвеном плану. Лутало се између централистичког и децентрализованог уређења архивске мреже, архиви смештани у категорије самоуправних пословних заједница и, уопште узев, занемариване су његове основне улоге □ научна, просветна и културна. Архиви су своју оријентацију усмерили ка уједначавању и рационализацији рада и утврђивању норматива и стандарда. То је већ крајем 80-их, а нарочито 90-их година XX века довело до тога да је опао квалитет у функционисању архивског сервиса, пре свега у организационом и кадровском смислу, где се запостављао концепт јединственог планирања и стварања јединствене професионалне методологије рада.

С технолошким развојем, 80-их година XX века, развила се потреба за унапређењем међусобне и међународне сарадње и формирању и развијању јединственог система архивских научних информација. Крајем те деценије, почело је увођење аутоматске обраде података. Последњих деценија, друштвене, економске и технолошке промене допринеле су новом начину посматрања информација, доступности историјских извора, коришћења сачуваних података. У ери нових информационих технологија и могућности повезивања архивских установа и умрежавања архивских записа, улога самих архива добија све већи значај. Они, поред тога што су „чувари историјског, културног, националног сећања“, постају и утемељивачи демократије и друштвеног идентитета.

Из свега претходно наведеног проистиче да се свест о значају архивских докумената, архива као места у којима се она чувају и архивистике као науке која ће прописати методе и концепте заштите и коришћења архивске грађе, у Србији споро и тешко развијала. Ипак, континуитет је временом успостављен и у садашњем времену већ можемо размишљати о модерној научној дисциплини која, осим техничких питања, у многоме доприноси очувању колективног и националног памћења.

Архиви и архивистика припадају домену онога што се некада називало „друштвеном надградњом“ или „друштвеним бићем“. Као такви, апсолутно су зависни од

друштвених збивања. Због тога је неопходно архивистику, као методолошки оквир за поступање с архивском грађом, поставити на оне основе које ће обезбедити оптималну искоришћеност свих ресурса – организацијских, кадровских, легислативних. То се може и мора постићи непрекидним стручним усавршавањем архивиста и сталним праћењем савремених архивистичких токова.

3.2. Утемељење архивске праксе

Архивистика је наука која се бави проучавањем архивистичке теорије и утврђивањем принципа и метода који се примењују у стручном раду, а чија је сврха заштите архивске грађе. Све то у циљу њеног даљег коришћења као историјског извора, али и као извора за друге науке и општедруштвене потребе. То имплицира да је сврха заштите архивске грађе превасходно у функцији њеног коришћења, а њено коришћење у функцији чувања колективног сећања.

С обзиром на предмет проучавања, архивистика се дели на :

1. Архивску теорију, која проучава основне архивске појмове, принципе и методе рада са архивском грађом, као и историју архивистике и њен однос према другим, сродним наукама;
2. Архивску праксу, односно методе класификације, систематизације и обраде архивске грађе, израду информативних средстава, начине публикувања и излагања архивске грађе на изложбама, као и друге облике коришћења архивске грађе у научне и друге сврхе;
3. Архивску технику, која проучава мере и поступке физичке заштите, конзервације и рестаурације архивске грађе;
4. Историју институција и
5. Архивско законодавство.

„Цивилизација папира“⁴³ је створила свет какав познајемо. Шта би се десило са нама да нису сачувани важни извори и покретачи савремене цивилизације – текстови Платона, Аристотела, ренесансних песника, Њутнове теорије, Шекспирови текстови, средњовековне повеље, *Крмчија* светог Саве, Сретењски устав и друго? То су све извори који нас дефинишу и одређују нашу бит. То је наше огледало.

Ово је, дакле, први разлог због којег архивистику треба схватити веома озбиљно. Други, не мање важан, разлог јесте чињеница да сва документација, односно регистратурски материјал који се ствара представља предуслов за свакодневни нормалан живот једне уређене државе. Без основних података који се тичу свакодневног живота и евиденција из области државне управе, образовања, здравства, привреде, не би било могуће управљати и држава би без основних, свакодневно потребних информација стала. Уз то, можемо напоменути да је циљ посебне заштите регистратурског материјала ван архива да обезбеди чување оног дела докумената који ће добити својство архивске грађе, односно који ће према критеријумима једног друштва постати вредно културно добро од општег интереса. Реч је о документима значајним за релевантно проучавање прошлости друштва у целини, његових појединих области делатности, као и за поједина тематска сагледавања важних догађаја и збивања. Зато је потребно да се архивски документи заштите архивским законодавством и правилно организованом архивском службом.

У свему овоме не може се прескочити важност стваралаца документације. Сваки стваралац представља непроцењиву карику у ланцу колективног памћења једног народа. Овим су се архивисти у Србији руководили када су систем канцеларијског и архивског пословања свих стваралаца – регистратура увели у нормативни оквир и подстакли разумевање и примену упутстава у циљу заштите архивске грађе.

⁴³ „Цивилизација папира“ је термин који је употребио архивиста и дугогодишњи директор Историјског архива Панчево, Милан Јакшић, као антоним за савремену „Цивилизацију електронског носиоца информације“. У том смислу, треба имати у виду да је папир као носилац записа на Блиском истоку почео да се користи у IX, а у европским државама тек у XIII веку, заменивши скупоцени и ретки папирус и пергамент.

Сва правна и физичка лица, стварајући документацију и читаву мрежу информација која им је неопходна за текући рад и оперативне послове, уједно стварају и сведочанство о значају свога постојања, а као подсистеми културног универзума остављају за собом и сећање на историјски контекст времена у коме су трајали⁴⁴.

Списи настали у регистратурама, према архивистичким нормативима имају оперативну важност и трајно оперативну вредност. Ова оцена, одласком списка у архив, после временске дистанце, подлеже новом вредновању већ у складу с процесима у историографији, развојем науке или обновом интересовања за одређене периоде историје. Важно је нагласити овај аспект, зато што се саме историјске чињенице не мењају, али се мењају услови који формирају поимање самих тих чињеница. Промишљање о историјским догађајима на овај начин у многоме зависи од друштвеног контекста у коме се дешава. Зато долази и до ревизије историјских оцена.

Архивист у архиву и референт у регистратури налазе се на истој равни обезбеђења писаног материјала, односно архивске грађе, да она остане у стању у каквом је настала, да је сачува од оштећења, накнадних преправки и уништења. Важност улоге регистратура у настанку и чувању писаног материјала је очигледна. Оне поступају у складу с правним системом заштите архивске грађе и регистратурског материјала и начина вођења канцеларијских послова.⁴⁵ Уредно вођене регистратуре уједно су први корак ка објективној критици историје, која неће искривити прошлост. Сав писани материјал настао радом регистратура, сакупљен у њиховим депоима мора да испуњава основну идеју – историографија мора да буде постављена тако да описује историју каква се заиста десила. Архивисти, а пре њих запослени у регистратурама, обезбеђују услове да документи који су сведочанства о збивањима буду сачувани у свом аутентичном облику.

⁴⁴ Т. Мишић Кикић (прир.), *Водич за регистратуре*, Архив Србије, Београд, 2008, стр 3.

⁴⁵ Види: Јован П. Поповић, *Правни систем заштите архивске грађе и регистратурског материјала и начин канцеларијског пословања на нивоу Државне заједнице Србије и Црне Горе*, Архив Југославије, Београд, 2003.

У регистратурама, дакле, настају списи ради извршења дужности и испуњења свакодневних обавеза органа власти и државне управе. Архивисти чувају и обрађују те списе, изворе за историју, могу да негују сопствену филозофију историје која прати рад на обради документа и одређује његову вредност за будуће време, утврђује чему је служио када је настао док је био оперативан и чему ће служити по престанку оперативног чувања и смештаја на стално место у депоу архива – као споменик културе.⁴⁶

Говорећи о архивистичкој пракси, говоримо, у ствари о методама обраде и коришћења архивске грађе. То је заправо и суштина ове научне хипотезе: што су развијенији методи и концепти архивирања, то је лакше приступити националном наслеђу. С таквим приступом лакше се може дефинисати културна политика и обогатити културна меморија у Србији. У том смислу, читав архивски фонд (архивско наслеђе, баштина) Србије је потребно умрежити, учинити доступним широј јавности, у чему је од непроцењивог значаја дигитализација архивске грађе и њено онлајн коришћење, какав је случај у неким другим земљама⁴⁷. Наравно, ово претпоставља адекватну обуку кадрова који учествују у пословима класификације, систематизације, обраде архивске грађе, њеног публиковања и излагања. Специјалистичко образовање мора бити што је више могуће имплементирано у систем и кроз систем се мора деловати на унапређење архивистичке методологије и праксе. Повећавање искоришћености информација које су садржане у архивској грађи, уз примену нових информатичких технологија у архивистичкој пракси, допринеће идентификацији ресурса за изучавање културног блага.

⁴⁶ Гилер, О.: *Заштита архивске грађе као писаних споменика културе. Архивски преглед*, 1-4, 1992-1993., 37.

⁴⁷ Хрватски државни архив је 2006. године покренуо ARHiNET, мрежни информациони систем, преко кога је корисницима омогућено да на једном месту претражују и нађу податке о целокупној архивској баштини Хрватске. Развијене су и програмске функције за подршку дигитализацији и претраживање и представљање дигитализиране архивске баштине путем дигиталног архива.

4. Архивски фонд Републике Србије

Архивистичка пракса доноси став да архивска грађа може најефикасније бити организована и колективно чувана у оквиру архивског фонда, пошто тада значај индивидуалног података или документа и предмета произилази из групе у оквиру које је смештен, што омогућује да се разуме и историјски, законски и процедурални контекст.

Архивски фонд чине сви архивски документи који су настали радом неког органа власти, установе, предузећа, организације, породице, личности, итд. Најважнија одлика овог скупа је њихова заједничка припадност по пореклу. На основу тога, правило је да акта једне регистратуре (или појединца, или породице) образују у архиву један фонд. Међутим, услед све већег броја промена у организацији управе дешава се да је тешко при образовању фонда утврдити све везе с пореклом и постанком. Образовање јединственог фонда на основу једног творца регистратуре подразумева да акта настала из целокупне делатности једног творца регистратуре као самосталног правног лица у архиву представљају самосталан фонд који је сређен, пописан и смештен одвојено од других фондова.

Да би нека грађа добила статус архивског фонда, она „мора да задовољи одређене критеријуме:

- 1) статус правног лица;
- 2) промене функција које су одраз основних измена друштвено-политичког и државног уређења и

3) промена у карактеру, организацији и надлежности творца фонда⁴⁸.

Хронолошке границе архивског фонда чине најстарији и најмлађи документи настали у раду творца фонда, а граничне године творца фонда су година оснивања и година укидања. Назив фонда је последњи званични назив творца фонда и последње његово седиште. Фонд се сматра недељивом целином и мора се чувати само у једном архиву и не може се делити у више установа. Непотпуна сачуваност списа и књига не утиче на припадност архивске грађе. Фондовска припадност докумената подразумева да улазна документа спадају у фонд оне установе која их је примила, концепти спадају у фонд оне установе која је аутор, док документи интерног промета спадају у фонд оне установе у којој су настала. Документа (предмети) која су заведена у евиденцијама укинута институције, а који су завршени у другој институцији, припадају тамо где су завршена. Службеничка досијеа припадају фонду институције у којој су службеници радили на крају свог радног односа. Документа институција која се налазе у личним и породичним фондовима, као и збиркама, враћају се у своје матичне фондове, изузев када је грађа обрађена и доста коришћена за научне и друге потребе.

Закон о културним добрима Републике Србије, предвиђа да се сређена и пописана архивска грађа предаје надлежној архивској установи по истеку 30 година од године њеног настанка.⁴⁹ Од преузете архивске грађе у архиву се формирају архивски фондови, као носиоци информација. Важно је нагласити да се поредак докумената или предмета у оквиру фонда може успоставити на два начина – користећи тзв. *принцип провенијенције*, где сваки документ заузима оно место у фонду који је заузимао у регистратури, и други, тзв. *принцип слободне провенијенције*, где се поштују јединство и границе ствараоца фонда, али не и систем рада у регистратури.⁵⁰

⁴⁸ Упутство о одређивању критерија о формирању архивског фонда, *Архивски преглед* 1, Београд, 1969, 71-76.

⁴⁹ Закон о културним добрима РС, бр. 71/94, чл. 39.

⁵⁰ *Архивски преглед* 1-2, Београд, 1973, 177.

Као што је већ речено, промовисање архивске политике, као нераздвојиве од културне политике, веома је важно за обезбеђивање правилног поступања с архивском грађом. Доношење закона и других прописа који регулишу ову област, у суштини омогућава очување и представљање културне баштине. Успостављање јединственог система заштите подразумева и постојање сталног управног и стручног надзора над архивима и ствараоцима архивске грађе. С таквим надзором, успешно ће функционисати целокупан систем заштите културних добара. У Србији се овај надзор примењује двојако. Службе за заштиту архивске грађе ван архива врше обилазак стваралаца на терену, и увидом у стање и сређеност архивске грађе и регистратурског материјала на лицу места, утврђују да ли су испуњени услови у погледу одговарајућег смештаја документације; такође, ова служба пружа и стручну помоћ ствараоцима архивске грађе, а све у циљу што боље заштите. С друге стране, формирањем архивске мреже и одређивањем територије надлежности архива, Архив Србије, као матични архив на територији Републике врши надзор над архивским установама на територији централне Србије и Косова и Метохије⁵¹, а путем израде стручних упутстава, школовањем стручног кадра и додељивањем стручних звања усмерава и координира развој архивске делатности у Србији.

Успостављање архивске мреже у Србији се временски може означити као период од 1945. године до седамдесетих година XX века, када су на територији Србије формирани архивски центри, касније историјски архиви и то прво у Београду (1945) и Нишу (1948), а потом и у другим градовима.⁵²

Данас у Србији архивску мрежу чини 39 архива и архивских одељења, над чијим стручним радом надзор врше Архив Србије – централна установа заштите архивске грађе у Републици Србији и Архив Војводине, који врши надзор на територији покрајине⁵³. То

⁵¹ Историјски архиви у Приштини, Пећи, Призрену и Гњилану су своја седишта након 1999. године преселили у централну Србију.

⁵² Из извештаја Матичне службе Архива Србије.

⁵³ Закон о утврђивању одређених надлежности Аутономне покрајине, чл. 5, Сл. Гласник РС, 6/2002

су: Историјски архив Београда, Историјски архив Бела Црква, Међуопштински историјски архив Ваљево, Историјски архив „31. јануар“ Врање, Историјски архив Гњилане, Историјски архив „Средње поморавље“ Јагодина, Историјски архив Зрењанин, Историјски архив „Тимочка крајина“ Зајечар, Историјски архив Кикинда, Архив Косова и Метохије, Историјски архив Косовска Митровица, Историјски архив „Шумадије“ Крагујевац, Историјски архив Краљево, Историјски архив Крушевац, Историјски архив Крушевац – одељење у Трстенику, Историјски архив Лесковац, Историјски архив Неготин, Историјски архив Неготин – одељење у Бору, Историјски архив Ниш, Историјски архив „Рас“ Нови Пазар, Историјски архив града Новог Сада, Историјски архив у Панчеву, Историјски архив Пећ, Историјски архив Пирот, Историјски архив Пожаревац, Међуопштински историјски архив Призрен, Архив града Приштине, Историјски архив „Топлице“ Прокупље, Историјски архив Сента, Историјски архив Сента – одсек за архивску грађу у Бечеју, Историјски архив у Смедереву, Историјски архив „Верослава Вељашевић“ Смедеревска Паланка, Историјски архив Сомбор, Историјски архив „Срем“ Сремска Митровица, Историјски архив Суботица, Историјски архив Ужице, Међуопштински историјски архив Чачак и Међуопштински историјски архив Шабац.

Законом о архивској грађи и архивској служби, 1967. године, утврђено је да послове матичног архива на територији Србије врши Архив Србије, а сва стручна упутства која се тичу архивске грађе и архивске службе у земљи доносило је Архивско веће, које је тада формирано. Архив Србије је постао организатор и реализатор заједнички договорених послова и задатака у погледу јединственог система заштите архивске грађе у Србији⁵⁴.

Стручни надзор се састоји од праћења и проучавања заштите архивске грађе и регистратурског материјала, развоја архивске службе и предлагања мера за њено унапређивање, вођење евиденције о архивима, архивским одељењима и архивској грађи,

⁵⁴Д. Ђирковић, *Архив Србије у функцији остваривања јединственог система заштите и коришћења архивске грађе у Србији*, Архивски преглед 2, Архив Србије, Београд, 1980, стр. 31.

централног каталога архивских фондова и збирки, евиденција о архивској грађи у земљи и иностранству, утврђивања програма истраживања и снимања архивске грађе у земљи и иностранству, пружања стручне помоћи архивима и архивским одељењима, припрема мера за унапређење стручног рада архива и заштите архивске грађе, организације стручног усавршавања архивиста и стручно-истраживачки рад. Једном годишње врши се надзор над стањем заштите архивске грађе и регистратурског материјала у архивима и на основу прикупљених података израђује се анализа стања заштите архивске грађе и регистратурског материјала. Матични архиви такође организују предавања и стручни архивистички испит⁵⁵.

Приликом истраживања за овај докторски рад, коришћени су извештаји о остваривању матичне функције Архива Србије о стању архива и најзначајнијим фондовима које они чувају, као и подаци који су садржани у едицији „Водич кроз архивску грађу Србије“, која се континуирано објављује последњих 40 година. Подаци се односе на архиве који су актуелне информације о свом раду достављали матичној служби Архива Србије или их објавили у наведеној едицији. Због тога овде нису обједињени подаци о архивским фондовима свих архива који чине архивску мрежу Србије. Због потребе да се представе најновији и ажурни подаци о архивима и архивским фондовима, посебан осврт је дат на архиве у централној Србији, над којима Архив Србије данас врши своју матичну делатност. Подаци су анализирани, синтетизовани и овде представљени. Идеја оваквог представљања је да се у будућности на јасан начин и на једном месту обухвати читав архивски фонд Републике Србије, како би се указало на његову непроцењиву историјску и културну вредност. Такође, сврха оваквог представљања је да се кроз архивистичке моделе који су примењени у руковању архивском грађом покаже да је архивистика, која је постављена на модерне основе од пресудног значаја за упознавање, коришћење и истраживање архивске грађе, а тиме и обогаћења културне меморије.

⁵⁵ Како у Србији не постоји специјализована образовна установа која обучава и припрема за рад у архивима, стручно оспособљавање се врши путем Течаја за архивске раднике, који траје свега месец дана (прим.а.).

4.1. Архив Србије

Од оснивања, 1898. године (о чему је већ било речи) до данас, Архив Србије је незаменљива карика у очувању културног памћења и националног идентитета. Данас, он има улогу централне матичне установа заштите културних добара и темељ је успоставе, консолидације и даљег развоја архивске службе у земљи. Архив Србије чува непроцењив архивски фонд од преко 12 000 метара архивске грађе, од XIV века до данас. У њему се налазе сведочанства из времена српске револуције у XIX веку, о изградњи модерне државе, о свим државним и друштвеним променама током XX века, а затим и веома вредна документа значајних личности и породица, збирке фотографија, плаката, географских карата, пописи становништва, као и богата задужбинска колекција. У ризници Архива Србије чувају се Дечанска повеља, Сретењски устав, објава рата Аустро-Угарске Србији, и многа друга документа која илуструју сву јединственост и богатство националне историје и културе. Укупно, Архив Србије чува 736 фондова и збирки, од којих је велики део категорисан као архивска грађа од изузетног значаја за Републику. Њиховом обрадом, издавањем научно-информативних средстава, објављивањем зборника архивске грађе, као и излагањем архивских докумената на изложбама, Архив Србије се сврстао у ред кључних установа за очување и промоцију културног наслеђа.

4.2. Архив Југославије⁵⁶

После Другог светског рата, 1950. године, донет је Општи закон о државним архивама. Овим законом основан је Архив под називом Државна архива ФНРЈ. Савезна скупштина је 1964. године донела Закон о Архиву Југославије. Од тада Архив носи назив

⁵⁶ Подаци преузети са вебсајта:
http://www.arhivyu.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/o_arhivu/organizacioni_razvoj.html

Архив Југославије. Законом о организацији и делокругу савезних органа управе и савезних организација, који је донела Скупштина СФРЈ 1978. године, Архив Југославије добио је статус савезне организације и ушао је у структуру савезне управе. Нестанком Државне заједнице Србија и Црна Гора у мају 2006. године, Република Србија је постала самостална држава и добила својство државе следбеника. Република Србија је на основу Уредбе о финансирању надлежности, које су с бивше државне заједнице прешле на Републику Србију, наставила да финансира надлежности Архива Србије и Црне Горе. Назив Архив Србије и Црне Горе, егзистирао је од 2003 до 19. фебруара 2009. године, када је Одлуком Владе Републике Србије основан Архив Југославије, као установа у области културе.

До 2006. године и распада последње савезне државе, Архив Југославије је био државни архив и на њега су се односили посебни савезни прописи који су регулисали заштиту и управљање културним добрима. Као савезни орган управе вршио је управне, стручне и друге послове из оквира права и дужности федерације

Фондови и збирке који се чувају у Архиву настали су у раду централних државних органа и установа, централних органа политичких партија и других организација и удружења Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије, затим централних државних органа и установа, друштвено-политичких организација у федерацији, установа које су вршиле послове од интереса за остваривање функција федерације од Другог светског рата до престанка постојања Државне заједнице Србија и Црна Гора, као и архивску грађу истакнутих политичких, културних, научних, јавних и других личности⁵⁷.

4.3. Историјски архив Београда

⁵⁷ Преузето са:

http://www.arhivyu.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/arhivska_gradja/fondovi_i_zbirke.html

Архив је основан одлуком Извршног одбора града Београда од 26.09.1945. године. Његова територијална надлежност обухвата подручје града Београда⁵⁸, а стварна надлежност се протеже на архивску грађу и регистратурски материјал који је настао радом органа власти и институција на нивоу града, као и лица која су у оквиру легата предале своје личне архиве. Историјски архив Београда врши стручни надзор над архивским пословањем код више од 1600 стваралаца архивске грађе и регистратурског материјала. Архив располаже разноврсним фондовима и збиркама које пружају значајне податке за политичку, културну и привредну историју града. Својим значајем истичу се збирке планова и мапа, збирка микрофилмова и фоно збирка.

Најстарија документа која се чувају у Историјском архиву Београда потичу из 1721. односно 1751. године – у питању су Збирка црквених матичних књига (1721-1913) и фонд Земунски магистрат (1751-1934). Међу фондовима који такође имају статус архивског фонда од изузетног значаја⁵⁹ су и: Управа града Београда (1839-1944), Скупштина града Београда (1944-1969), Окружни суд за град Београд (1842-1947), фондови еснафа из XIX и почетка XX века, фонд Задужбина Илије Милосављевића Коларца (од 1877), фонд Владимира Јовановића (1860-1927) и др. Укупно, Историјски архив Београда чува 2876 фондова, личних и породичних фондова и збирки, или око 13 000 метара архивске грађе. Преузета архивска грађа сређује се у Архиву на основу усвојених архивистичких принципа и обрађује према међународним стручним стандардима из ове области. Један број фондова и збирки обрађен је у аутономно развијеном архивском информационом систему Јанус у складу с међународним архивским стандардима⁶⁰. Сређена и обрађена архивска грађа доступна је за истраживање, а Архив, такође, својом едукативном, изложбеном и издавачком делатношћу презентује јавности културно наслеђе града.

⁵⁸ Решење о утврђивању територије архива, Службени гласник Републике Србије, бр. 7/96.

⁵⁹ Одлука Извршног већа Скупштине СР Србије о утврђивању архивске грађе од изузетног значаја која се чува у архивима, Службени гласник СР Србије 18/79; Одлука Народне скупштине Републике Србије о утврђивању архивске грађе од изузетног значаја која се чува у архивима, Службени гласник Републике Србије 42/98.

⁶⁰ *О архиву*, доступно на: <http://www.arhiv-beograda.org/index.php/rs/>

4.4. Територијална архивска мрежа- архиви Републике Србије

Међуопштински историјски архив Ваљево

Архив у Ваљеву је основан решењем Градског народног одбора у Ваљеву, 04.01.1952. године. Територијално, архив је надлежан за општине Ваљево, Уб, Осечина, Мионица, Лајковац и Љиг. Архив своју делатност остварује над архивском грађом и регистратурским материјалом насталим у раду локалних органа власти, установа, привредних и занатских и спортских друштава, а поседује и вредну збирку фотографија, плаката и мемоарске грађе. Архив Ваљева врши стручни надзор у области канцеларијског и архивског пословања над преко 300 стваралаца архивске грађе и регистратурског материјала.

Поред оригиналних докумената, важно је истаћи да архив поседује збирку фото и ксерокс копија докумената, међу којима најстарији потичу из XV века. На основу критеријума за категоризацију архивске грађе, у архиву се налази архивска грађа од изузетног значаја, која је разврстана у 49 фондова и збирки, као и црквене матичне књиге, разврстане у 19 фондова верских установа. Најстарији фондови који се чувају у архиву настали су делатношћу правосудних органа током Првог српског устанка, 1807. и 1808. године. Највреднији фонд у архиву је грађа Првостепеног суда (касније Окружни суд) Ваљево (1804-1944). Степен очуваности архивске грађе је различит. Поједини фондови су сачувани у целости, неки делимично, а постоје фондови који су сачувани само у фрагментима. Ови последњи датирају углавном из времена Првог српског устанка. Укупно, у Архиву Ваљева се налази укупно око 1500 метара архивске грађе, разврстане у

333 фонда и 11 збирки, од којих око две трећине обухватају период после Другог светског рата. Око три четвртине архивских фондова су обрађени и за њих су објављена научно-информативна средства: сумарни и аналитички инвентари и историјске белешке. Сређена и обрађена архивска грађа је доступна за коришћење у научне, образовне и приватне сврхе, а према евиденцијама, најчешће се користи грађа из фондова верских установа, Окружног суда, Општине Ваљево, збирке фотографија.

Историјски архив „31. јануар“ Врање

Историјски архив у Врању основан је решењем бившег Народног одбора среза Врање 1962. године, првобитно као Историјски архив среза Врање, потом Државни архив Врање, а од 1979. године, архиву се у називу додаје датум ослобођења од Турака – 31. Јануар 1878. Надлежан је за архивску грађу и регистратурски материјал настао у раду локалних органа власти, установа и предузећа на територији општина: Врање, Владичин Хан, Сурдулица, Босилеград, Трговиште, Бујановац и Прешево.

У Архиву је смештено 293 фонда и 6 збирки у дужини од око 2.500 метара дужних архивске грађе. Од тога, највећи део припада другој половини XX века. Најстарији документ је „Књига добровољних прилога хришћана“ Саборне цркве Свете Тројице у Врању из 1858. године. Из периода друге половине XIX и прве половине XX века Архив поседује архивску грађу у дужини од око 30 метара дужних. Та документа припадају фондовима Начелства округа врањског, Манастира Светог Прохора Пчињског, Српске православне црквене општине, удружења занатлија, банака, Окружног суда у Врању и Среског суда у Прешеву. Из тог периода су и два лична фонда, фондови појединих школа, црквене матичне књиге, појединачна документа и фотографије.

Историјски архив Врање је одличан пример посвећености унапређењу архивистичке праксе и архивске службе. Модернизација архива је константна. Тако је,

пратећи тенденције развоја дигиталне технологије у Србији, 1. маја 2008. године формирана нова служба – Служба дигитализације архивске грађе.

Посебно треба истаћи улогу Историјског архива Врање на подизању свести о значају историјских докумената. У позиву за учешће у пројекту „Тестамент“, стоји да Архив „ (...) жели да Вам помогне да сачувате све оно што је записано или на други начин забележено из Ваше прошлости, прошлости Ваше породице и догађајима у вашем крају. Мали је напор да то сакупимо, али је наслеђе велико за оне који ће после нас доћи – да их поучи и поведе у будућност, да се не осете морално оштећени, да виде које су вредности биле у нашем васпитању и образовању и да бар мало „узму“ – да схвате промене, токове постојања и трагања, и постану добри људи. Потражите у ковчезима старим и фиокама давне белешке, дневнике, писма и фотографије, тапије, дипломе и похвале, исечке из новина, старе књиге – све оно што је било радост или туга, узвишено осећање стварања, догађање у друштвеном и привредном животу – оних, што бејаху ваши дедови и очеви, брижне мајке, војници, учитељи и свештеници, научници и радници и ратари вредни; печалбари и емигранти, газде и сиромаси, и сачините скупоцени сеф памћења”.⁶¹

Историјски архив „Средње поморавље“ Јагодина

Архивско средиште основано је 15. априла 1948. године у Јагодини (тада Светозареву), и представљало је зачетак организоване заштите архивске грађе на подручју некадашњег Моравског округа. На основу Општег и Републичког закона о државним архивима, Извршни одбор Градског народног одбора среза Светозарево је 06.12.1951. године донео Одлуку о оснивању Градске државне архиве у Светозареву. Подручје надлежности Архива је задржано и простирало се на 26 општина среза Светозарево. Упоредо с овом променом Градска државна архива 1957. године мења назив у Историјски

⁶¹ „Тестамент”, доступно на: <http://www.vranje.arhiv.com/postanite-saradnik.html>

архив среза Светозарево. Законима из 1967. и 1968. године, који су се тicali и архивске делатности, створени су услови да се архивска служба у потпуности развије у складу с новим политичким, државотворним и културним стремљењима, а 1974. правна акта су коначно дефинисала Архив као архив модерног типа, па је промењен и назив архива у Историјски архив „Средње Поморавље”.

Данас се у Архиву Јагодине чува 334 фонда и збирке из историје средњег Поморавља (архив територијално врши надлежност над архивском грађом у општинама: Јагодина, Свилајнац, Ћуприја, Параћин, Рековац и Деспотовац), а најстрија архивска грађа се налази у фондовима: Начелство округа моравског – Ћуприја (1839-1918), Суд општине параћинске, Параћин (1839-1918); Суд општине ћупријске-Ћуприја (1839-1918); Основна школа Ђура Јакшић, Глоговац (од 1840. године) и др.

Историјски архив „Тимочка крајина“ Зајечар

Историјски архив у Зајечару основан је према наредби Владе и Министарства просвете НР Србије 15. априла 1948. године као Архивско средиште у Зајечару. Архив у Зајечару 1951. постаје Градска државна архива, као установа Народног одбора града Зајечара, а 1957. године мења име у Историјски архив среза Зајечар, да би 1973. године, добија име Историјски архив „Тимочка крајина“, који и данас носи. У саставу Архива деловало је Одељење архива у Бору (1983-1990), као и Задужбина „Никола Пашић“ у Зајечару (1996-2001).

Историјски архив „Тимочка крајина“ као међуопштински архив у својој територијалној надлежности покрива територију града Зајечара, општина Књажевац и Бољевац. На подручју територијалне надлежности Архива делује преко 1000 значајних стваралаца архивске грађе и регистратура.

Историјски архив у Зајечару чува 440 фондова и 12 збирки, у укупној дужини од 2470 метара. Грађа обухвата период од 1789. до 2008. године. Одлуком Владе Републике

Србије 1999. године, за архивску грађу од изузетног значаја проглашено је 11 архивских фондова, међу којима су: Црквене матичне књиге (1837-1916); Црноречко окружно начелство – Зајечар (1834-1896); Начелство округа књажевачког – Књажевац (1837-1916); Намесништво среза бољевачког – Бољевац (1834-1912); Урош Милошевић и синови – Зајечар (1848-1946); Маринко Станојевић – Зајечар (1898-1949); Ђорђе Генчић – Зајечар (1904-1927); Никола Пашић – Зајечар (1858-1926); Збирка плаката (1883-1945); Народни одбор тимочке области Зајечар (1949-1951); Окружни народни одбор Зајечар (1944-1947).

Историјски архив „Шумадије“ Крагујевац

Године 1948. образовано је архивско средиште у Крагујевцу, које је решењем Градског народног одбора из 1952. године прерасло у Градску државну архиву, да би од 1970. године постао међуопштински архив, надлежан за заштиту архивске грађе настале на територијама града Крагујевца и општина: Рача, Баточина, Кнић, Топола, Аранђеловац и Лапово. Општи временски распон архивске грађе обухвата период од 1809. до 2003. године и то је изузетно вредна грађа која садржи политичке, економске, социјалне, културне и друге податке о Шумадији. Укупно, архив располаже с 425 фондова, личних и породичних фондова и 13 збирки архивске грађе, од којих је десет, Одлуком Скупштине Републике Србије, проглашено грађом од изузетног значаја и то: Начелство округа крагујевачког (1839-1931), Војни суд Крагујевац (1944-1947), Окружни суд Крагујевац (1939-1944), Окружни суд Крагујевац (1945-1958), Тефтери еснафа (1842-1947), Поглаварство града Крагујевца (1941-1944), Никола Милићевић-Луњевица (1767-1842), Цветко Рајовић (1793-1873), Збирка докумената о Црвеном барјаку (1875-1876) и Матичне књиге рођених, венчаних и умрлих за све општине.

Историјски архив Краљево

Основан је 1960. године, одлуком Народног одбора среза Краљево, а након спајања срезова Краљево и Нови Пазар. Архив до данас врши заштиту културног наслеђа с подручја града Краљева и општина Врњачка Бања и Рашка, путем надзора, евидентирања, прикупљања, чувања, обраде, публиковања и вредновања архивске грађе. Стварна надлежност обухвата чување и заштиту архивске грађе настале у раду локалних органа управе и привредних, образовних и културних установа са територије коју обухвата.

Како је Архив у Краљеву основан релативно касно, део архивске грађе с његове територије се налазио у другим архивима, па је разграничењем преузео фондове чуване у архивима у Крагујевцу, Чачку и у Архиву Србије. У депоима Архива чува се 1.978 дужних метара архивске грађе која је разврстана у 403 архивска фонда, четири породична фонда, девет личних фондова и шест збирки. Хронолошки распон грађе креће се од 1837 до 2008. године. Најстарија документа које чува Архив су матичне књиге крштених, рођених, венчаних и умрлих које датирају од 1837. године. У Архиву се налази архивска грађа од изузетног и великог значаја. Архивској грађи од изузетног значаја припада 28 архивских фондова и збирки, а архивској грађи од великог значаја припада 19 архивских фондова и збирки.

Историјски архив Крушевац

Архив је изникао из архивског средишта које је формирало Министарство просвете НР Србије марта 1948. Године. Од њега је 1952. године формиран Градски државни архив, који је 1956. добио назив Историјски архив Крушевац. Надлежан је за територије општина: Крушевац, Тишевац, Варварин, Трстеник, Александровац и Брус. У његовом саставу је Архивско одељење у Трстенику, где штити архивску грађу насталу у око 600 регистратура. Укупан архивски фонд који се овде налази обухвата преко 2000 метара

грађе, разврстане у 623 фонда и збирке, међу којима су најбројнији они из периода после Другог светског рата.

Историјски архив Лесковац

Архив је основан 1954. године, а његова територијална надлежност у области заштите архивске грађе простире се на општине: Лесковац, Власотинце, Црна Трава, Лебане, Бојник и Медвеђа. Данас се у Историјском архиву Лесковац чува 457 фондова и збирки, а најстарији документи, црквени списи, датирају из 1879. године. Највећи део грађе чине фондови настали после Другог светског рата

Историјски архив Неготин

Народни одбор Неготина је, у складу с Општим законом о државним архивима, 1952. године донео одлуку да се оснује Градски државни архив. Као самостална институција, архив је отпочео рад 1953. године. Од 1996. године, у оквиру овог архива послује и Одељење у Бору.

Данас, Историјски архив у Неготину с одељењем у Бору, на територији своје надлежности: Неготин, Кладово, Мајданпек и Бор, врши надзор над 380 регистратура – стваралаца архивске грађе. Само у првих неколико година по оснивању сакупљено је преко 50 фондова, а данас Историјски архив Неготин поседује преко 614 фондова и 35 збирки, укупно око 1500 метара архивске грађе. Хронолошки, они углавном припадају XX веку, а најстарија документа потичу из прве половине XIX века – то су црквене матичне књиге рођених, венчаних и умрлих из 1837. године, које су микрофилмоване, а око 70% њих и дигитализовано. Треба напоменути да је током ратова нестао велики број докумената. Категоризацијом архивске грађе за културна добра од изузетног значаја проглашена су три фонда и то Начелство округа крајинског – Неготин 1839-1924.,

Окружни суд Неготин 1839-1944., Окружни одбор занатских удружења □ Неготин 1921-1947. На листи архивске грађе од изузетног значаја налазе се још и црквене матичне књиге 1837-1906, укупно 165 књига (у Неготину 133 и у Бору 32).

Историјски архив Ниш

Историјски архив Ниш основан је као архивско средиште 24. априла 1948. године Одлуком Министарства просвете НР Србије. У својој историји Архив је мењао назив, организацију и територијалну надлежност. У периоду од 1951. до 1956. године био је Градска државна архива, а од 1956. до 1959. године био је Историјски архив среза Ниш. Формирањем округа у Србији 1991. године, архивска одељења у Прокупљу и Пироту прерасла су у самосталне архивске установе, а надлежност Историјског архива у Нишу сведена је на територију града Ниша и општина Ражањ, Сокобања, Алексинац, Сврљиг, Мeroшина, Дољевац и Гаџин Хан.

Историјски архив Ниш чува 924 фонда архивске грађе у обиму од око 3.500 метара. Актима о категоризацији архивске грађе заштићено је 56 фондова архивске грађе од изузетног и великог значаја. Међу њима треба нарочито истаћи 213 црквених матичних књига рођених, венчаних и умрлих из периода од 1837. до 1913. године. У Архиву се чувају и збирке позивница, разгледница, честитки, плаката, фотографија и збирка VARIA, са око 1.000 вредних појединачних предмета, а најстарији документ је бакротиск из 1737. године.

Историјски архив „Рас“ Нови Пазар

Одлуком Министарства просвете НР Србије, Нови Пазар је 1948. утврђен као једно од 16 архивских средишта. Године 1952. је припојен архиву у Крагујевцу, а од 1975. године поново ради самостално, под данашњим називом. Територија његове надлежности се простире на подручју града Новог Пазара и општина Сјеница и Тутин, а огледа се у надзору над заштитом и чувањем архивске грађе настале у раду органа и установа са овог подручја.

Најстарија архивска грађа чува се у оквиру Оријенталне збирке, чија су најзначајнија документа настала радом судских органа и органа власти у османлијском периоду и радом појединаца. Најзначајнија документа из ове збирке су Новопазарски сицили □ судски протоколи из периода 1766-1768. година. Архивска грађа за период од 1912. до 1944. године је фрагментарно сачувана, а податке о овом периоду једино нам пружају две књиге записника Новопазарске општине. Највећи део архивске грађе који се овде чува, настао је у периоду након Другог светског рата, а међу њима су: Окружни народни одбор Нови Пазар 1945-1947. године, Окружни аграрни суд 1946-1948., затим фонд Органа управе СО Нови Пазар, Сјеница и Тутин за период од 1944. до 1973. године. Укупно, у депоима Архива чува се, сређује, обрађује и користи архивска грађа различите провенијенције, која је разврстана у 290 архивских фондова и 8 збирки, у укупној количини од 735 дужних метара. На основу критеријума за категоризацију архивске грађе, утврђених 1979. и 1998. године, у Историјском архиву „Рас“ је за архивску грађу од изузетног значаја проглашено 10 архивских фондова и збирки.

Историјски архив Пирот

Државна архива среза Пирот основана је одлуком Народног одбора среза 1956. године, да би 1960. била припојена Историјском архиву у Нишу. Од 1989. архив послује у саставу Музеја Понишавља у Пироту, а тек од 1995. постаје самостална установа.

Историјски архив Пирот, врши надзор над заштитом архивске грађе локалних органа и установа на територијама општина Пирот, Бела Паланка, Бабушница и Димитровград.

Архив у Пироту чува архивску грађу насталу углавном у XX веку (грађа с краја XIX века је фрагментарно сачувана), разврстану у 503 фонда и збирке, укупно око 600 метара. Најстарији фондови су: Тефтери (1848-1921), Матичне књиге (1878-1910; 1946-1970), Начелство округа пиротског (1878-1918), Црква св. Петра и Павла Црноклиште (1879-1889), Гимназија у Пироту (од 1896.), Пиротска трговачко-занатска банка (1908-1941), Пиротска окружна штедионица (1912-1941), Пиротска ћилимарска задруга (1902,1925-1949), Суд општине пиротске – Пирот (1922-1940) и др.

Историјски архив Пожаревац

Историјски архив Пожаревац основан је као архивско средиште 1948. године, а 1951. године прерастао је у Градску државну архиву (од 1955. године – Архив Пожаревац). Од 1973. године носи данашње име. Месна надлежност Историјског архива Пожаревац данас обухвата територије Града Пожаревац и општина Петровац на Млави, Кучево, Жагубица, Жабари, Велико Градиште, Голубац и Мало Црниће.

У згради архивског депоа смештено је и трајно се чува 530 архивских фондова и збирке у количини од око 5000 дужних метара грађе, која обухвата временски период од XVIII до XX века. Фондови су хронолошки разврстани у периоде до 1918., између 1918. и 1944. године и од 1944. године до данас. Архивска грађа се односи на рад окружних, средњих и месних органа управе, привредних, образовних, здравствених и културних институција, друштвено-политичких организација, друштава и удружења и верских организација. Најстарији фондови потичу из половине XIX до почетка XX века; то су окружно и средња начелства, окружни и средњи судови, а нарочито треба истаћи вредност Збирке црквених матичних књига с подручја Браничевског округа.

Историјски архив „Топлице“ Прокупље

Надлежност Историјског архива у Прокупљу, протеже се на општине: Прокупље, Житорађа, Блаце, Куршумлија. Архив врши надзор, штити и чува архивску грађу државних органа и установа са овог подручја. Архивска грађа је углавном послератног периода, а мањи део је настао у времену 1923-1944. године.

Најзначајнији фондови који се чувају у архиву у Прокупљу су: ОНО Прокупље (1944-1947), Окружни суд Прокупље (1926-1942), Учитељска домаћичка школа – Прокупље (1923-1963), Топличка привредна банка Прокупље (1902-1946), Збирка Матичне књиге (1944-1966). Укупно, Архив поседује 590 фондова и преко 2000 метара архивске грађе.

Историјски архив у Смедереву

Одлуку о оснивању архива донела је Скупштина општине крајем 1992. године. До оснивања смедеревског Архива, сва архивска грађа, настала на територији града Смедерева, чувана је у Историјском архиву у Пожаревцу. Архив има месну надлежност на територији општине Смедерево, у којој врши надзор над архивском грађом насталом у раду локалних органа власти и установа.

Историјски архив „Верослава Вељашевић“ Смедеревска Паланка

Историјски архив у Смедеревској Паланци основан је 30. децембра 1968. године, одлуком Скупштине општине Смедеревска Паланка, а с радом је почео марта 1969. године. Архивска грађа је до тада била поверена пожаревачком архиву на чување, а у Паланци је најпре привремено смештена у просторије Народног музеја. Преузети су фондови органа управе до Другог светског рата, фонд Народног одбора среза, затим фондови Удружење занатлија, сељачке радне задруге и земљорадничке задруге. Из те

грађе су касније издвојена привредна предузећа и поједини делови неких фондова за чијом се грађом и касније трагало. Формирањем нове мреже архива у Србији, фебруара 1996. године, паланачки архив проширује своју територијалну надлежност на општине Велика Плана и Жабари. Део грађе Архив је откупио од приватних лица. Ту спадају фотографије о „Заводу за принудно васпитање омладине“ у Смедеревској Паланци и фотографије и микрофилмови из прошлости Паланке. Нешто грађе Архив је добио на поклон. То су, углавном, појединачна документа из друге половине 19. века, затим фотографије о учешћу бригаде ветерана на радној акцији Београд□Бар, фотографије о развоју спорта у Смедеревској Паланци и печати и штамбиљи радних организација.

Данас Архив „Верослава Вељашевић“ има укупно 183 фонда (7 породичних) и осам збирки, укупно 1175 метара архивске грађе. Најстарији фондови из ове групе су Општина паланачка, Општина плањанска и Начелство среза Велико Орашког. Грађа општина је фрагментарно сачувана, а грађа среза покрива године фонда. Највећи део грађе је из социјалистичког периода, и то од 1945. године. Најстарија и уједно највреднија збирка коју чува паланачки Архив јесте збирка од 262 црквене књиге рођених, испитаних, венчаних и умрлих из 19 цркава паланачке и плањанске општине, од којих најстарији подаци датирају из 1837. године. Све црквене књиге су микрофилмоване, чиме су заштићене од пропадања услед честе употребе, а део књига је и рестауриран (голобочке, део азањских и паланачких).

Историјски архив Ужице

Основан је решењем Министарства за просвету, науку и културу 1951. године, да би од 1967. прерастао у међуопштински историјски архив, надлежан за архивску грађу локалних органа управе и установа на територијама општина: Ужице, Бајина Башта, Косјерић, Пожега, Ариље, Ивањица, Чајетина, Нова Варош, Прибој и Пријеполје. Најстарији фондови потичу из XIX века, а односе се на среска и општинска начелства и

судове, а већи део фондова припада периоду после Другог светског рата. Укупно, архив поседује 718 фондова и збирки, о којима објављује научно-информативна средства, значајна за истраживање историје овог краја.

Међуопштински историјски архив Чачак

Организован рад на прикупљању, сређивању и публикавању архивске грађе на подручју општина Чачак, горњи Милановаци и Лучани почео је 1948. године, када је основано архивско средиште, да би 1955. године била основана Градска државна архива, касније (од 1977. године) Међуопштински историјски архив Чачак. Небрига и непостојање свести о вредности архивске грађе, довела је до тога да је непосредно после Другог светског рата уништен скоро читав фонд из XIX и с почетка XX века.

Данас архив располаже са 423 фонда, 32 лична и породична фонда и 20 збирки. Најстарији фондови су фрагментарно сачувани или су доступне копије докумената који се чувају у другим архивима, а који се односе на историју овог краја. Најстарији документи датирају из половине XIX века (Начелство округа рудничког – Горњи Милановац, 1839-1916; Начелство округа чачанског Чачак, 1839-1915; Начелство округа рудничког Чачак 1890-1902; Горњомилановачки првостепени суд 1841-1915; Окружни суд Чачак 1834-1918; Обједињени фонд еснафа Чачак 1838-1910, као и Збирка матичних књига рођених, венчаних и умрлих од 1837. до краја XIX века са територије Чачка, Горњег Милановца и Лучана.

Међуопштински историјски архив Шабац

Одлуком Градског народног одбора Шабац бр.152 од 11. јануара 1952. године, основана је Државна архива Шабац. У складу с новим административно-територијалним променама, Државни архив Шабац од 1. јануара 1958. године мења назив у Државни архив среза Шабац. На предлог Савета Архива, Срески народни одбор, Шабац је решењем бр. 01-7910/61 од 17. јула 1961. године променио дотадашњи назив Државног архива среза Шабац у Историјски архив Шабац. Од 1. јануара 1968. године па до 1. септембра 1972. године, Архив је пословао у заједници културних установа, Шабац, без статуса правног лица, а од тада па до децембра, 1975. године као основна организација удруженог рада. Укидањем Заједнице културних установа 19. децембра 1975. године Архив је стекао статус радне организације без основних организација удруженог рада и свој статус међуопштинске установе добија крајем 1977. године када су осам општина потписале споразум о удруживању средстава за заштиту и коришћење архивске грађе и основале Међуопштински историјски архив „Шабац”, с надлежношћу над општинама Богатић, Владимирци, Коцељева, Крупањ, Лозница, Љубовија, Мали Зворник и Шабац.

У депоима Архива чува се, сређује и користи архивска грађа различите провенијенције која је разврстана у 372 фонда, 6 личних фондова и 14 збирки, у укупној количини од 1.660,17 м, за период 1788-2010. године.

Најстарији документ којим Архив располаже је *Попис кнежина, насеља у њима и имена кметова тих насеља из 1788. године*. Документ је копија из Бечког архива, приспела у Архив као поклон. Иначе, најстарији документ из устаничког периода 1804-1813. године, је „Пресуда Совјета Народног у Боговађи”, с потписом *Матеје Ненадовића* од 16. октобра 1805. године.

Фонд Шабачког суда један је од најзначајнијих фондова у Архиву, највише истраживан јер поседује богату грађу о историји округа, града, људи и догађаја, који су обележили дуг временски период (преко 100 година).

На основу критеријума за категоризацију архивске грађе, утврђених 1979. и 1998. године, у Архиву се налази грађа од изузетног и великог значаја. На основу одлуке органа

Републике Србије за категоризацију архивске грађе, Архив поседује 30 фондова од великог и 33 од изузетног значаја.

Најзначајнији фондови који се чувају у Архиву су:

- ШАБАЧКИ ОКРУЖНИ СУД – ШАБАЦ (1817□ 1944),
- НАЧЕЛСТВО ОКРУГА ПОДРИНСКОГ – ЛОЗНИЦА (1852□1890),
- НАЧЕЛСТВО ОКРУГА ПОДРИНСКОГ □ ШАБАЦ (1890□1915),
- НАЧЕЛСТВО СРЕЗА АЗБУКОВАЧКОГ □ ЛЈУБОВИЈА (1838□1920),
- ГРАДСКО ПОГЛАВАРАСТВО – ШАБАЦ (1918□1941),
- ЗБИРКА ПОКЛОНА И ОТКУПА (1240 инвентарних јединица)

Као што се из овог прегледа види, у архивима у Србији се налази велика количина архивске грађе значајне за проучавање националне историје. У релативно кратком периоду, архиви у Србији су прикупили огроман број сведочанстава о људима, установама и догађајима који су обележили настанак и развој модерне српске државе. Највећи део архивских фондова односи се на органе власти и управе, затим на друштвено□политичке организације, као и на привредне, здравствене, образовне и културне институције. Најзначајнији од њих добили су статус фондова од изузетног и великог значаја. Однос према њима је однос према националном идентитету и културном развоју. Од царских повеља до савремених догађаја, архиви нам представљају сву националну и културну шареноликост овог подручја и подсећају на све изазове на које смо као друштво морали да одговоримо. Захваљујући правовременом препознавању проблема мноштво веома важних споменика културе је спашено.

5. Архивистика и очување културне меморије

„У архивским просторијама, међу орманима и полицама пуним тих често потцењиваних хартија, врши се стална служба истини, нашој људској, релативној истини, која се тешко уочава и осветљава, а лако замрачује и губи, али којој ипак морамо верно и истрајно да служимо, ако желимо да наш живот буде на чврстим основама и наша друштвена атмосфера чиста и здрава. Материјали који су ту похрањени морају бити чувани и цењени исто као свако друго народно добро од друштвеног интереса и опште користи. ...архиви нису никакви мртви колосеци ни пасивне позиције у нашем друштвеном и културном животу, а непажња према архивском материјалу је културна брука и национална штета“ (Андрић, 1960)⁶².

Речи Иве Андрића су литерарно и романтично, али пре свега тачно промишљање. Архиви су места где се стварају друштвене везе, где се рађа културни идентитет и негују сведочанства о националном развоју. Без њих, друштва лутају и подложна су митоманијама и манипулацијама. Свесност о архивима који чувају националну историју доноси могућност правилне интерпретације историјских токова а, с друге стране архиви интегришу независне нације у један цивилизацијски ток. Што су ресурси којима архивске установе располажу боље искоришћени, односно, што се више пажње посвети

⁶² Иво Андрић, *Кад је реч о архивима*, Архивски алманах, 1-2, 1960, Београд.

унапређивању метода и концепата који третирају архивску грађу, то се више изграђују дух припадности и култура друштвеног деловања. Што су архивски садржаји доступнији ширем кругу људи, мислећи овом приликом на могућност лаког долажења до информација путем стварања виртуелних архивских мрежа, више ће у будућности пажње бити поклањано истраживању и достизању циља који би се могао назвати „научном истином ослобођеном идеологија и квазидоказивања“.

Захваљујући правилном „руковању“ данас можемо да упознајемо своју прошлост и на основу ње перципирамо будућност.

Третман који архивска грађа има говори о степену развоја националне свести и припадности. Она је незаобилазан и пресудан део истраживања историје и историјског промишљања. На њеном чувању и заштити се мора континуирано радити, морају се пратити искуства из развијенијих архивских средина, унапређивати законодавство и стандардизација, примењивати нове технологије. И, што је можда најважније, неопходно је образовати и производити кадар који ће бити у стању да све ово испрати на најцелисходинији начин.

Као што је већ назначено, архивистика својим методама класификације, систематизације и обраде, изградом информативних средстава, начинима публикаовања и излагања на изложбама, као и другим облицима коришћења у научне и друге сврхе, обезбеђује трајну заштиту и доступност архивске грађе као примарног историјског извора. У том смислу, неопходно је њено стално унапређивање, које се пре свега огледа у праћењу нових тенденција и концепата деловања. Модерна друштва, која правилно сагледавају однос између архивистике и културне и националне идентификације, а нарочито у време брзог технолошког развоја и могућности које он са собом доноси, увелико су приступила модернизацији чувања и приступања архивској грађи.

Претпоставка преузимања архивске грађе у архив је њена претходна заштита, односно правилан третман код стваралаца. Архивски стручњаци у томе имају превасходну улогу, јер се под њиховим надзором сва настала документација архивира у самој

регистратури, под строго контролисаним процедурама се из ње издваја све оно што се назива „безвредни регистратурски материјал“, а тако одабрана архивска грађа, лишена свих пратећих материјала преузима на трајно чување.

Да би уопште било могуће коришћење и истраживање, архивска грађа у архивима мора да прође кроз дуг процес који подразумева класификовање, систематизацију и обраду. Ово су елементарни послови, који доприносе стварању идеалног поретка архивских докумената у оквиру архивског фонда. Само тако уређени, документи омогућавају правилан приступ у истраживању и схватању њихове важности. Разумевање ове потребе је предуслов сваког даљег напора кроз који архивисти пролазе.

Методологија сређивања архивске грађе у архивима прописана је упутствима Архивског већа од 1969. до 1973. године: Упутство о сређивању личних и породичних фондова⁶³, Упутство о чувању и обради збирке фотографија⁶⁴, Упутство о обради и чувању печата и жигова⁶⁵, Упутство за сређивање и обраду архивских фондова органа управе, радних, друштвено-политичких и других организација⁶⁶ и Упутство о формирању, сређивању и обради збирке плаката⁶⁷. Овим упутствима регулишу се методи формирања, сређивања и обраде (која подразумева израду инвентара и регистара) архивске грађе која чини фонд или збирку. Она прописују послове које архивиста обавља приликом припремања архивског фонда за истраживање. То је читав низ поступака који подразумевају: преглед грађе и прикупљање основних података о творцу фонда, израду класификационог плана по коме ће се вршити разврставање грађе по врсти, организационим јединицама или тематици, издвајање и шкартирање безвредне документације (уколико се пронађе међу грађом), сачињавање прелиминарних пописа

⁶³ Донето на седници Архивског већа 17.6.1969. Архивски преглед 1-2, Архив Србије, Београд, 1970, 58-61.

⁶⁴ Донето на седници Архивског већа 29.1.1971. Архивски преглед 1-2, Архив Србије, Београд, 1971, 157-161.

⁶⁵ Донето на седници Архивског већа 10.5.1972. Архивски преглед 2, Архив Србије, Београд, 31-39.

⁶⁶ Донето на седници Архивског већа 21.12.1973. Архивски преглед 1-2, Архив Србије, Београд, 1973, 177-191.

⁶⁷ Донето на седници Архивског већа 23.12.1985. Архивски преглед 1-2, Архив Србије, Београд, 1985, 177-183.

архивске грађе, формирање архивских јединица (предмета), као и низ техничких послова (сигнирање докумената, пребројавање броја листова и сл.). Сврха свега овога је израда валидних инвентара – сумарног или аналитичког, архивске грађе одређеног фонда или збирке. Коначан резултат овог рада је израда научно-информативног средства о фонду, који је полазна тачка у коришћењу архивске грађе као извора за истраживање. Читава архивистика XX века код нас заснивала се на овим принципима. Превасходна улога архива и архивске службе била је у функцији коришћења архивске грађе у самим архивима, у сврху њеног истраживања, излагања и публикавања.

Време када су ова упутства донета нам говори о томе да су данас ови методи застарели и често нефункционални у смислу отварања могућности за широку доступност архивске грађе истраживачима. Глобални трендови у савременој архивистици огледају се у интеграцији управљања историјским изворима, јединственом приступу културном сектору и истицању информативне улоге архива. У складу с тим приступа се нормирању протока информација и успостављају се међународни архивски стандарди за поједине сегменте архивске делатности. Оваквим нормирањем омогућава се размена информација између различитих корисника и окружења, а то се пре свега односи на методе описивања података и формата за њихову размену.

Од 1999. до 2008. године, Међународни архивски савет је донео низ стандарда који третирају питања описивања и управљања архивском грађом у новим околностима.

Архивска мрежа и архивска служба, дакле, представљају полазну и крајњу тачку у очувању и промоцији културне баштине. Архивском грађом се, од њеног настанка, мора управљати тако да се сачува сама информација, а затим и њена историјска вредност и контекстуални значај. Одговорна власт нормативним актима мора да допринесе очувању како индивидуалног, тако и колективног сазнања и памћења. Она такође мора да обезбеди услове за слободан приступ архивској грађи, и то путем усавршавања метода за постизање њене свеобухватније доступности и обезбеђивањем услова за стварање стручних кадрова који ће на оптималан начин њоме руководити. Само развијена, модерна и свих догми и

предрасуда ослобођена архивска методологија може да допринесе обогаћивању културне меморије, а у крајњој линији и промоцији демократије, људских и грађанских права и слобода. Зато архиви морају бити веродостојни сведоци културних и интелектуалних активности и одраз развоја друштва. У архивима се документују и прошлост и садашњост и обликује историјско и културно памћење. У данашње време, када постоји мноштво тзв. носача записа, односно, када архивска грађа настаје и чува се у папирном, аудиовизуелном, али и дигиталном запису, улога образованих архивиста посебно добија на значају. Зато је неопходно и њихово трајно усавршавање, а то значи и прилагођавање образовног система актуелним потребама и токовима.

Из свега овога неминовно произилази да је неопходно успоставити одговарајућу архивску политику, имати разрађену архивску легислативу и обавезно укључити све референтне делове друштва у заједничко деловање. Помоћу правилно дефинисаних, савремених модела и концепата архивирања (архивистике, архивске службе) може се без недоумица и идеолошких ограничавања приступити културном наслеђу. Уз ове претпоставке осигурава се да архивска грађа буде чувана, обрађивана и коришћена у условима и на начин којима ће се осигурати њена аутентичност, веродостојност, јединственост и разумљивост.

5.1. Дигиталитација и архивско умрежавање

Архивистика, као помоћна научна дисциплина, представља релативно специфичан и јавности недовољно познат сегмент делатности. Сазнајно когнитивна неопходност архивистике произилази из чињенице да се управљање документима може спровести само уз успешну едукацију и упућеност свих ставараоца архивске грађе и регистратурског материјала, али и самим упознавањем друштвене јавности с природом институција заштите документације и архивске грађе, као културног добра.

Архиви представљају институције у којима се чувају, обрађују и штите документа претходно валоризована као трајна. Осим ове, непосредно заштитне функције, архиви делују и као отворене институције прилагођене истраживачким потребама популације. Управо је ова комуникациона димензија детерминисала један нови правац у архивистици, а то је полако трансформисање архивске институције са искључиво заштитне, статичне службе, ка отвореном, комуникационом и интерактивном сервису свих корисника.

Глобалне промене изазване масовном употребом информационо-технолошких технологија у савременом свету у великој мери се одражавају и на рад архива. Прелазак с традиционалних форми на дигитални облик изражавања и комуникацију посредовану савременим информационо-комуникационим технологијама доводи, с друге стране, до постепеног нестанка старих врста историјских извора као што су писама, разгледнице, дневници, телеграми, записи. Паралелно с тим процесом, како ови историјски извори све више попримају застарело и мање употребљив облик, долази и до појаве њихових пандана у електронском облику: интернетских сајтова, и мејла, дискусионих форума, лист сервиса, блогова и сл., који се могу означити као нове врсте историјских извора. Поред велике количине података и докумената који се пребацују у дигитални формат, огроман габарит произведених података остаје записан на новим носачима података (CD, DVD, USB и сл.), или на самом интернету, тј. уопште се не штампају. Специфичност нових врста извора у електронском облику, њихова подложност различитим облицима промене, али и злоупотреба на интернету, честе промене садржаја веб страница, доносе читав низ проблема везаних за њихову презентацију, употребу и коришћење. Такође, један од највећих парадокса савременог доба је да □ упркос непрегледном мору информација које се свакодневно рађају и њихове лакше доступности него икада раније у историји човечанства природа медија на којима су они записани доводи савремено човечанство на руб опасности од колективног заборављања.

Према Денису Меквејлу (Denis MC Quail), новим обликом комуницирања, које се још у литератури назива и интерактивним, виртуелним, тоталним, дигиталним,

универзалним, нестају разлике између масовног и интерперсоналног комуницирања.

Обрасци протока информација су:

- Регистрација (централно складиштење података у електронској форми уз могућности контроле коришћења информација).
- Консултација (могућност приступа и коришћења складиштених информација, под одређеним условима).
- Алокуција (групно и масовно комуницирање).
- Конверзија (интерперсонално комуницирање)

Знајући да овај мултимедиј омогућава синхрону или/и асинхрону размену визуелних, аудитивних, или аудио-визуелних порука, „корисници имају могућности:

- коришћења свих база података, који се налазе у меморијама компјутера, који су укључени у мрежу,
- размена електронске поште,
- учешће у мрежним конференцијама (форумима) (Милетић, Радојковић, 2008: 157).

Архивистика је за архивске раднике, стручњаке и сараднике, за све који верују у неприкосновеност записане истине базична делатност. Једино су они довољно свесни колика је њена моћ, али и колику друштвену обавезу носи ово занимање, с једне стране да је чине што оперативнијом и употребнијом, али с друге да је прилагоде и укључе у ново технолошко, глобално-виртуелно доба. И управо на њиховој освешћености, али и професионалној етици треба да почива свест да су једино они творци сопствене професионалне будућности, управо кроз спознају времена и простора у коме утемељују нове оквире ове науке.

Културна баштина и култура у најширем смислу речи у савременом свету добијају све већи значај, превасходно из два разлога. Култура је постала све више економска категорија, њен неодвојив део. У условима глобализације друштва, култура све више постаје отворена, јавна ствар, те се и наметнула потреба ка што већем отварању архива и

архивских институција јавности, док са друге стране- културна баштина је вредност која подржава локални идентитет и која, поготово у мањим срединама, обнавља и повезује локалну заједницу. Пошто архивистика својом неопходношћу прожима сваки сегмент друштва, неминовно је да промене у глобалном друштвеном систему, повлаче неопходност прилагођавања, али и усавршавања ове помоћне науке.

Глобализација, као највећа економска и друштвена промена, подразумева процес превазилажења историјски насталих граница и стварање глобалног тржишта. Свака промена, била микро или макро, сама по себи изискује брзо реаговање, флексибилност, прилагођавање и, у крајњем и најбољем случају, предвиђање тих промена. Када те промене ставимо у контекст примене информационих технологија, можемо да кажемо да их, бар што се наше државе тиче, нисмо дочекали спремни из разних разлога. И поред тога што на тржишту Србије послује око три хиљаде компанија из сектора информационих технологија, које учествују са 4,7 одсто у БДП Србије, што ће рећи да домаће ИТ ресурсе имамо, тренутна ситуација далеко је од задовољавајућег нивоа. И даље смо сведоци свакодневног чекања у редовима и суочавања с гомилом папира који су слика и прилика административног пословања у Србији. Србија је усвојила неопходну законску регулативу која би требала да уреди област е-управе (Закон о електронском потпису и Закон о електронском документу), чиме је коначно створена инфраструктура за њену ширу примену. Изгледа да смо сви најзад постали свесни чињенице колики су бенефити примене информационих технологија.

Електронска управа у Србији у протеклих неколико година значајно је напредовала, ако се узме у обзир горе поменута чињеница да је држава донела неке од неопходних закона за њено функционисање. Што се тиче нивоа софистицираности, он је далеко испод ниво развијених земаља Европе. Према истраживању које је спровео Универзитет у Нишу, а за потребе Министарства телекомуникација и информационог друштва, електронска управа у Србији је најнижа у поређењу са 30 земаља Европе које су обухваћене овом анализом. „Најнеразвијенија електронска услуга је у здравству и у

матичним службама. Док у првој области грађани не могу да закажу преглед преко интернета, у случају матичних служби више од 50 одсто грађана уопште не може онлајн да нађе ни основне информације о раду те службе, као и о томе како могу да дођу до извода из матичне књиге. Само у тридесетак општина у Србији грађани могу да добију извод из матичних књига без одласка у општину⁶⁸.

Најдоступнији сервиси су сервиси Националне службе за запошљавање, која је готово 70 одсто доступна грађанима, што потврђује чињеницу да постоји интерактивност између државе и грађана. Велику доступност, од 60 одсто, имају и јавне библиотеке, што значи да грађани могу да приступе базама података и резервишу књиге у једној од 77 библиотека, колико их тренутно има у електронском систему. Када је реч о е-управи намењеној правним лицима, ситуација је нешто боља, па се проценат доступности креће око 45 одсто, тачније фирме могу већи део потребне документације да преузму са интернета, за разлику од грађана.

Светлана Ацић, архивски саветник, у књизи „Модернизација канцеларијског и архивског пословања“⁶⁹, истиче један нови акценат савремене архивистике а то је преусмеравање предмета интересовања архивисте: од анализе карактеристика и својства индивидуалних докумената или серија записа, према анализи функција, процеса и трансакција које су довеле односно узроковале стварање докумената. Дакле, за архивистику записи више нису статички физички објекти него динамички виртуелни концепти, активна средства у формирању људске и организацијске меморије, а функционалне анализе процеса у којима се они стварају и интерпретације контекста треба да омогуће разумевање интегритета фонда и сврхе коју су првобино имали. Нова парадигма је дакле нова архивистика – функционална, виртуална, постмодерна, противно оној дескриптивној, позитивистичкој, физичкој и модерној. Записи, с њиховом

⁶⁸ Види: Снежана Трбулин, *Електронска управа - пут ка бољем функционисању демократске власти*, у „Водич за регистратуре“, прир. Татјана Мишић, Београд, Сл. гласник, 2010., 115.

⁶⁹ Види: Светлана Ацић, *Приручник о електронском документу*, текст у „Модернизација канцеларијског и архивског пословања“, прир. Татјана Мишић, АДС и АС, Београд 2010, 18-39.

структуром, садржајем и контекстом, који се код физичког документа налазе на јединственем физичком медију, сада су у различитим складиштима података, због чега долази до померања од физичког објекта ка концептуалном податку □објекту, праћен метаподацима који виртуелно обликују његову структуру, садржај и контекст. То води и промени традиционалног схватања појма архивског фонда ка виртуелним релацијским везама и односима који рефлектују ствараоце и архивску грађу насталу из њихових релација.

Друга велика промена с којом архивистика мора да се суочи је промена начина чувања записа. У светлу електронског и комуникацијског окружења традиционални начин чувања записа више није могућ. Директно у вези с тим је и питање основног архивског принципа – принципа провенијенције, јер електронско окружење напушта везивање записа за његово јединствено место настанка у традиционалној хијерархијској организационој структури и посматра запис као виртуелни и еластични концепт који одражава функције и процесе који су довели до његовог стварања. Идентификација и одржавање контекста електронских докумената представља прави изазов за архивисте, јер електронски записи нису засебни физички ентитети а највећи део информација о архивистици неопходном контексту електронских записа или није видљив корисницима или се не бележи аутоматски. За разлику од записа на папиру, електронски сигнали који чине запис ретко показују икакву везу са сликом на екрану или испису. Одређивање места на ком ће електронска информација бити ускладиштена је у ствари функција рачунарског оперативног система који складишти битове и сегменте података где год има места. Према томе, физички смештај битова и сегмената електронског записа не тражи нити носи интелектуални садржај. Логички или контекстуални односи између сегмената електронских информација су, наравно, од кључне важности. Проблем идентификације и одржавања провенијенције електронских докумената је много озбиљнији тамо где постоје мреже или корпорацијске базе података јер везе између рачунара укидају традиционалне границе између организација, њихових делова и органа које су раније осигуравале већину

информација о провенијенцији. У мрежи или корпорацијској бази података систем за управљање базом података одређује где и како ће се информације складиштити. Корисник може да тражи информације у корпорацијској или дистрибуираној бази података а да и не зна где је информација ускладиштена.

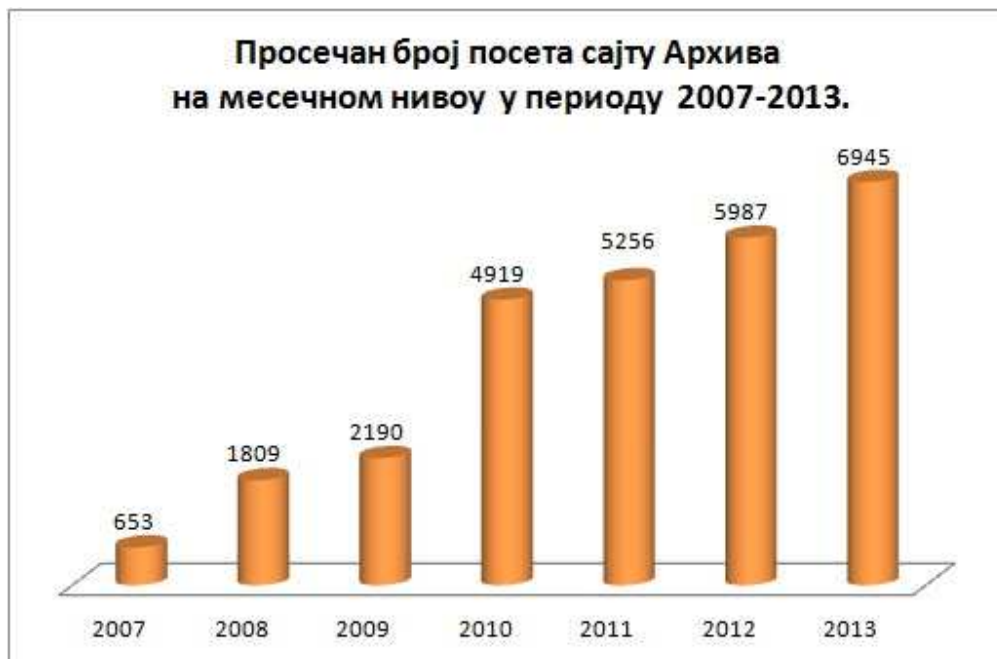
Принцип првобитног реда мења се од физичког према концептуалној интервенцији софтвера и где један запис информације може бити смештен на више локација да би одразио вишеструку потребу у односу на кориснике. И архивска дескрипција нужно мора да се мења у складу са контекстуалним разумевањем окружења и релација и односа који постоје између ствараоца и грађе настале његовим радом, а нови дескриптивни захтеви и функционални метподаци биће саставни део софистицираних дескриптивних алата. Појам заштите – у традиционалној архивистици са значењем: очување, чување, конзервација, рестаурација, помера се ка заштити као континуираној миграцији записа на нове формате у циљу употребљивости и читљивости записа.

С друге стране, ера дигитализације је увелико реанимирала најважнију کاریку архивистике – сам документ. Компјутерска мрежа је на један потпуно свемоћан начин омогућила присутност свих важних историјских чињеница на интернету, тренутну доступност свега онога што је вековима и деценијама таворило у мрачним одајама архивских депоа.

Поред изванредних могућности комуникације у оквиру научне заједнице, интернет истраживачима пружа и велике могућности у погледу проналажења изворног материјала, коришћења дигитализоване грађе, обавештења о савременим токовима у науци путем електронских часописа, приказа, рецензија и сл. Појава нових врста извора – и мејла, дискусионих форума, лист сервиса, јавних коментара – делимично може надокнадити нестанак старих. Међутим, оваква супституција захтева даље унапређење историјске и архивистичке методологије.

Електронски извори у ужем смислу обухватају она документа која постоје искључиво у електронској форми. Генерално, електронски извори чине: *web* и онлајн

извори, *www* странице, блогови, онлајн синхрона комуникација, и-мејлови, форуми, дискусионе групе, архивирани документарни материјали записани на електронским медијима, аудио-визуелни материјали, базе података, мултимедијалне презентације, итд⁷⁰.

*Статистичка посећеност сајта Историјског архива у Београду⁷¹

Стога, имајући потпуну свест да је будућност архивистике немогуће посматрати одвојено од увелико пристиглог дигиталног доба, неопходно је у том контексту је и даље операционализовати кроз изградњу информационог контекста уз помоћ отворених и стандардизованих технологија до потпуне интеграције свих извора и из архива, библиотека, музеја, галерија, јер су ове институције прави „чувари сећања”.

Основна делатност архива је задовољење потреба корисника. То треба да буде циљ нове архивистике, замена застарелих стандарда и модела, јер нису погодни за коришћење на нивоу веба. Сама синтагма „информатичко друштво” често се користи као синоним за

⁷⁰ Мандић, С. (2008): *Компјутеризација и историографија 1995-2005*, ИАБ, Београд.

⁷¹ *Архивски гласник број 9*, Архивистичко друштво Србије, 2014, 21.

друштво знања, и то посебно ако истакнемо улогу информатичко-комуникацијске технологије у променама које та технологија омогућава. Те промене огледају се пре свега у броју и доступности информација (знања). Едукација свих запослених у архивима, не само у теоријском, већ и у практичном смислу, послужила би само као основна полазна тачка ка осавремењавању наше науке. Још увек постоје службе које, иако воде велике системе институција стваралаца документације и архивске грађе, још увек не користе електронске базе података док, с друге стране, велики број правних лица не користи рачунаре у свом канцеларијском и архивском пословању. Такође, још увек су јаке традиционалне архивске струје, које себе називају „класичном архивистиком”, а које не одступају од методолошких упутстава и препорука из 70-их година прошлог века, чувајући тако стручни монопол над немоћним стремљењима јавности да сазна истину. Они и будућност гледају песимистички, потенцирајући „празнину чаше” у тренутку када је време једина драгоцен и ненаднокнадива вредност, а информација највреднија роба. Брзина приступа информацији, правој и истинској императив је нове науке. Круто, традиционално устројство архивске праксе каткад пренебрегава чињеницу да је модерно доба сврсисходно онда када му се ослобођено препустите и, мада парадоксално звучи, иако је толико нових, на први поглед апстрактних сазнања неопходно, како би се ушло у то коло □ знање никада није било доступније.

„Развој моћних електронских медија несумњиво је омогућио глобализацијско повезивање и зближавање људи у савременом свету, укидајући временске, географске и културолошке дистанце □⁷².

Дакле, „више је него очигледно да се развојем људске цивилизације и културе брзина и квалитет преношења информација значајно побољшао, а временски размак између догађаја и примања вести о њима вишеструко смањио, да би данас чак у потпуности био укинута њиховим истовременим медијским праћењем или симулирањем.

⁷² Јелена Петковић, *Култура и масовно комуницирање у контексту глобалних промена савременог друштва*, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, 2012

То је учинило да линија која раздваја стварност и виртуелни свет постане врло танка, готово неприметно провлачећи се кроз наше животе, нудећи нам концепт посредовања, лажни смисао или стваран контекст симулације□ (Бодријар, 1991). У антиципацији будућег развоја треба поћи од сигурно утемељене претпоставке: будућност технологија, медија и комуницирања неће бити случајност, као што то није ни њихова садашњост. Она ће, по свему судећи, бити резултат искреног напора за савлађивањем (не)могућег, научно заснованог усмеравања и вештог спровођења данашњих замисли човечанства.

6. Едукација архивиста и информисање јавности о архивистици

У циљу спровођења успешне националне комуникационе стратегије развоја архивске делатности и опште свести о значају и неопходности заштите архивске грађе, неопходно је предузети конкретне задатке и то:

- Упознавање с појмовима, терминологијом и значајем архивске грађе у конкретном временском и друштвено-ситуационом контексту, од друштвене организације, институције установе, до најшире популације која долази у контакт с документацијом.
- Едукација јавности с конкретним пословима у циљу заштите.
- Развијање свести о значају савременог документа, као и упознавање с медијима на којима се информација налази, од папира до електронских записа.
- Мултидисциплинарни приступ едукацији значио би имплементацију информатике, архивистике, историје и других друштвених наука.
- Израда нормативних аката, којима би се недвосмислено и конкретно дефинисала ова област делатности од осталих сродних и општијих закона (за сада је још на снази Закон о културним добрима, Службени гласник РС бр.71/94), а у току је израда Закона о архивској грађи, који још увек није ступио на снагу).
- Промоција архивске грађе кроз публикације, изложбе, научна истаживања, радио и тв емисије, као и на интернету, уз актуелизацију и популаризацију архивских тема, користећи неке историјке чињенице у циљу илустрације савремених феномена и друштвених појава.

Овде се, дакле, издвајају четири основна аспекта стратегије афирмисања значаја заштите архивске грађе:

- информација

- едукација
- промовисање
- актуелизација.

Карактер архивског документа по његовом облику, тексту и свим саставним деловима, по свим елементима који га чине сведочанством историјских процеса, чини га несумњиво незаобилазним средством не само за научне, правне, животне потребе, већ и за разне облике културно-просветне делатности. Стога је неопходно приступити следећим врстама делатности, као стратегији заштите и промовисања архивске грађе, као дела културне баштине:

- обавештавање јавности о задацима, проблемима и резултатима рада архива, преко медија масовних комуникација, преко дневне штампе, радија, тв и интернета,
- одржавање предавања и сарадња с наставом и школама,
- израда стручних публикација архива,
- сарадња с кинематографијом,
- постављање изложби.

Културно-просветна функција архива представља уједно и основну делатност архивске установе. Основна смерница у самом процесу подруштвљавања културе и свих друштвених делатности, упућује на што интензивније учествовање у обогаћивању текућег друштвеног живота.

Медији масовног комуницирања, независно од своје позиционираниости у друштвеној структури или субјективних намера професионалних комуникатора, нужно обављају три основне друштвене функције: информисања, образовања и забаве, припадника масовне публике. Информација постаје стратешка роба, па је стога неопходно и нужно бити заступљен у медијима у циљу актуелизације и популаризације архивске делатности.

Трајно и систематично, постојано и бескрајно стрпљиво објашњавање шта све чини архивску грађу, те зашто се и како се она мора чувати – то је основни мотив активности

архивских установа и архивских радника. Свакако је неопходно да се ова мисао водиља чешће непосредно и изричито, исказује. Но, природа средстава јавног информирања и психологија јавног мњења показују да је посредна порука јавности једанко важна, а понекад и делотворнија. Дакле, јавности треба приказати сву сложеност делатности на чувању и заштити архивске грађе, обавештавати је о раду и резултатима рада архивских установа, али ће још више могућности утицаја на јавност бити остварено када се коришћењем конкретних архивских докумената у штампи и радио-телевизијским емисијама предочи шта све пружа и шта може значити текст једног документа. Овакав систематичан рад с конкретним архивским изворима, одабраним према врсти теме, чланка или емисије, кориштењем целине текста докумената, или извода из њега, па и најкраћих навода из документа, мора сукцесивно код све ширег круга читалаца, гледалаца или слушалаца створити спознају о вредности и важности архивског документа као фактографског сведочанства и као драгоценог дела културне баштине. Уз такву спознају они ће затим брже, лакше и потпуније схватити и прихватити и оне непосредне поруке које им говоре о дужности и начинима чувања архивске грађе, о неопходности општедруштвене бриге о архивима, о уделу сваког појединца, сваког грађанина у тој кризи. Узајамност комуникације и интеракције архиви - масмедији, врло је корисна и самим средствима јавног информирања, јер садржајно обогаћује њихову делатност, доприноси потпунијем информисању јавности, омогућује бољу и свестранију аргументованост и документарност текстова и порука, погодује освежењу и разноврсности тематике често појачава атрактивност написане или изговорене речи, илустрације или телевизијског остварења.

Дакле, не ради се о томе да средства јавног информисања врше неку услугу архивима јер - користи су обостране. Но, тежиште није на тим користима, већ на унапређењу и култивисању јавне речи, дакле на дужности коју обе стране имају према јавности, према културној атмосфери у тој јавности, на чему морају заједнички радити средства јавног информисања и архиви.

Стратегије укључивања јавности и саме едукације се могу спровести на интерном и на екстерном нивоу, кроз непосредан контакт с одговорним лицима унутар организација, као и пружање свих врста стручне помоћи. Конкретно посматрано, ова стратегија се показала као најделотворнија у смислу конкретног извршења обавеза према архиву. Међутим, резимирајући учинак на месечном нивоу био је незадовољавајући. Примера ради, од петнаест извршених прегледа, које самостално одради архивист у неком тромесечју, свега три до пет институција обави све налоге дате у Записнику о прегледу документације. Ефекат едукације појединаца је дуготрајан, али фреквентност прегледа је недовољна, стога је требало осмислити посебну стратегију повећања ефектности

Потреба за повећањем свести о значају документа и информације уопште, неминовно је наметнула потребу да се организује перманентна едукативна радионица из области архивистике. Архив Србије, на челу са Службом за заштиту архивске грађе ван архива организовао би једном годишње за своје регистратуре овакву школу. На идеју се дошло управо због жеље да сарадници на лицу места, у самом архиву, изврше увид и архивско пословање а тиме и непосредније схвате и значај документа који сами стварају, да виде с колико пажње и бриге се чувају ти папирни исечци времена, али и да сами упознају ову мало специфичну делатност, постану део архивског тима, кроз сертификате издате од стране Архива Србије.

Концепт школе је непосредна обука и размена питања везаних за канцеларијско и архивско пословање. Део предавања се односи на тему превентивне заштите документације у самом настајању, као и канцеларијско и архивско пословање уопште. Затим су ту питања техничке и физичке заштите архивске грађе и регистратурског материјала, ако и приступ информатичким решењима за електронско управљање документима и електронском архивирињу. Као потврду активног учешћа у раду, полазницима школе се додељују и сертификати. Они су додатна мотивација за све полазнике Школе, обзиром да се сертификат о архивистичком знању, за сада може добити једино уз сагласност Стручног већа архива.

Слика 1: Архив Србије, *Летња школа архивистике*, едукативни семинар

Разноврсне теме, добра организација, еминентни стручњаци □ предавачи из области архивистике, умногоме доприносе популаризацији Школе архивистике Архива Србије, као и потреби за редовним организовањем оваквих предавања. Обрада и анализа анонимних упитника на које сви полазници уписују своје мишљење, као и оцене тема и предавача, даје једну објективну слику о реализованој едукацији, као и будуће теме које треба акцентovati.

Архивска научно-информативна помоћна средства, издања архивске грађе и друге стручне и научне публикације намењене су стручним и научним круговима. Затим, оне су намењене свим потенцијалним корисницима, а њихов круг требао би се све више ширити. Како је ово ширење круга корисника један од трајних задатака савремених архива, то већ и ова чињеница упућује на потребу да архивске публикације буду тако уређене и опремљене, како би и својим квалитетима помогле ширењу круга корисника архивске грађе. Дакле, начинити ове архивске публикације што приступачнијим и за шире слојеве грађана. Све то

говори да су неодрживи стари системи и клишеи архивских стручних и научних публикација. Како општа издавачка делатност, тако и архивска, мора и о томе водити рачуна. Целокупна јавна презентација публикација мора бити модерна, усклађена са савременим процесима демократизације културе и науке.

Код посебних издања, намењених баш културно-просветним сврхама, питање је не само о модерном устројству и опреми, већ и о смишљеном избору садржаја. Велике су могућности избора теме за ове сврхе. Од спомен-публикација уз годишњице постојања архивске установе, или уз важније датуме из њене историје, преко одабраних тема из завичајне или опште историје, до већих или мањих збирки, или појединачних репродукција, занимљивих докумената с одговарајућим пропратним тумачењима и објашњењима – могућности избора су заиста широке. Свакако, у овој групи публикација не би смело да буде ниједне која у одређеној мери и на погодан начин не додирује и најважнију тему: што је све архивска грађа, зашто се и како мора чувати. Уз то, неизоставно су потребне и посебне публикације на ту тему, с текстом и илустрацијама осмишљеним према потребама оног дела читалачке публике којем су намењене. Уз овакве архивске публикације биће врло корисне и оне објављене у заједници са сродним установама, а с темом о заштити целине културних добара – споменичког блага. Нема тако великог труда и напора, тако великих материјалних средстава, уложених у овакве публикације, која се не би исплатила.

Као бивши секретар, а сада и председник Друштва архивиста Србије, ауторка овог рада приступила је уређивању стручног часописа „Архивски гласник”, који излази 2-3 пута годишње, у складу с новинама и актуелним темама из области архивистике.

Часопис има стандардне рубрике:

- Јубилеји и значајни датуми,
- Међународна сарадња,
- Изложбе,
- Објављене публикације, као и

- Текстови настали на основу обраде архивске грађе.

Јако је важно приредити га у модернијем, и за око пријатном дизајну, с квалитетнијом техничком израдом, репрезентативним фотографијама управо како би био интересантнији и широј читалачкој публици, ван оквира институције архива.

Следећи значајан корак је израда публикације „Водич за регистратуре”, која представља уџбеник за све који су заинтересовани да савладају основе архивистике и система за управљање документима. С обзиром на поменути, велики број регистратура које Служба за заштиту документације ван архива треба у току године да обиђе, приоритетну усмереност запослених у регистратурама на основну делатност, некада недовољно познавање архивске терминологије, као и на сложеност и озбиљност поступака заштите архивске грађе, архивисти покушавају да пруже што ефикаснију стручну помоћ не само у наративном, већ и у практичном и едукативном смислу.

Слика 2: Водич за регистратуре, уџбеник, приредила Татјана Мишић⁷³

⁷³ Мишић, Т. (2010): *Водич за регистратуре*, Архив Србије, Београд.

Зборник садржи текстове из архивистике које тачно одређују врсте и начин рада архивиста, архивских помоћника као и конзерватора, што заједно, на једном месту, даје упутства за рад запосленима у архивима и може да утиче и на резултате рада.

Стратешки гледано, овим зборником уводи се у јавност нови идентитет архивистике као струке и као помоћне историјске науке. Зборник проблематизује позицију архива у државној управи поготову поводом примене електронских средстава и нових стандарда, а тиме показује и вишеструку улогу архивисте на послу чувања писаног и другог материјала. Поред реченог, показује да постоје нови захтеви за специјализацију архивиста и других запослених у архивима.

Редослед текстова у зборнику, затим њихов садржај, једноставност и документарност подвлаче потребу сталности у изградњи и усавршавању архивских радника.

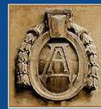
Изложбена активност архива такође има своју традицију. То је облик културно-просветне делатности о којој се и у стручној литератури много расправљало. Препоручивана је као посебно погодан и неопходан облик рада. У новије време, како опада посета скоро свим јавним изложбама, има и за архивске изложбе примедби о несразмери између труда и средстава уложених у њихова остварења у односу на број посетилаца и фактички ефекат ове врсте културно-просветне делатности. Реалистичан приступ овом питању огледа се у томе да не треба преценити, нити потценити ниједан облик културно-просветне делатности, па тако ни архивске изложбе. Досадашња искуства потврђују да архивска изложба постиже бољи успех што је испуњен већи број следећих предуслова: избор одговарајуће теме; студиозан план изложбе као резултат темељних предрадњи; савремена интерпретација теме; коришћење комплементарних, а не само архивских експоната; избор одговарајућих стручњака за поставку изложбе (уз укључење, по потреби, и спољних сарадника); избор правог места, простора и времена за одржавање изложбе (у архиву; у изложбеном простору где се уобичајено приређују изложбе; у школи; у организацији и сл.); израда каталога изложбе, адекватног по тексту,

илустрацијама и опреми; добра претходна и текућа пропаганда у циљу масовније посете изложби. Надаље, искуства потврђују и добар успех изложби које размењују архиви међусобно, односно архиви са сродним установама. Посебан успех постигле су и бројне покретне изложбе, које су у многим местима значиле значајан (понегде и једини) годишњи културни догађај.

Слика 3: У холу Дома Народне скупштине Републике Србије 28. јула 2014. године, отворена је изложба Архива Србије „Јули 1914. у документима Архива Србије”

Вредни успеси су постигнути и с изложбама које су заједнички припремили архиви, библиотеке, музеји и галерије. Комплексни састав експоната омогућио је свестранију обраду теме и повећао атрактивност поставе. У том контексту питање могуће конкуренције или ривалитета између наведених установа је беспредметно. Битна је њихова што приснија сарадња на овако сложеном и одговорном заједничком послу културно-просветне делатности.

ИЗЛОЖБА
СРБИЈА
ТРАЈАЊЕ
И ПАМЋЕЊЕ

ДОКУМЕНТА ИЗ ИСТОРИЈЕ АРХИВА СРБИЈЕ

Поводом 115 година од оснивања

Хол Дома Народне скупштине Републике Србије
Трајање изложбе: 12. децембар 2013–12. фебруар 2014.

Организатори изложбе:
Народна скупштина Републике Србије
и Архив Србије

Реализација изложбе: Архив Србије

Слика 4: Плакат за изложбу вредних докумената Архива Србије

Izložba Đinđićevih spisa, nagrada i ličnih predmeta

Tačno na šestu godišnjicu ubistva premijera Srbije dr Zorana Đinđića, u četvrtak 12. marta u 12.25, u Arhivu Srbije biće otvorena izložba pod nazivom „Idejom i životom“, koja sadrži njegove lične predmete, beleške i biblioteku. Kako je za „24 sata“ rečeno u Arhivu Srbije, izložba koja će trajati do 16. aprila biće otvorena za javnost, a ulaz će biti slobodan.

BUKT – Nakon izložbe zaostavštini će Ružica Đinđić predati Arhivu Srbije, Istorijskom muzeju Srbije i Narodnoj biblioteci Srbije. Posetioци će izložene predmete moći da vide u Arhivu Srbije od četvrtka svakim danom u vremenu od 9 do 16 sati. Za javnost će izložba zvanično biti otvorena u četvrtak od 14 sati.

Kako nezvanično saznajemo, među pisanim zaostavštinom nalaze se i lična dokumenta, beležnice, rokovnici, kao i koncepti pisama stranim državniciма. Takođe, kako se saznaje biće izložene i lične stvari dr Zorana Đinđića, kao što su kravata, mobilni telefon, vizit karte, deo kolekcije naliv pera, tašna, ručni sar, kolekcije starih karata, kao i lična biblioteka koja sadrži oko 1.500 knjiga, među kojima i 44 primerka starih i ređih srpskih knjiga, izdanja do 1867. godine.

Tu se nalaze i knjige iz prve polovine 20. veka na srpskom jeziku, kao i knjige na stranim jezicima, među kojima su i neka od najznačajnijih dela iz oblasti istorije ideja i društvenih nauka. Posetioци će videti i kako je izgledala Đinđićeva radna soba, a biće izložene i nagrade koje je dobio, kao i neki od poklona među kojima su pitaljka i list-

▲ Pred javnost će biti iznete i porodične fotografije Zorana Đinđića

ce, rođendanski poklon Demokratske stranke.

Posetioци će moći da vide nemačku nagradu „Bambi“, koja je premijeru Đinđiću dodeljena iz oblasti politike 2009. godine, nagradu Uneska i Američkog instituta za političke i ekonomske sisteme 2002. godine.

Pored izložbe, Demokratska stranka obeležice u četvrtak

šestogodišnjicu Đinđićevog ubistva polaganjem venaca na njegov grob u Aleji velikana, kao i finalnim takmičenjem u besedništvu u čast Zorana Đinđića, koje će biti održano u Jugoslovenskom dramskom pozorištu. Opštinski i gradski odbori DS lirom Srbije prigodnim aktivnostima obeležice šestu godišnjicu njegove smrti. M. Bulatović

▲ Novinski tekstovi o Đinđiću

▲ Radni sto sa ličnim spisima

▲ I nagrade pred posetioциma

Слика 5: Чланак о изложби посвећеној заоставштини премијера др Зорана Ђинђића постављеној 2009. године у Архиву Србије

Велике могућности телевизије у јавном презентовању културне баштине ипак неће искључити потребу и вредност непосредног контакта с публиком, визуелног ефекта и

доживљаја које изложба може да пружи. Делатност телевизије и других медија треба припремити и подстаћи гледаоца да посети изложбу и тако доживи непосреднији контакт са споменицима културе. Посебно га треба мотивисати да посети баш архив, музеј, галерију, библиотеку и сл. Томе морају тежити и изложбе приређене ван архива, музеја и сл. Крајњи циљ свеукупне акције мора бити да што шири слојеви становништва схвате вредност архивског блага, да те вредности користе, да тиме омогућују свој културни живот и своје друштвено понашање, да поштују споменичко благо и институције које га чувају, да сами (као грађани) што свестраније остварују општедруштвену бригу о националном, тј. о свом културном фондусу. У томе је смисао правилне културне политике и савременог схватања демократизације културе, а не у искључивој презентацији споменика изван институције која га чува. Коначно, и правилна брига о чувању и о употреби оригинала архивске грађе упућује на то.

Израда легенди уз поједини изложбени експонат, израда збирних легенди и целокупног текста изложбеног каталога, захтева посебан труд и пажњу. У овом смислу, неодрживо је симплификавање принципа: „нека документ сам говори“. Уз то, старији документи, писани језиком и писмом неразумљивим ширем кругу посетилаца, могу узроковати да она фасцинантна снага оригиналног документа не изврши сав свој могући утицај на гледаоца. Њега може и да замори превелики број самих текстова, па и разумљивих докумената. Одговарајућим објашњењима у легендама и у тексту каталога треба предухитрити такве тешкоће и неспоразуме, осигуравши тако што потпунији утисак на гледаоца, а тиме и што потпунији успех изложбе.

6.1. Едукација и оспособљавање архивских кадрова

За почетак рада на стручном оспособљавању архивског кадра у Србији, узима се 1949. година, када је организован једномесечни курс за руководиоце архивских одељења и

архивисте Државног архива у Београду. Организатор је било Министарство просвете НР Србије⁷⁴.

У марту 1952. године почео је да се организује виши архивистички течај у трајању од два семестра. Осим запослених у архивским институцијама, овај течај могли су да полажу и стручњаци из научних области филозофског, правног или економског факултета.

На архивском течају полагали су се следећи предмети:

1. Архивистика
2. Латинска палеографија
3. Ћирилска палеографија
4. Дипломатика са хронологијом и хералдиком
5. Државно и правно уређење југословенских земаља кроз историју, са историјском географијом
6. Латински језик
7. Страни језик (по избору енглески, француски, немачки, турски, италијански)

На крају течаја, полагао се Завршни испит, уз претходно урађен писани рад из архивистике или историјских наука.

Такође, организовала се и едукација за архивске помоћнике, тј. запослене у архивима са средњим степеном стручне спреме. На предлог Архивског савета Србије, 1953. године, Савет за просвету и културу НР Србије донео је решење о оснивању шестомесечног стручног течаја за архивске помоћнике, који је почео с радом у септембру исте године.

Током 1956. године, исти државни орган одлучио је да се при Државном архиву Србије оснује стални течај за архивске помоћнике, који је успео да одржи континуитет до данас.⁷⁵

⁷⁴ Види: Олга Јелисаветов, *Стручно образовање архивских кадрова*, „Архивски преглед“, бр. 2-3, Београд, 1955., 16.

Такође, редовно се организују и округли столови, стручна саветовања, радионице, као својеврсни облици стручне едукације архивских радника.

У Службеном гласнику РС, бр. 11/96 и 15/96. објављен је Правилник о програму стручног испита у делатности заштите културних добара и начину његовог полагања, у којем између осталог стоји и да:

- „Општи део стручног испита садржи уставно уређење, прописе у области заштите културних добара, прописе у области заштите старе и ретке књиге и правни статус установа заштите, а посебни део основе рада у делатности заштите културних добара, према врстама културних добара и прописе из ове области.
- Кандидати с високом и с вишом стручном спремом, односно кандидати који полагају стручни испит из делатности заштите старе и ретке књиге раде и писмени рад из једног од предмета из посебног дела стручног испита□.

Пре него што кренемо у анализу тренутног стања у области архивистичког образовања у Србији, невешћемо листу звања која се могу стећи у струци⁷⁶:

- Лица са високом стручном спремом која обављају стручне послове у архивима могу стећи звање:
 1. архивист
 2. виши архивист
 3. архивски саветник.
- Лица са вишом стручном спремом, која обављају стручне послове у архивима, могу стећи звања:
 1. виши архивски помоћник

⁷⁵ Више у: Богдан Лекић, *Развој архивске службе у СР Србији без покрајина*, „Архивски преглед“ 1-2, Београд, 1976., 29

⁷⁶ Класификације које следе преузете су и прилагођене раду из Правилника о условима за стицање стручних звања у архивској делатности. Извор:
<http://www.arhivvojvodine.org.rs/pdf/propisi/pravilnik%20sticanja%20zvanja.pdf>

2. виши архивски помоћник I врсте.

- Лица са средњом стручном спремом, која обављају стручне послове у архивима могу стећи звања:

1. архивски помоћник

2. архивски помоћник I врсте.

Архивисти који имају докторат, односно академски назив магистар из области друштвених наука, могу стећи звање виши архивист после пет (доктор наука) односно седам година (магистар наука), обављања послова у звању архивист, на основу оцене Комисије. Комисија оцењује постигнуте стручне резултате кандидата за звање виши архивист на основу:

а) самостално или у коауторству објављених и на други начин јавности доступних стручних радова, који доприносе развоју и унапређењу архивске струке,

б) саопштења на стручним, научним и другим скуповима,

в) мишљења Стручног већа, односно колегијума као и директора архивске установе о његовом стручном раду.

Звање архивски саветник могу стећи виши архивисти, који су обављали послове у том звању најмање пет година и у том периоду имали више објављених и на други начин јавности доступних научно-истраживачких или теоријско стручних радова од значаја за развој и унапређење архивске струке.

Лица са одговарајућом вишом стручном спремом, могу стећи звање виши архивски помоћник после једногодишњег стручног оспособљавања у архивској установи и положеног стручног испита. Звање виши архивски помоћник I врсте могу стећи виши архивски помоћници после најмање десет година обављања послова у том звању, на основу оцене Комисије која оцењује постигнуте стручне резултате кандидата за звање на основу објављених или на други начин јавности доступних стручних радова, стручних новина у методологији рада и мишљења Стручног већа.

Звање архивски помоћник могу стећи лица са средњом стручном спремом, после шестомесечног оспособљавања у архивској установи и положеног стручног испита, јавности доступних стручних радова, стручних новина у методологији рада и мишљења Стручног већа.

Архивистика, као помоћна историјска наука, се у Србији изучава на Филозофском факултету Универзитета у Београду, на Одељењу за историју, и то не као посебан студијски програм, већ у склопу студија Историје. Право упознавање са овом науком, могуће је једино уколико је кандидат запослен у некој архивској институцији, градским архивима, или пак државном □ Архиву Србије или у Архиву Југославије. Након праксе од годину дана за високошколско образоване кандидате, могуће је полагати стручни, архивистички испит и то на основу Правилника о полагању стручног испита у делатности заштите културних добара и начину његовог полагања („Сл. гласник РС“ број 11/96 и 15/9\).

Стручни испит за кандидате свих степена стручне спреме, зависно од послова на којима раде, организују и спроводе Републички завод за заштиту споменика културе, Народни музеј у Београду, Архив Србије, Југословенска кинотека и Народна библиотека Србије, у складу са законом. Испит обухвата следеће области⁷⁷:

1. Архивистика

Историја развоја архивске службе и данашња организација код нас и у свету. Теорија архивистике (општи појмови, заштита, сређивање, обрада и коришћење архивске грађе). Културно-просветна и издавачка делатност. Техничка заштита архивске грађе - основни видови (превентивна заштита, конзервација и рестаурација, микрофилмовање). Архивска зграда и опрема.

⁷⁷ Преузето из Правилника о програму стручног испита у делатности заштите културних добара и начину његовог полагања, извор: http://www.arhivvojvodine.org.rs/pdf/propisi/Pravilnik_o_programu_strucnog_ispita.pdf

2. Канцеларијско пословање и архивско законодавство

Основни појмови и развој административног пословања. Периодизација административног пословања у XIX и XX веку. Начела и принципи канцеларијског пословања. Одабирање архивске грађе, излучивање безвредног регистратурског материјала, преузимање грађе у архивима. Позитивни законски прописи.

3. Организација власти и историја установа

Општи појмови (Србија 1804-1918; Војводина до 1918; Југославија 1918-1941; Југославија 1941-1946).

4. Национална историја од XVIII до XX века

5. Ћирилска палеографија са основама старословенског језика или латинска палеографија са основама латинског језика

6. Информатика

Основни принципи. Примена у архивистици. Рачунарска опрема и програмски део. Повезивање са окружењем. Повезивање основа Јединственог архивског информационог система.

7. Страни језик по избору □ стручни текстови

Читање, превод и граматика.

6.2. Међународна искуства око едукације и изучавања архивистике

Улогу образовања у развоју архивске струке не треба посебно назначавати, али треба нагласити да је то једно од малобројних занимања које у великом броју земаља није адекватно укључено у образовни систем, па Србија по томе није специфична ни у

окружењу, а ни шире. Ипак, признајући значај струке у очувању културног блага (на националном и светском нивоу) и, самим тим, културног и националног идентитета народа и држава, јасно је да се нешто мора драстично мењати.

Будући да је архивистика у већини земаља света историјски условљена и оријентисана преваходно на чување писане документације у архивским складиштима, логично је да су почеци професије у израсли из круга историчара и правника који су се специјализовали за средњовековну дипломатику. Архивистика се тако утемељила и постепено обликовала као једна од историјских помоћних наука, а архивско образовање на катедрама за историју, а понегде су основане и специјализоване школе (у томе је у Европи предњачила Француска).

Архивистика је временом значајно проширила свој делокруг рада што је, заједно с технолошким променама, помогло да коначно постане аутономна дисциплина под окриљем друштвених наука (понегде и информаних), али образовни део далеко заостаје за праксом, тако да данас у свету имамо шарену слику архивског образовања. Најбољи пример за то је *Именик архивских школа и програма* Међународног архивског већа који се допуњава од 1992. године, и у којем је пописано је преко 200 школа и програма за обуку архивиста. Разлике у образовним програмима су знатне. Архивско образовање увелике зависи од организације архивске делотности, од статуса и усмерења архивске науке и од утицаја струке. Архивска делатност је, зависно од специфичних прилика, дефинисана и организована различито. Архивистика је, у земљама где се јавни архивски систем развио у време Француске револуције, више окренута историји, док је у млађим земљама више усмерена ка администрацији. У државама старог света архивистика је изданак дипломатике, а у Новом свету⁷⁸ архивистика у свом почетку уопште није ни признавана као научна дисциплина. У делу земаља струка је чврсто укорењена у друштву и потребе струке утичу на образовни програм, док је у другим земљама рад у архиву

⁷⁸ У САД и Аустралији, на пример, архивистика се дуго борила да постане самостална дисциплина, док о едукацији дуго није било ни речи.

једини начин обуке архивиста. Да би се схватио овај феномен, треба проанализовати концепт професионализације, што је социолошки термин и значи процес у којем људи истог занимања, користећи свој монопол у одређеном подручју знања, заједнички настоје да стекну и задрже одређену позицију моћи, како би контролисали вредност своје струке.

У процесу професионализације, главно средство којим се одржава вредност струке је архивско образовање. Њиме се повећава компетентност стручњака и јача позиција струке у целини. Добру историјску илустрацију процеса професионализације пружа архивско образовања у Холандији. Тамо је 1802. године основана јавна архивска служба, 1892. утемељено је Удружење архивиста, 1898. штампан је познати приручник Милера, Феита и Фруина, 1918. објављен је први архивски закон, а 1919. влада је утемељила архивску школу, па је од тада свако ко је желео да уђе у струку морао да заврши неки од програма школе и положи архивски испит. Струка је контролисала школу чији је најважнији задатак била обука виших архивиста. Главни уџбеник била је поменута књига Милера, Феита и Фруина, што је проузроковало да су холандски архивисти дуго били познатији по својој прагматичности и „занатству” него по академским расправама.

У другој половини XX века, брз напредак информационе науке и технологије комуникација утицао је на темеље архивске струке у целом свету. Редифинисан је сваки део професије, а уједно и структура и контекст архивског образовања. Потреба за променама је очигледна, али се могућности њеног задовољења разликују од земље до земље, у зависности од професионалне флексибилности.

Снага и утицај архивске професије су веома значајан фактор који често детерминише разлике у типовима архивског образовања. У неким земљама професија је чврсто етаблирана и укорењена у друштву и њени захтеви су одлучујући у развоју образовних програма. У другим, професија је слаба и неразвијена, па су једини начин едукације нових архивиста – тренинзи и семинари. У анализи овог феномена, концепт професионализације морао би бити централни аналитички концепт. Професионализација и дословно значи – процес настајања професије/професионалца. Као социолошки термин,

ипак, користи се у специфичнијем смислу, најчешће као процес у којем људи из исте професије користе свој монопол у специфичном пољу знања и заједнички покушавају да постигну и одбране позицију моћи у циљу контроле размене вредности своје професије. У том процесу издваја се шест корака:

- интеграција задатака и дужности које чине професију;
- професија добија назив;
- професионалци из те области формирају професионална удружења;
- формулишу свој професионални имиџ и сопствени систем вредности под окриљем државних закона;
- формирају сопствени програм професионалне едукације како би професионалне компетенције чланова биле изван сумње;
- обезбеђује се контрола придруживања нових професионалаца обезбеђивањем јавног признања њихових диплома и резервисањем професионалних позиција за оне с одговарајућим дипломама.

У процесу професионализације, архивско образовање је кључни инструмент за професионалну размену вредности. Циљ образовања је да се повећају професионалне компетенције архивиста и ојача свест међу архивистима о имиџу и вредностима професије. На крају, професија се образовањем штити од продора некомпетентних кадрова и урушавања оствареног. Као и други кораци у процесу професионализације, образовање има двоструку функцију. Архивска едукација уздиже компетенције професионалаца али, у исто време, представља и главни инструмент у јачању професије у целини, трансмитујући сопствену дефиницију новим члановима и дефинишући свој положај у остатку друштва.

У раним фазама професионализације изазови ове, двоструке функције, су очигледни: професионалне компетенције – монополизација научне дисциплине може се „продати“ друштву по највишој цени. У каснијим фазама, ипак, дисциплиновање професионалаца које се постиже установљеним концептима (заједнички језик, типско

понашање) може лако стимулирати самодовољност и конзервативизам. Свака професија покушава да прошири своју моћ и ниво знања у исто време, али, ако избор мора бити начињен, моћ ће добити приоритет над знањем и потреба за једногласјем у наступу превладаће интелектуални захтев за неслагањем. Јако постављена и позиционирана професија може да продукује систем едукације као модалитет константних промена на боље.

Рапидни и далекосежни развој информационих и комуникационих технологија из основе и на глобалном нивоу мења архивски професију. Архивисти постају професионалци специјализовани за процесуирање информација, укључују се у својеврсни процес депрофесионализације. Ни будућност професије не може да избегне редефинисање: дужности и професионални имиџ архивиста, границе између информационих професија и информационих дисциплина, статус оријентације архивске науке и структура и садржај архивске едукације. Архивисти из целог света укључени су у жустру дебату о адаптацији постојећих програма архивске едукације на нови правац развоја професије. Дебата се фокусира на иста питања: историјске студије или информационе науке, универзитетско окружење или образовање кроз рад? Питања су, дилем света, иста, али одговори варирају према околностима. Потреба за променама је очигледна али расположење за њих варира према разликама у професионалној флексибилности. У овом контексту, јака и утицајна професионална тела могу бити и предност и мана.

Међу различитим образовним моделима у свету, најзаступљенији је онај у којем је архивистичко образовање надоградња неког другог, ранијег образовања (најчешће основних студија из области друштвених наука: историја, антропологија, библиотекарство, право, политикологија, менаџмент и сл.). Архивистичка надоградња по правилу се састоји од курсева архивистике, помоћних историјских наука, односно, вештина и знања потребних за читање и разумевање докумената, историје, права и начина

рада установа. У последњој деценији томе су додати курсеви канцеларијског пословања, менаџмента и информационих технологија.

У **Италији** су архивисти високообразовани јавни службеници с дипломом архивистике (двогодишње студије које се уписују после завршеног факултета). Остали службеници у архивама (с нижом стручном спремом) нису нужно архивски образовани и уче кроз рад. При већим државним архивима ради 17 архивских школа, од којих неке датирају још од XVIII века. Њихови програми законски су одређени и идентични и нуде три основна подручја студија: архивска наука, палеографија и дипломатика. Неколико универзитета има студије архивистике, а издвојићемо Универзитет у Риму (Посебна школа за архивисте и библиотекарe).

Катедра за архивистику на Универзитету Мармара за сада је једина у **Турској**, али нуди и четворогодишње основне и двосеместралне магистарске студије, као и могућност докторских студија.

На Универзитету у Јерусалиму, **Израел**, постоје двогодишње специјалистичке студије на Катедри за библиотекарство, архивистику и информатику.

На Универзитету у Тарту, **Естонија**, студије архивистике постоје као специјализација на Катедри за историју, у облику трогодишњих основних и двогодишњих последипломских студија.

Архивисти у **Француској** школују се на универзитетима у Лиону, Тулузу, Мулхаусу и Универзитету d'Angers. У високој школи *Ecole nationale des Chartes*, после две године припреме, студенти могу да похађају трогодишње студије за архивске и библиотечке конзерваторе. Национална школа за баштину (*Ecole nationale du patrimoine*) нуди 18 месеци стручне наставе и звање конзерватора националне баштине.

У **Холандији** јавна архивска служба постоји од 1802. године. Архивска школа у Амстердаму има последипломски програм специјализације из архивистике за више архивисте и програм за образовање архивиста тзв. средњег степена. Ово је једна од ретких приватних архивистичких школа из ове области образовања.

У САД је високо архивистичко образовање уведено тек око 1970, административног је и информационог типа.

У Канади су најзаступљенији двогодишњи последипломски програми који су углавном везани за библиотекарство и информационе науке.

На Филозофском факултету Универзитета у Љубљани (Словенија) постоје магистарске и докторске студије архивистике, уз поделу студија на два смера (за градиво до половине XVIII века, и за новије градиво).

У Хрватској, на Одсеку информационих знаности Филозофског факултета у Загребу постоје четворогодишње додипломске студије информационих наука с четири смера (библиотекарство, архивистика, музеологија и општа информатика), магистарке и докторске студије.

Различити облици, садржај и трајање архивског образовања у различитим земљама последица су различите дефиниције предмета и значаја архивистике. Значајан помак у дефинисању архивистичких образовних програма догодио се с појавом концепта *records continuum* (интегрисања архивистике и управљања записима □ *records management*). Променио се и однос између архивиста (који се брину за архивско градиво) и менаџера записа. Архивисти више нису само чувари неактивних списа, већ се баве свим фазама њиховог „живота“. Додатно, нестабилност дигиталних записа повезује архивисте и менаџере списа у заједничком напору да се такви записи сачувају. Међутим, како се крећу трендови у архивистици, чини се да образовни процес иде у правцу стварања новог типа архивског стручњака, широко и прилагодљиво образованог, који ће моћи да пропрати цео животни циклус документа и уводи нове методологије рада.

6.3. Предлог курикулума за образовање архивиста у Србији (мастер, специјалистичке и докторске студије)

Архивска едукација у великој мери зависи од тога како су архивске функције схваћене и организоване, какав статус и оријентацију има сама професија, али и од тога колико је јака и утицајна у друштву. У овом тренутку глобална стандардизација нема смисла – различите околности захтевају различите типове архивске едукације. Из искустава других земаља можемо извући неколико општих закључака:

- У информационом добу архивско образовање треба примарно да буде усмерено на едукацију специјалиста у процесирању информација с добрим познавањем историје, радије него на едукацију историчара специјализованих за архивске науке.
- Курикулум иницијалне архивске едукације треба да рефлектује аутономност архивистике као дисциплине у пољу информационих наука.
- У складу с растућом комплексношћу архивистике и рапидним променама едукација старијих архивиста требало би да буде универзитетског типа, омогућавајући архивским едукаторима да преносе архивска знања развијајући их.
- Архивска едукација, у циљу да постане агент промена, мора имати блиску али не и симбиотску везу с архивским сервисима.
- Интерационо повезивање (умрежавање) треба да омогући архивистичким едукаторима да учествују прате промене у страним архивским и образовним системима, као и рад колега диљем света.

Архивистика је у последњих тридесет година знатно проширила своје подручје деловања, јер је увођење информационих технологија променило како архиве, тако и њихово окружење. Архивистика данас јесте аутономна дисциплина под окриљем информационих наука, али шаренило модалитета и путева у архивском образовању још

увек сведочи о баштини протеклих раздобља, о различитостима и условљености њеног развитка.

Овде треба нагласити разлику између темељног архивистичког образовања и стручног усавршавања. Темељно образовање дефинише струку и њен корпус знања и кључни је предмет интересовања у овом раду. Стручно усавршавање је образовање уз рад и усвајање различитих специјалистичких знања и вештина. Таква обука се спроводи на националним и међународним саветовањима, курсевима, семинарима или предавањима из одређене области.

6.4. Предлог курикулума дипломских академских студија, модул Архивистика

Дипломске академске студије из области архивистике посвећене су едукацији и обуци која архивистима треба да пружи овладавање одговарајућим праксама из прикупљања, презервације, архивирања и обезбеђивања приступа архивској грађи. У ту сврху развијен је курикулум Архивистика за ниво дипломских академских студија, који обезбеђује информације и алате за управљање архивском грађом у традиционалним и дигиталним облицима.

Курикулум Архивистика развијен је на основу потреба струке и позитивне светске праксе и структурисан с обзиром на потенцијална претходна знања, тренинге и потребе студената:

- Основни предмети – фокусирани на есенцијалне вештине потребне архивистима за базичну делатност (у архивима).
- Стратешки предмети – фокусирани на вештине потребне архивистима да би развили дигиталне архиве у својим организацијама и управљали фондом.

- Технички предмети – фокусирани на специфичне алате и сервисе потребне архивистима за рад у традиционалним и дигиталним архивима, првенствено на софтвере и мета-податке.
- Трансформациони предмети – фокусирани на вештине потребне архивистима да драматично промене и трансформишу своје институције у дигиталне архиве. Примарно су фокусирани на потребе администратора – оних архивиста који надзиру функционисање институција.

У креирању курикулума имали смо у виду три кључне групације архивиста:

- архивисте практичаре који лично управљају архивским фондовима,
- архивисте менаџере, који надзиру рад других професионалних архивиста, и
- архивисте администраторе, који раде у великим архивима и одговорни су за организационо планирање али не и директно за архивске фондове.

6.4.1. Увод

Архивисти су одговорни за идентификацију, селекцију, заштиту, организацију, дескрипцију и очување архивских записа и, евентуално, за њихову доступност корисницима. Осигуравајући да архивски документи буду идентификовани, очувани и доступни системским истраживањима, архивисти помажу очување културног наслеђа, штите законска права и привилегије, подржавају употребљивост истраживачких података и резултата и доприносе ефективном менаџменту низа институција. Без пажљивог одабира записа, индивидуално, комерцијално, институционално, научно и друштвено наслеђе било би изгубљено. Без заштите законских докумената, индивидуална и институционална права не би могла бити сачувана и заштићена. И, на крају, без одговарајућег менаџмента административних записа, владе и организације не би функционисале. Записи који се чувају у архивима су, стога, есенција демократског и образованог друштва.

Према Стратешком плану Друштва америчких архивиста: „Значај архива у друштву и потпуност документарних записа зависи од успеха професије у обезбеђивању да њени чланови, грађе коју сакупљају и којима управљају и корисници којима служе одражавају разноврсност друштва у целини.”⁷⁹ Дипломски програм у архивским образовању треба да прихватити ову филозофију кроз понуде курсева, факултета и студентских тела.

Записи долазе у свим форматима и на различитим медијима. Архивисти и кустоси записа имају за собом векове стручност у управљању и очувању евиденције папирних записа. Менаџмент и дугорочно очување дигиталних објеката, међутим, представља нове и комплексне изазове за архивисте. Неопходно је да програми архивског образовања обуче своје дипломце у очувању данашњег културног, државног, научног и личног документарног наслеђа, било оно папирно или дигитално.

Садашње смернице препознају раст и сазревање архивских студијских програма и служе као репер према коме дипломске студије архивистике могу да се мере. Ове смернице успостављају минималне стандарде за програме архивске едукације у смислу мисије, курикулума, наставе и инфраструктуре.

Дипломци таквих програма могу развијати даље каријере на разним професионалним позицијама, у архивима или у управљању дигиталним архивима или очувању историјских записа у институцијама, од владиних и институционалних архива, локалних историјских друштава и предузећа високе технологије. Дипломци архивских програма све више теже ка руководећим позицијама у менаџменту информација, а вредност архивског знања наставља да добија признање у све ширем спектру научних области, као што је, на пример - дигитална форензика. Ове смернице су намењене како

⁷⁹ Стратешки план Друштва америчких архивиста, доступно на:
<http://www2.archivists.org/governance/strategic-priorities>

дефиницији академске припреме потребне да се испуне нове изазови професије, тако и идентификацији јаког заједничког језгра знања из области архивистике, које доносе различитите институције које пружају дипломско архивско образовање.

Ултимативни циљ ових смерница је да се унапреди квалитет студијских програма архивских студија, посебно подизањем нивоа очекивања студената и универзитета. Установљење ових, базних смерница као минималних стандарда за архивске студијске програме, аутор овог рада се нада де ће охрабрити даљи развој екстензивнијих и садржајнијих програма и, чинећи то, унапредити архивску професију бољом едукацијом њених чланова.

6.4.2. Мултидисциплинарне компоненте дипломских академских студија – Архивистика

- Архивска едукација: мисија и циљеви
- Курикулум
- Администрација и инфраструктура
- Закључак

а) Архивска едукација: мисија и циљеви

Сваки дипломски програм у архивским студијама мора да дефинише своју мисију и циљеве. Неки програми могу да одлуче да образују „генералисте” са знањем из свих области евиденције и архивске администрације. Други програми могу тежити да припреме стручњаке у областима као што су електронско управљање документима, историјским рукописима, односно, управљање институционалним архивима. Универзитети који имају одговарајуће ресурсе могу организовати интердисциплинарне студије у којима су

повезане, на пример, архивска, библиотечка и музејска знања. Међутим, да се квалификује као архивска и студијски програм (за разлику од специјализованих историјских програма или опште информационах научних програма) наставни план и програм треба да се фокусира на основне области архивског знања као темељ било специјализације било интердисциплинарног образовања.

Мисије и циљеве програма треба навести у погледу образовних резултата који програм настоји да постигне и треба да буду у складу с мисијом и културом матичне институције. Они треба да се развију кроз свеобухватан процес планирања који укључује чиниоце којима програм настоји да служи. Наставни план и програм би требало да изрази јасне програмске циљеве и треба размотрити и проценити на основу којих професионалних одговорности, надлежности и изазова ће се развијати. Без обзира на организационе поставке, архивски студијски програми мастер нивоа морају бити кохерентни, кохезивни и идентификујући.

Значај и сложеност архивског посла захтевају да појединци који улазе у професију добију опсежно архивско образовање, који мора бити засновано на језгру архивских знања. Ово знање мора бити допуњено, међутим, сазнањима проистеклим из других дисциплина, укључујући (али не ограничавајући се на): антропологију, економију, историју, право, библиотечку и информационе науке, музејске студије и социологију. Потпуно развијен дипломски програм у архивским истраживањима мора успоставити програм који постигне следеће циљеве:

- Обезбеђује студентима солидну основу у теорији, методологији и пракси из архивске науке и архивске историје;
- Оснажује ову основу дајући студентима могућност да комбинују архивска знања с другим сродним и комплементарним дисциплинама;

- Помаже студентима у развијању критичког мишљења и вештина одлучивања везано за архивску грађу свих форми у контексту бизниса, владе, потреба јавности, научних истраживања и заштите културног наслеђа;
- Припрема студенте за чување и управљање аутентичних и поузданих дигиталних записа, као и релевантних материјала у широком варијетету аналогних формата;
- Припрема студенте за извођење самосталних научних истраживања;
- Преноси студентима знања о етичкој и законској димензији њиховог посла и развија код њих осећај професионалне и друштвене одговорности.

Постдипломско образовање, за разлику од тренинга, је и академско и професионално, дакле, укључује и оригинална истраживања и искуствено учење. На крају крајева, архивско образовање ствара интелектуалну оквир који омогућава полазницима да схвате идеје на којима почива њихова професија, да се укључе у развој архивских принципа и да примене то знање у широком спектру делатности. Насупрот томе, архивска обука се фокусира на изградњу вештина или стицање практичног знања у складу с репликабилним обрасцима или на специјализацијом у одређеним областима.

Дипломци архивског студијског програма треба да поседују темељно знање и разумевање архивских принципа и метода и да буду спремни да самостално раде у обављању свих основних функција архивске делатности, да разумеју разноврсност и комплексност институционалних функција и природе архивских записа. У данашњем, дигиталном друштву, захтева се широк спектар вештина и знања, као и свеобухватно разумевање архивске теорије и њене практичне примене за управљање и очување архивских садржаја.

Не постоји дипломски програм у било којој дисциплини који може да обезбеди сва научна и искуствена знања потребна онима који се за њиме баве. Међутим, образовање с атрибутима професионализма и адекватан дипломски програм могу да наведу студенте да схвате да је стручно образовање доживотни подухват, укључујући испитивање

прихваћених идеја и метода, ревизију примљених мудрости и развијање професионалних стандарда. Доживотно учење омогућава архивистима одржавање знања и вештина и савладавање нових знања и техника, као и развојне промене њихове професије.

Одреднице овог програма се, стога, фокусирају на есенцијалне елементе мастер студија архивског образовања. Мултипле опције оваквог програма обезбеђују богат диверзитет који омогућава студентима лична достигнућа и различите специјализације. Знање из других дисциплина обогаћује архивске студијске програме и омогућава да курикулум досегне широк спектар потреба и интереса.

Интердисциплинарни карактер архивске едукације омогућава да се у програм имплементира широк варијетет дисциплина, као што су библиотечке и информационе студије, историја, јавна администрација, право и бизнис администрација. Програм се, такође, може учинити мултидисциплинарним, удружујући се са сличним дисциплинама, што показује интердисциплинарску природу поља архивистике.

б) Курикулум

Дипломски програм архивских студија треба да обезбеди студентима солидне основе архивске науке. Курикулум треба да се фокусира на архивску теорију, методологију и праксу, и треба да буде подржан дисциплинама као што су: економија, историја, информатика, право, менаџмент и технологија (у смислу у ком су повезане с професионалном архивском праксом). У складу с наведеним, основа знања које студенти треба да савладају у току дипломског архивског образовања треба да обухвати основна и комплементарна знања:

- Основна знања обезбеђују теоријску и практичну базу потребну за рад професионалних архивиста.
- Комплементарна знања упознају студенте с другим дисциплинама знања од којих ће зависити њихово разумевање архивског рада и подршка достигнућима.

Комплементарно знање, такође, омогућава студентима да се специјализују у у специфичним аспектима архивског рада.

У току трајања дипломског програма, најмање 36 од 60 ЕСПБ треба да буду у сфери основних архивских знања, а осталих 24 (у зависности од интересовања студената) из комплементарних области.

Истраживање треба да буде интегрисано у курикулум, што значи да важан елемент сваког програма треба да буде оригиналан истраживачки пројекат који ће резултирати научним радом или мастер тезом. Програм, такође, треба да укључи практично искуство, односно праксу у архивима.

в) Основна архивска знања

Идентитет професије се заснива на ексклузивном знању и професионалној култури који настају из заједничке историје, јединствене сврхе, заједничког вокабулара и колективних вредности, норми и стандарда. Основна архивска знања су срж архивског студијског програма и због тога треба да заузимају доминантну позицију у курикулуму и да буду пружена од стране лиценцираних архивских едукатора, професионалних архивиста или других који имају научна и практична сазнања из ове области.

Основна знања обухватају три одвојена, али зависна пакета архивских студија:

- **Знање о архивским материјалима и функцијама** (теорија и методологија удружена са специфичним областима архивског рада),
- **Знање о професији** (историја професије и еволуције архивског рада),
- **Контекстуално знање** (контекст у којем су записи настали, како се њима рукује и како се чувају).

Пошто архивско знање и професионална култура надилазе географске и националне границе, свака компонента треба да укључује интернационалну и мултикултурну перспективу.

Архивистичка едукација треба да подучава фундаменталним концептима имајући на уму природу архивских материјала и све форме архивске функције (архивистичка теорија), технике извођења архивских функција (архивска методологија) и имплементацију теорија и метода у реалним ситуацијама (архивска пракса). Увод треба да обухвати архивску теорију и методе, као и њихову артикулацију у професионалној литератури. Фокус архивске едукације треба да обухвати све архивске функције, постојеће праксе и везана питања менаџмента.

„Историја“ и „меморија“ имају улогу конструкција прошлости у културама и друштвима а, пре свега у формирању идентитета. У етосима, културна историја, меморија и програмски идентитет развијају критичко разумевање и анализу порекла, облика и ефеката културних конструкција историје и памћења, и практично, с нагласком на вештине и методе које се баве изградом нових историјских ре-презентација. Наглашавајући блиску везу између академских студија и ширег културног значаја прошлости у свакодневном животу, образовни програм треба да омогући истраживање широког спектра културних образаца и пракси, укључујући усмене историје, биографије и аутобиографије, драме и перформансе, архитектуру и изграђено окружење, материјалне предмете, споменике, изложбе, музеје, писану историју, књижевност, архивске збирке докумената и другог материјала, сликарство, графички дизајн, фотографију, филм, телевизију, видео, мултимедије/виртуелне реалности и наслеђе.

Стога архивски едукативни програм мора бити заснован на интердисциплинарној методологији, да носи културне и критичке теорије, и да се ослања се на конкретне области и експертизе у оквиру културне, друштвене и политичке историје, студија културе, књижевности, филма и визуелних студија, као и историје идеја.

Предмети мастер програма треба да се развијају у три правца, од којих сваки покрива одређену област истраживања са сопственим препознатљивим тематским и методолошким фокусом. МА студенти одлучују којим правцем ће се усавршавати и које ће звање стећи.

Први правац стручног усмеравања назваћемо *културном меморијом* јер ће предмети из овог корпуса истраживати карактеристичне приступе питањима историје личних и друштвених одлука, историјске свести и културног значаја прошлости који се могу развити у интердисциплинарну област *студија меморије*. Она би се фокусира на друштвене, културне и политичке процесе који производе *осећај прошлости* за појединце, друштва и друштвене групе, и међусобним односима између колективних, јавних димензија памћења и заборављања и домена личне меморије. Развој критичких, кључних концепата и теорија које дефинишу културну меморију као нови предмет студија, од кључних тема и питања подразумева би: заступљености прошлости у разноврсним културним праксама и формама (оралне, текстуалне, визуелне и дигиталне), улоге културних сећања у формирању веровања, идеологија и идентитета, сукоб око значаја прошлости, однос између сећања и политике, однос културних и психолошких димензија меморије, меморију и место (за које се везује), културне успомене и историјске истине, као и етику сећања и заборављања. Ови општи, критични проблеми у проучавању културне сећања смештају се у поједине социо-историјске контексте, специфичне праксе и представљање меморије на различитим локалитетима, у различитим облицима и медијима. Пут проучавања почиње представљањем области *студија меморије* и кључних концепата, теорија и метода у проучавању културне меморије. То се чини тематски фокусирањем на области: културног сећања, значај културног памћења за националне идентитете; културног памћења и расних или етничка угњетавања и прогона. На овим темељима, научни пут се наставља кроз развој детаљније истраге о специфичним контекстима и предметима и односу између културне меморије и решавања конфликта у друштву.

Стварање историје, тумачење архива је правац едукације који истражује праксе у вези са стварањем и коришћење архиве и збирки. Пут изучавања почиње истраживањем праксе употребе „популарне и традиционалне историје на различитим савременим сајтовима (јавним и приватним), као што су туризам, наслеђа музеја, радионице, заједнице и породице, у смислу њихове интеракције с академским начинима историјске анализе, с једне стране; и са схватањима прошлости и њеног односа са свакодневним животом, на другој страни. Студенти би испитивали низ примарних извора који вам пружају базу за доношење историјских одлука, с обзиром на њихову порекло и истражујући праксе селекције, тумачења и репрезентације на основу којих се оне трансформишу у историјске наративе. Критичке методе у културној анализи и историјској интерпретацији су уведени и вршени над различитим врстама извора, укључујући и писана документа (објављена и необјављена); материјалне објекте и артефакте; фотографије; и животни историјски материјал укључујући личне и породичне успомене.

У оквиру овог правца бављења архивском праксом студенти могу, у практичном делу архивског рада, да на терену решавају питања која се односе на културну аутохтоност, историју и сврху која подупиरे њихово постојање, тумаче и употребљавају изворни материјал прикупљен у њима у изградњи разумевања прошлости. Студенти ће се ангажовати у детаљном раду с основним материјалом, граде и представљају своје историјске анализе, и критички осврћу на процесе у који су укључени. Кроз питања критичке и историјске праксе могу се бавити недовољно истраженим друштвеним питањима и покретима попут феминизма и анти-расизма, као и развојем методологије за укључење јавне културе из масовних медија у културну баштину.

Раса, нација и етницитет се, као правац едукације, фокусира на однос између историјских процеса који су произвели модерне заједнице, од расе, нације и националности (јер су се укрштале с другим факторима, укључујући класу, род и локалитет); и културних процеса и облика у којима су представљене ове формације и идентитети. Она истражује како су колективна искуства, митови и сећања искоришћена да

се конструише историја, идентитет, расне, националне и етничке групе, што заузврат подупиру идеолошке и политичке тврдње ових група. Истраживање почиње проучавањем историјске и културне заступљености српског националног идентитета у однос, са посебним нагласком на историју миграција и облике владавине. Историја одлука и формација идентитета се анализирају у односу на географска одређења нације и дијаспоре, укључујући културне перцепције, слике и сећања везана за места порекла, припадност и насеља. Такође, постоји простор за примарна истраживања локалних области уз коришћење локалних архива и збирки, као и ресурса локалних заједница.

Заједнички чинилац за сва три правца образовања је научно истраживање, које припрема студенте да предузму и заврше проширени истраживачки пројекат (мастер рад). Студенти се упознају с релевантним методама истраживања у студијама културе, историјског испитивања, књижевне анализе (текст), филозофске анализе, културне и критичке теорије; и воде ка формулисању истраживачке теме с јасним циљевима, методологијом и изворима.

Истраживачки (мастер) рад омогућава студентима да развију индивидуалне истраживачке и презентационе вештине истражујући по дубини критичке расправе или тело културног материјала, или историјски контекст релевантан за архивску науку.

г) Предмети

1) Природа записа и архива

Компоненте предмета:

- Концепт записа кроз време (у аналогном и дигиталном окружењу)
- Карактеристике записа (јединственост, целовитост, повезаност, оригиналност) и њихове компоненте, формални елементи и атрибути
- Поузданост записа (кредибилност, аутентичност, идентитет и интегритет) и аутентификација

- Типови записа (драфт, оригинал, копија, слика)
- Начини прикупљања грађе
- Концепт архива (или архивских фондова) и њихова историја
- Традиција архива
- Структура архивских материјала
- Макро и микро приступ концепту архива
- Архив као место и као институција.

2) Вредновање у архивистици

Теорије, методе, политике и процедуре које се користе за идентификацију, процену, вредновање и верификацију записа и радова у свим облицима, који имају трајну вредност стваралацима, институцијама, истраживачима и друштву. Процена подразумева, између осталог, разумевање шта чини евиденцију и радове аутентичним, поузданим и корисним институцијама, појединцима, правним и финансијским властима и другим конституентима друштва.

3) Организација архивске грађе

Интелектуална и физичка организација архивске грађе и радова у свим облицима, у складу с принципима и архивским институционалним разматрањима, и развој описних алата и система који обезбеђују како контролу тако и приступ колекцијама. Наставне методе и технологије апликација треба да повеже теорију с праксом.

4) Презервација архивске грађе

Физичка и интелектуална заштита евиденције и радова у свим облицима, укључујући и потребне да се осигура стална доступност активностима као што су дигитализација, микрофилмовање или миграције. Очување знања представља чврст темељ за очување историје; истраживање природе материјала и третмана; актуелне технике и технологије; државне студије и питања управљања.

5) Архивске референце и приступ

Политике и процедуре створене да послуже информационим потребама различитих група корисника, на основу институционалних мандата и изборности, природе материјала, релевантних закона и етичких разматрања и одговарајућих технологија. Упутства треба да обухвате проучавање понашања корисника, образовања корисника, информисања о техникама и технологијама проналажења, кориснички заснованим техникама евалуације и интеракцију између корисника и архивиста у референтном процесу.

6) Архивска подршка

Теорије и праксе које се користе за идентификацију архивских конституената и њихових потреба и за развијање програма за унапређење повећаних употреба, разумевање архивске грађе и метода, ресурса, видљивости и подршке.

7) Менаџмент и администрација

Принципи и праксе који се користе да олакшају све аспекте архивског рада путем пажљивог планирања и администрације спремишта, јединица и програма, као и њихових институционалних ресурса. На свим нивоима каријере, архивисти управљају ресурсима и доносе одлуке, а често морају да покажу и програмску визију и иновације. Тако дипломци

треба да познају основне принципе који се односе на организациони менаџмент, стратешко планирање, анализу система, планирања програма, буџета, административно лидерство, управљање људским ресурсима, управљање финансијама, алокацију ресурса, прикупљање средстава, управљање објектима, складишним системима и другом опремом.

8) Менаџмент записа и информација

Принципи који су укључени у управљање документима и информацијама током њиховог пуног животног циклуса, од стварања и док год су записи потребни својим творцима за потребе пословања, функција, делатности. Рад архивиста је у блиској вези с одговорностима менаџера података и информација, а у неким институционалним окружењима се ове дужности мешају у једној функцији. Сви дипломци архивских студијских програма треба да буду у стању да анализирају структуру креатора записа (институције), доношење одлука и евидентирање система ствараоца, и да примењују то знање на одлуке у вези с другим архивским функцијама.

9) Дигитални записи и системи приступа

Дипломци архивских студијских програма треба да буду у стању да примене своје знање у свим облицима архивске евиденције. Треба да стекну умеће разумевања природе, питања, изазова и очувања дигиталних записа организација и појединаца. Они треба да имају знања о форматима датотека, врстама медија и сложеним информационим технологијама за израду, одржавање, коришћење и очување свих врста записа. Поред тога, студије архивистике треба да науче студенте да развијају системе управљања за евиденцију и идентификују и спроведу одговарајућа технолошка решења да би се олакшали сви аспекти архивског рада.

10) Архивска професија

Архивско образовање треба да обезбеди студентима разумевање начина на који се развила професија и како су њене специфичне праксе еволуирале. Оно треба да учи студенте о природи архивских институција, јединица и програма, вредностима и етици архивистичког рада, као и перспективама којима архивисти доприносе информационим професијама.

Општеобразовне компоненте модула:

- Историја архива и архивске професије

Дипломски програм у архивским истраживањима треба да подучава историјски развој стварања записа и вођења документационих система и архива у различитим цивилизацијама. Ово упутство треба да покрије структуру архивске заједнице интернационално, врсте архивских спремишта и програма који постоје у свету, заједно са својим политикама и процедурама; законодавство и прописе који регулишу евиденције, архиве и архивске послове. Такође, треба да се бави историјом архивске струке; њеном мисијом, улогом и вредностима, као и привременим дешавањима у професији.

- Записи и културна меморија

Евиденције и радови у свим облицима представљају важан део писане меморије појединаца и друштва. Они обезбеђују основу за одржавање влада и организација одговорних и за заштиту права појединаца. Архивске институције на тај начин играју значајну улогу у друштву. Међутим, они су само део ткива културне меморије. Архивисти и архиви раде у сарадњи с другим стручњацима (укључујући, али не ограничавајући се на оне који раде за историјска друштва, библиотеке, музеје и др.) да се очува и обезбеди приступ културној меморији. Ученици треба да разумеју интеррелације између архива и других стубова културне баштине и начине на који записи допуњују наслеђе.

- **Етика и вредности архивистике**

Архивска професија заснива свој систем етике и вредности на одговорности архивиста у идентификацији, очувању, заштити и стављању на располагање записа и радова у свим облицима и информационих ресурса за које су одговорни. Студенти треба да буду упознати с кодексима архивске етике, њиховим основним принципима и перспективама и њиховом односу с прописима других сродних професија. Студенти треба да разумеју како етика и вредности професије утичу на доношење одлука у пракси и како да примене етику и вредности на сопствени рад.

Контекстуално знање

Сви дипломци архивских студијских програма треба да имају знање потребно за разумевање контекста у коме се записи стварају и чувају, као и за менаџмент и технологију, у теорији и пракси, који се односе на архивски посао. Ова знања треба да се интегришу у језгро наставног плана и програма тако да се могу применити на дневне активности. Неке од ових области знања се, такође, могу потпуније изучавати као засебне дисциплине, стога су наведени под одредницом: Додатна знања.

Компоненте:

- **Друштвени и културни системи**

Познавање друштвених и културних система је важно из два разлога. Прво, дипломци морају да схвате институционалне и појединачне структуре и системе који чине контекст у коме се записи стварају, одржавају и користе. Они, такође, треба да разумеју импликације архивске делатности на социјалне и културне системе и организационе структуре, као и процедуре које користе све врсте јавних и приватних институција да осигурају веродостојност. Друго, дипломци морају разумети политичке, социјалне и економске динамике унутар своје организације да би постигли зацртане циљеве и задатке.

- **Законски и финансијски системи**

Записи и радови, као и системи евиденције институција и појединаца, резултирају као последица деловања различитих система и, самим тим, одражавају правне и финансијске системе у којима су настали и морају да покажу организациону и индивидуалну одговорност. Архивска језгра знања обухватају порекло, развој, структуру и функционисање правних и финансијских система, укључујући федералне, државне и локалне законе, као и регулаторно окружење. То би требало да укључују и јавне и надлежности приватног сектора. Познавање правних питања, такође, укључује право на приватност, закон о слободи информисања и широк спектар интелектуалне својине, извођачких и осталих права везаних за снимљени материјал у свим облицима.

Комплементарно знање (објашњење)

Архивисти се ослањају на знања, методе и перспективе изведене из дисциплина које надилазе њихову. Интердисциплинарна природа архивских студија рађа се из комплексности архивских материјала, контекста њиховог настанка и мултиплицитета њихове потенцијалне употребе, као и од многих друштвених улога које имају дипломци архивских програма. Дипломци треба да савладају знања из теорије, метода и пракси неких од образовних поља која следе.

Компоненте:

- **Информационе технологије**

Многи записи се креирају, похрањују, одржавају, користе и чувају у дигиталној форми. Познавање умрежавања, хардвера, софтвера и дигиталних система генерално је фундаментално за обављање архивских функција у 21. веку. Дипломци архивских студијских програма треба да разумеју интеракцију човека и компјутера (укључујући и дизајнирање и развијање ефективних система за кориснике), значај информационих

стандарда и како да ефективно евалуирају системе и за њих везане сервисе. Курикулум треба да укључи могућности развоја вештина у креирању и менаџменту база података, апликација, информационе архитектуре, дизајна веб странице и дигиталног издаваштва. Такође је вредно разумевање схема метаподатака и основних вештина програмирања.

- **Конзервација**

Осим основних архивских знања презервације, одговарајуће знање је потребно и из области конзервационе праксе, односно, активности за стабилизацију материјала у њиховом оригиналном формату хемијским или физичким процесима. Дипломци који овладају овим знањима биће способни да процене и изаберу ефикасне третмане грађе и да вреднују одговарајуће третмане за документе или групе докумената. За дигиталне материјале дипломци ће умети да одаберу оптималне технике опоравка и заштите.

- **Дизајн и спровођење истраживања**

Разумевање дизајна и спровођења истраживања је важно за оспособљавање дипломаца на пољу ефективних услуга широком варијетету истраживача и евалуацију архивских операција из перспективе корисника. Такође, омогућује дипломцима да досегну статус истраживача у својим дисциплинама, да спроводе нова истраживања и сагледају теоријске и емпиријске аспекте утицаја архивских студија на научно истраживање.

- **Историјска истраживања**

Историја обезбеђује разумевање контекста у којима су креирани записи и писани радови, у којима су чувани и како су коришћени у културним, економским, законским, политичким и друштвеним системима, обликујући друштва у прошлости. Историја помаже дипломцима да разумеју еволуцију организација, њихових функција и активности појединаца, доприносећи тако ефикаснијој архивској селекцији, опису, анализи и корисничким сервисима.

- **Организационе теорије**

Између осталих, посебно је вредна едукација која помаже да се разуме и објасни контекст креирања записа, пракса њиховог чувања, укључујући рачуноводство, антропологију, економију, право, филозофију, политичке науке и социологију, као и уметничке дисциплине. Пошто се већина архива не концентрише на специфичне друштвене секторе или покрете, већ имају много ширу грађу, специјализована знања из једне или више друштвених наука може бити значајна референца за рад у архивима.

- **Уметност и наука**

У идеалној ситуацији, студенти који започињу архивске студије ће већ имати широко образовање из области уметности и друштвених наука. Ипак, даљи рад у тим дисциплинама може директно повећати знања из области архивистике. Посебно је вредно образовање у областима које објашњавају контекст стварања записа и праксу вођења евиденција, укључујући социологију, филозофију, политичке науке, право, рачуноводство, антропологију, економију, као и уметност. Имајући на уму да фондови многих архивских институција потичу из или се концентришу на специфичне друштвене секторе или покрете, специјализовано знање једног или више хуманистичких, друштвених наука или научних дисциплина, ово знање може бити важно средство за процену и референтног рада у неким институцијама.

- **Сродне струке**

Рад архивиста и архивских институција укршта се са неколико других професија који су укључене у идентификацију, заштиту и ширењу архивских информација. Међу њима су: библиотекарска, информатичка и музејска. Најчешћи преклапање архивистика има с библиотечко-информационим наукама, јер се архивска складишта често налазе у библиотекама, где је архивистима од користи познавања развоја колекција, каталогизација и референтне праксе запослених библиотекара. Архивску администрацију не треба

посматрати као огранак било које повезане професије, укључујући библиотечке и информационе науке. Међутим, изложеност различитим сврхама и методама сродних области ће бити корисна студентима архивистике.

Администрација, факултет и инфраструктура

Дипломски програм у архивским истраживањима мора имати способност за постизање програмских циљева. Факултети треба да имају дубоко разумевање професије и архивског рада, јаке везе с академском и професионалном заједницом, технолошка знања и вештине, ефикасност у настави, искуство у области истраживања и издаваштва и активно учешће у професионалним организацијама. Програми који испуњавају ове смернице морају да имају најмање једног професора с пуним радним временом који мора да има право именовање на факултету у оквиру матичне институције (у најмању руку да има докторат и звање доцента) и мора да покаже стручност и допринос архивском знању кроз публикације и професионалну делатност. Факултет мора да има довољан број разноврсних специјалности да би обезбедио извођење највећег дела наставе, истраживања и услуга потребних за програмске активности, као и да својим ауторитетом да потребну стабилност програму. У многим случајевима, додатним радом, факултета ће бити у обавези да испуни програмске циљеве.

Трајање програма

Трајање дипломских програма у архивским студијама треба да буде у складу с осталим дипломским програмима на факултету на ком се одвија. Студије треба организовати у два семестра, при чему би један семестар био посвећен предметима из сродних наука а други искључиво основним знањима из области архивистике, укључујући и праксу.

Структура процеса учења

Постдипломско образовање у архивистици подразумева неколико начина наставе и учења. Курсеви пружају најбољи начин представљања архивске теорије, начела и методологија, као и многих области интердисциплинарних знања. Практично искуство је неопходно би се теорија применила на радну праксу и да би се обезбедило искуствено учење. Научна истраживања омогућавају студентима да дубље истражују димензије терена и да оригиналним истраживањима допринесу професионалном дискурсу.

Курсеви

Курсеви су базични за дипломски ниво образовања из архивистике а формат курсева (нпр. предавање, семинар, веб-базиран курс, образовање на даљину) ће се разликовати. Курсеви би требало да користе различите педагошке технике да би подржали области знања наведене у овим смерницама, али и ојачали студентску аналитичност, писање и говорне вештине.

Практично искуство

Знање стечено на курсевима ће бити побољшано кроз искуствено учење на радном месту. У контексту мастер нивоа архивског образовања, практично искуство није вежба да би се емпиријски открила теорија и методе; уместо тога, она омогућава студентима да провере своје разумевање архивских принципа и примене их у стварним животним ситуацијама; да схвате како да их прилагођавају тако да архивска принципи одговарају архивској пракси. Практична искуства, такође, пружају студентима конструктивне повратне информације о њиховим примењивању архивских вештина и од ментора и од стручњака који раде на терену.

Било какав облик искуственог учења мора примарно да служи студентским образовним циљевима, чак и ако установа домаћин на крају има конкретну корист од радних постигнућа студената. Сва практична искуства с институцијом домаћином треба да буде структурирана у програм студија. Програми праксе треба да буду дизајнирани од стране архивских институција и факултета домаћина у сарадњи са супервизорима праксе и укључује одредбу о редовним повратним информацијама и евалуацијама.

Научна истраживања

Научна истраживања су суштинска компонента наставног плана архивских студија, јер повећавају способност студената да критички и ригорозно размисле о архивским питањима и јачају њихову компетентност да анализирају и критички преиспитују литературу. Истраживања, такође, имају потенцијал да обезбеде оригиналне доприносе архивској литератури и на тај начин помажу да се ојача професија. Архивска истраживања могу имати различите облике и могу позајмити методологију из различитих области хуманистичких и друштвених наука. Иако су многа архивска истраживања била резултат појединачних напора, образовни програм треба да уведе студенте у заједничка истраживања и охрабри их да истражују унутар и изван своје дисциплине.

Ресурси и објекти

Наставни и истраживачки ресурси и објекти за задовољавање потреба ученика и факултета укључују приступ основној архивској литератури, библиотекама и мултимедијалним изворима и услугама, рачунарима и информационим технологијама. Објекти морају имати одговарајуће особље, бити пригодни и потпуно приступачни. Студенти треба да имају редован и чест приступ архивама и рукописним репозиторијима. Приступ репозиторијима могу узети облик групне посета, истраживачких задатака и могућности за стажирање и друге врсте практичних искустава.

Управа, пласман и финансијска подршка

Дипломски програми у архивским истраживањима морају имати програмског директора или администратора. Програмски директор је одговоран за то да програм остварује своју мисију, визију и циљеве. Програмски директор мора бити професор или припадник особља матичног факултета. У зависности од обима и имплементације програма, он или она може имати титулу директора, председника или декана.

Програми морају обезбедити каријерно саветовање за студенте, као и снажну подршку теренској пракси. Каријерно саветовање је неопходно због различитих потенцијалних места за запошљавање студената архивистике до бројних могућих институционалних и функционалних специјализација које су им на располагању. Због начина на који се могућности запошљавања оглашавају или најављују и значаја стручних препорука, студенти треба да уложе снажне напоре за улазак на тржиште рада.

Закључак

Наведене смернице дефинишу минималне захтеве за дипломске студије у области архивистике. У оквиру овог нацрта високошколске установе могу да створе разноврсне програме, а опсег опција омогућава студентима избор правца и, на крају, обогаћује професију прихватањем различитости у оквиру заједничког језгра архивског образовања. Дипломци ових програма могу остварити каријере на различитим професионалним позицијама, од текстуалних архива и електронских система евиденција, у институцијама, од владиних или институционалних архива, локалних историјских друштава и компанија високе технологије. Вредност архивистичких знања наставља да добија признање у све ширем спектру организационих система. Ове смернице су намењене како би се дефинисала академска припрема потребна да се испуне нови изазови и да обезбеде јаку

заједничку основу за различите институције које пружају дипломско архивско образовање.

6.5. Курикулум Дигитална архивистика

Последњих деценија често се поставља питање будућности и идентитета архивиста, првенствено узимајући у обзир нове технологије (дигитални медији) и нове облике објеката за похрану информација (виртуелни архиви). У овим расравама суочавају се два доминантна гледишта: англосаксонско, које будуће улоге архивиста не пројектују без информатике и нових медија као темељног одређења у образовању архивиста и редефинисању њихове улоге у друштву. Супротно томе, европски архивисти инсистирају на основи идентитета архивиста, на њиховој функцији – заштите меморије (локалне и глобалне) и очувања архивске грађе као дела културне баштине. Истина је, као и обично, негде између новаторства и традиционализма.

Савремени развој информационих наука, промене у друштвеном значењу (и значају) информације, њена обрада и похрањивање у жариште расправа поставили су и питање саме архивске службе. И, мада су расправе о кризи идентитета архивистике свакако преурањене, може се констатовати драматична промена и редефинисање идентитета како записа, тако и њихових „заштитара“ □. Ради се о уграђивању нових задата и улога у хиљадугодишњу структуру, што не мора бити негативно. Напротив.

У Србији су ове дилеме и расправе релативне због прости чињенице да идентитет архивиста никада и није до краја створен нити довољно друштвено признат, улога архивиста није ваљано вреднована, а у процесу образовања тој служби је дато периферно значење тако што је препуштена сама себи и унутрашњем усавршавању.

Ако је веровати законској регулативи, већ деценијама је јасно утврђено да је архивска служба – служба од посебног друштвеног значаја. Међутим, практично гледање

на саму службу и њен положај је сасвим другачије. То се добрим делом огледа кроз праксу именовања руководећег кадра у архивима из редова других, често потпуно несродних професија. Такође, у односу сродних дисциплина минимализује се значај архивистике: историчари сматрају да је она тек сервис историјских истраживања, док је информационе науке сматрају својим периферним крилом. Стога је образовни програм архивистике увек подмодул неког од програма поменутих наука. Ништа бољи однос према архивистици немају ни управне и друге државне структуре, које тек повремено признају значење архивског материјала као део националног идентитета, али никако да афирмишу струку и дају јој одговарајући статус, као и самим архивистима⁸⁰.

Положај архивистике као науке и недефицираност идентитета архивиста знатно су утицали на професионалну самосвест архивиста, који себе често сматрају инфериорним у односу на историчаре и истраживаче са института и неретко напуштају архиве чим им се укаже прилика. Сматрамо да би образовни програми из ове области омогућили професији и њеним припадницима јасније позиционирање у друштвеним и научним структурама, и повратили дигнитет чуварима националног идентитета.

Једноставно речено, као што архивиста не може да сачува и обради документе без познавања историјског контекста њиховог настанка, не може ни да сачува и обради савремене документе без познавања основа савремене, дигиталне „палеографије“.

Да би се идентитета архивиста учврстио потребни су:

- утемељење архивистике као посебне науке;
- образовање архивиста које ће омогућити савлађивање стручних знања;
- прихватање и признавање професије од стране система и друштва;
- сопствено, свесно прихватање специфичности и самосталности струке.

⁸⁰ Биће интересно видети како ће предстојећа одлука о платним разредима у државним службама вредновати архивисте. Треба напоменути и еквиваленције у научним звањима између института и универзитета, али не и архива.

По мишљењу аутора, овде је најспорније питање стварања чврстог система образовања и унапређења архивистичке неуре у Србији. Успостављање чврстог система образовања и стварање основних предуслова промоције архивистике као науке, неопходне су претпоставке да сами архивисти постану свесни сопственог идентитета и да, онда, кроз удружења и професионалну културу, утичу и на положај своје професије у Србији.

Циљеви изучавања предмета:

- Стицање истраживачких вештина целисходних за спровођење истраживања у дигиталном добу.
- Писање и промовисање резултата истраживања.
- Вештина описивања историјских објеката коришћењем структурираних мета-података.
- Изградња дигиталних мапа и визуелизација.
- Креирање дигиталне изложбе.

Наставни план и програм

Архивисти који раде с јавношћу имају посебну потребу да буду упознати с дигиталним алатима. Курс нуди студентима основу у технолошким вештинама потребним за обављање онлајн архивских истраживања и представљање истих на мрежи. Такође, уводи студенте у питања дигиталне архивистике, као што су ауторска права, интелектуалне својине, информационо обиље, као и то како веб мења однос између архивиста и њихове публике.

Данас се већина евиденције ствара у електронском формату. Оловка и папир су замењени рачунарима. Традиционални формати и жанрови имају дигиталне еквиваленте: писма су сада електронски текстови, дневници су блогови, и публикације су веб сајтови.

Темељни циљеви и активности архива остли су исти, али архивисти морају прилагодити традиционалне начине рада дигиталној ери и пронаћи нове начине за постизање тих циљева. Рад с електронским записима поставља значајне изазове, али нуди бројне могућности за креативност и иновације.

Визија

Дипломци дигиталних архивских студија ће бити успешни дигитални архивисти који су посвећени вођењу свеобухватне, поуздане евиденције збирки које заслужују дугорочно чување. Они ће бити добро утемељени у теоријским знањима и практичним архивистичким вештинама. Они ће разумети утицај технологије на професију и имаће знања и вештине за рад с информационим технологијама и за управљање дигиталним информацијама. Они ће знати како да раде у брзим променама средине, проналазећи иновативна решења за изазове дигиталне архиве.

Мисија

Мастер архивски студијски програм пружа студентима са широким образовањем у архивској теорији и пракси. Дипломци ће овладати кључним функцијама архивистике, процене и описа грађе, њеног уређења, референци и приступа, очувања и управљања документима у свим форматима, посебно дигиталним, у складу с најбољом праксом, законима и професионалном етиком.

Вредности

- Систематско, холистичко размишљање о архивским предузећима.
- Стратешко планирање и спровођење активних тактика за постизање професионалних циљева.

- Коришћење професионалног суда у практичној примени теорија и принципа.

Исходи

Кроз комбинацију предавања, дискусија, истраживања и извештаја практичног рада и стажирања, дипломци ће моћи:

- Да објасне вредност и улогу архива у влади, бизнису и друштву у целини, и да анализирају природу и коришћење записа као доказа и културног памћења.

- Да оцене записе у свим форматима кроз идентификовање и синтезу различитих приступа у циљу изградње поузданих колекција које пружају свеобухватно, тачно и аутентични разумевање прошлости.

- Да регулишу, описују, и подрже откривање архивских материјала, кроз идентификацију и примену најбоље праксе и стандарда.

- Да обезбеде референтни услугу различитим покровитељима проценом њихових информационе потреба и препоруче релевантне записе.

- За очување традиционалне и дигиталне архивске грађе и дизајнирање програма за заштиту записа.

- Да примене законске и етичке принципе у циљу заштите приватности, интелектуалне својине и других интереса у вези са збиркама.

- Да објасне и покажу како је технологија трансформисала природу записа и архивске праксе.

Студенти похађају предавања уживо, али учествују и у онлајн дискусионим групама. Курсеви у архивској теорији обично укључују студије случаја и писане задатке којима се истражују идеје зачете на часу или у пракси. Технички курсеви, пак, имају различите задатке, пре свега да разумеју контекст дигиталних записа, инсталирање архивских апликација као што су *Archon*, стекну практично искуство, изграде веб сајт, развијају и спроводе *SKL* базе података.

Базични предмети

□ Принципи и пракса у архиву

Увод у основе теорије и функције архивистике, укључујући суштинске домене избора, процене и стицање; распоред и опис; референтне услуге и приступ; очување и заштиту; заступање, промоцију и управљање архивским програмима; професионалну, моралну и законску одговорност. Нагласак је стављен на важност кључних архивских принципа, укључујући и поштовање провенијенције, оригинални ред, аутентичност, доказе и вредности. Испитивање различитих врста архива, физичких и техничких карактеристика записа у широком спектру формата. Дискусија о значају историјских записа, улоге архива у друштву и природе евиденције и вођење документационих система. Увод у истраживање технике и алате помоћу архивске грађе. Истраживање утицаја технологије на архивске теорије, методе и праксу.

- Увод у дигиталну архивистику

Циљеви и задаци програма, употреба софтвера који ће се користити у току наставе, истраживања и завршног рада. Преглед информационих технолошких концепата, укључујући хардвер, оперативне системе, програмске језике, складиштење података и бекап, умрежавање и безбедност. Увод у практичне технолошке вештине, укључујући пројектовање и спровођење једноставних релационих база података и процедуралних програмских језика. Испитивање утицаја и улоге технологије у архивској пракси. Анализа користи од дигиталних формата и њихових карактеристика као база података, укључујући и веб садржаје. Увод у изазове стицања, очувања и пружања приступа дигиталним записима. Идентификација заједничких архивских стандарда с метаподацима, укључујући MARC формат и Кодирани архивистички опис.

- **Дигитални архиви**

Презервација записа, скенирање и похрањивање у базе података. Како ће медијум (*World Wide Web*) променити праксу архивске делатности? Да ли се дигитални архив разликује од традиционалног?

- **Архив и веб**

Испитивање интернета и других ресурса на интернету као извору архивске грађе и као средству за ширење и промовисања употребе архивских збирки. Испитивање комплексности прикупљања садржаја са веба и стратегија за веб обезбеђивање садржаја. Коришћење принципа информационе организације за преглед и анализу сајтова као архивских збирки. Увод у практичне вештине веб дизајна у циљу креирања веб страница с динамичким садржајем изведеним из база података, развијање веб архитектуре и одржавање сајта.

- **Очување архивске грађе**

Преглед разматрања, приоритета и метода које архивски професионалци и ризнице користе када чувају документа у свим форматима, укључујући принципе и етику очувања у контексту архивског спремишта. Испитивање физичких карактеристика аналогних и дигиталних формата. Дискусија о ризицима који изазивају деградацију, као што су лоше окружење, крађе и штете од катастрофа. Стратегије за заштиту животне средине колекција укључујући контролу, безбедност, припрему за катастрофе, дигитализацију, складиштење и руковање, третман конзервације и планирања очувања. Нагласак на интегрисање принципа очувања у свим архивским функцијама.

- Референтни програми за архиве

Испитивање метода за обезбеђење ефикасне службе корисницима архива; да се осигура безбедност архивске грађе у току коришћења; да документује истраживања и употребе и образује истраживаче. Дискусија о значају промовисања архивских програма у оквиру своје матичне организације, али и да ван ње, као и начина на који се архивски записи користе за истраживање. Остале теме укључују практичне методе за администрацију приступа, ауторску својину, поверљивост, ограничења наметнута од донатора и законе о доступности информација. Коришћење референтних и приступних алата у електронским и штампаним формату, као и вештине важне да архивски запис буду доступни путем интернета.

- Аранжман и опис архивске грађе

Дубинско и примењено проучавање интелектуалне и физичке организације архивске грађе у свим медијима и форматима. Испитивање основних принципа и стандарда основних процеса уређења и описа, њихове еволуције током времена и њихове примене у различитим типовима архивских збирки у свакој прилици. Примене метода за истраживање и будуће праксе у дигиталном окружењу. Сређивање и описивање архивске збирке да би се сачувао изворни контекст стварања и промовисања коришћења од стране истраживача.

- Дигитално чување архивске грађе

Ради на увођењу електронских записа представљених у претходним курсевима и бави се посебним изазовима дигиталног материјала повезаних са свим аспектима управљања архивима. Увод у архивске аспекте медијске дуговечности, технолошке застарелости и компатибилности; аутентичности и интегритета; умножавања, очувања и

безбедности; система документације и метаподатака. Примена отвореног архивског информационог система референтним моделом и критеријума провере. Знања за развој политика и процедура за решавање административних одговорности, организационе одрживости, финансијске одрживости, технолошких подобности, сигурности и одговорности. Поређење и евалуација различитих имплементација дигиталних архивских система. Примена најбољих пракси доказивања аутентичности дигиталних записа и управљање збиркама дигиталних записа.

- **Управљање записима**

Преглед принципа и пракси управљања документима у јавним и приватним организацијама. Укључује записе у свим медијима и форматима креиране или примењене у вођењу пословних активности. Истражује однос управљања документима, архивистичким функцијама и институцијама. Анализа изазова и могућности у вези с конвергенцијом управљања информацијама домена и дисциплина у контроли животног циклуса садржаја и евиденције.

- **Архивска процена ресурса, избор и евалуација**

Оквир теорије процене и њен значај у архивској раду. Увод у практичне методе и процедуре за идентификацију, процену, стицање, аутентификацију и одлагање евиденције у свим форматима. Разматрање методологија за вођење оцењивања рада и доношења професионалних одлука које се тичу избора и набавке архивске грађе. Односи се на питања развоја политика колекција, власништва и интелектуалних права.

- **Закон, етика и архив**

Испитивање правних и етичких питања на основу закона, прописа, правила и културне праксе. Испитивање правног основа приступа снимцима, права на приватност и

јавност и коришћења документа у правним поступцима. Нагласак на права интелектуалне својине, укључујући ауторска права и културна права својине. Дискусија о професионалним очекивањима, етичком понашању и суштинским вредностима архивске струке.

- **Управљање архивима**

Увод у опште принципе и праксе у управљању намењен архивистима који раде у свим врстама организација. Одговорност архивиста за очување културне меморије. Теме укључују планирање, буџетирање, организационе теорије, кадровске политике, руковођења, објекте, донације, буџет, финансије и комуникацију. Дискусија о заједничких партнерствима, однос с информационим технологијама, заинтересованим странама, управним одборима, ресурсима и др.

- **Истраживачке методе**

Истраживање је саставни део архивске струке. Изучавају се основни принципи и праксе истраживања у областима хуманистичких и друштвених наука, укључујући историјске интерпретације, квалитативне и квантитативне методе, анализе и процене података из различитих извора, и доношење одговарајућих закључака. Процена архивских операција из перспективе истраживача.

- **Специјалне теме у архивским студијама**

Испитивање актуелних тема које се односе на архиве, укључујући и нове праксе у основним архивским функцијама, коришћење технологија које олакшавају кураторство, као и утицај нових технологија.

- Стажирање

Стажирање пружа практично искуство и посматрање професионалног рада других у архиву под надзором искусног професионалног архивисте. Омогућава спровођење стечених знања у раду, и пружа увид у основне функције и делатности које обављају архивисти или евиденционо особље. Директна истраживања студентима пружају могућност да истраже неки вид архива по дубини, што доводи до одређеног пројекта или истраживачког рада.

- Дизајн архива

Ослањајући се на претходне курсеве, истражује практична знања и вештине неопходне за производњу добро дизајниране базе података која омогућава благовремено подношење тачних информација у користан облик. Подразумева идентификацију потребе за информацијама у оквиру организације, наводећи корисника и организационе услове, изградњу концептуалног модела за базе података, и претварајући стварања концепта у релациони модела података. Нормализује и инстанцира модел у апликацији података коришћењем СКЛ Сервер.

- Помоћни предмети (изборни корпус)

НАЗИВ предмета	ОПИС предмета
Онлајн заједнице и колективна сарадња	У светлу растућег ослањања на нове медије у колаборативном раду, друштвеним везама, едукацији и подршци, овај курс анализира онлајн друштвену сарадњу и процесе. Имајући у виду ако људи креирају осећај заједништва, врше групне конекције и сарађују с другима да би постигли одређени циљ, часови ће се фокусирати на то шта људи у оваквим контактима чине, како се представљају и

	<p>како заједнички раде у онлајн контексту. У намери да се фокусира на то како људи заједнички раде у онлајн заједницама, курс ће истраживати многе теорије и интердисциплинарну литературу која се бави заједницама генерално, а посебно онлајн варијантама заједништва. С фокусом на теорију и практичне апликације, курс пружа студентима могућност да интелектуално размишљају о технолошки заснованим сарадњама и да апликују стечено знање на њихове посредоване друштвене животе. Курс није техничко искуство, већ се фокусира на теорије које прате процес у смислу тога како се људи ангажују у групну колаборацију (компјутерске игрице, учење, подучавање, рад, подршка) кроз онлајн сајтове и мобилну технологију.</p>
<p>Дигитално приповедање и култура</p>	<p>Курс ствара основе за разумевање како дигиталне „приче“ (наративи) обликују заједнице, идентитете, меморију и перспективе наших живота. Такође, курс обезбеђује могућности за теоријску анализу само-репрезентације, компоновање наратива у корист других, културног наслеђа и сећања онако како су сачувана и искоришћена кроз наративе. Утицај дигиталних наратива као што су социокултурни контексти, институционални контексти продукције публице, као и циљеви дигиталних „приповедача“, такође ће бити истражени. Од студената ће бити затражено да укључе сопствене интелектуалне, емоционалне и имагинативне процесе, као и да развију вештине у дигиталном приповедању, интервјуисању и прикупљању оралне историје, као и да користе релевантне алате за дигитално приповедање.</p>
<p>Дигитални дискурс и идентитет</p>	<p>Фокус овог курса је на питању како се друштвене информације продукују кроз језик и идентитет онлајн, с фокусом на моделе говора, правила интеракције и праксу кроз контекст (текстуалне поруке, онлајн заједнице, рад на личном идентитету и транснационалне блогове). Као део ове студије говора, курс ће истраживати како се креира онлајн језик, како се одржава, репродукује, уређује/нормира, као и како се одвија исти процес, али по питању идентитета и сруштвених</p>

	<p>категорија (пол, род, раса, националност). Курс се, такође, фокусира на шире дискусије на глобалном нивоу, истраживање људске онлајн колаборације везано за елитизам, кретање друштвеног капитала, расизам, моћ и културну продукцију неједнакости.</p>
<p>Теорије нових медија</p>	<p>Курс се заснива на основама теоријских анализа тога како људи друштвено креирају и поимају информације у дигиталној ери. Стога курс истражује варијетет приступа, од критичких, културних студија до позитивистичких, бихејвиоралних истраживања, узимајући у обзир различите начине размишљања о друштвеном животу и информацијама у модерном времену. Шире парадигматске претпоставке (нпр. феминистичке теорије, системска истраживања) као и специфична теоријска питања (нпр. интерактивност, мобилност, телекомуникације), такође се истражују. Курс покрива и истраживање нових медија кроз варијетет тема које укључују игрице, дигитални рад, заједнице и глобалну културу онлајн.</p>
<p>Издаваштво: од папируса до читача е-књига</p>	<p>У раном 21. веку видимо драматичне промене у области издаваштва, од штампе до електронских издања, економији издаваштва и начину на који књиге долазе до читалаца. Ове промене подсећају нас да је динамика кретања писане речи ка публици интегрални део друштва у којем су књиге написане, продуциране и циркулишу. Курс доноси историјску перспективу издаваштва, која ће бити дефинисана као процес којим се књиге умножавају и дистрибуирају до публике. Почиње с античким друштвима широм света и истраживаће околности под којима су се књиге дистанцирале од административних записа и почеле да служе потребама писмене елите. Истражује се физичка форма књиге и технологије за њену производњу које настају из околности у друштву, као и како формати условљавају карактер књиге и њене употребе. Прати се успон издавачке праксе и идентификују фактори њене производње и дистрибуције, али</p>

	<p>и продаје у различитим друштвима. Упоредјују се издавачке праксе у различитим друштвима и истражују сличности и разлике у односу према креацији, репродукцији и дистрибуцији књига, с подебним фокусом на успон издаваштва и трговине књигама у Европи, Азији и арапском свету пре и после Гутенберга, како се мењала технологија и како је утицала на кретање књиге, те упоређује трговина рукописима и раним издањима штампаних књига. Изучава се и ефекат тржишта на виђење књиге као робе у модерном свету.</p>
<p>Друштвени медији и личност</p>	<p>Курс је дизајниран за разумевање како друштвене мреже утичу на нас саме, као и улоге друштвених медија у међуљудским односима. Овај курс, с фокусом на сајтове друштвених медија, испитује различите импликације и функције друштвених медија у савременом добу. Изучавање нових медија одвија се преко дисциплинарне поделе и из више теоријских перспектива. Фокусиран на теорије и практичне примене, овај курс пружа ученицима могућност да интелектуално размисле о томе како мобилне и онлајн технологије утичу на свакодневни живот, лично здравље, успех појединца и међуљудске односе.</p>
<p>Увод у дигиталну културу</p>	<p>Дигиталне информационе технологије обликују наше животе. Предности и могуће опасности од дигиталних информационих технологија ће се изучавати из мултидисциплинарне перспективе, гледајући изнутра наше доба, из перспективе историје, лингвистике социологије, политичке теорије, информатике и филозофије. Студенти ће имати могућности за активно размишљање о начинима на које дигиталне технологије обликују учења и социјалне интеракције.</p>

Квалитет информација	<p>Овај курс ће се фокусирати на то како да се осигурају поуздане и квалитетне информације и, такође, ће размотрити квалитет информација из перспективе онога ко информације пружа. Расправљаће се принципи вредновања размене информација и извора а теме ће укључивати проверу тачности података и процене ресурса у доменима специјализованих предмета</p>
Знање у дигиталном свету	<p>Информационе технологије се користе за различите активности: играње игрица, слушање музике, гледање филмова, комуникацију с другим људима. Али, главна сврха постојања информационих технологија је учење. Овај курс бави се тиме како информациона технологија утиче на способност појединаца и институција за стицање и дељење знања. Фокусираће се на следећа питања: Какав утицај Google, мобилни телефони и таблети имају на то колико знања имамо о одређеним темама? Треба ли имати поверења у информације које налазимо на друштвеним мрежама као што је Wikipedia? Како људи покушавају да нас преваре на вебу? Да ли закони о интелектуалној својини, као што је <i>Digital Millennium Copyright Act</i>, промовишу или ометати нашу способност за стицање знања? Можемо ли заиста бити обавештени грађани ако блогосфера потпуно замењује традиционално новинарство? У дигиталном свету, које ствари имамо право да знамо и шта имамо обавезу да знамо?</p>
Онлајн претраживање	<p>Преглед различитих дигиталних алата за претрагу који се налазе у комерцијалним библиографским базама података, каталозима и на вебу за откривање текстова, слика и података. Знање како пронаћи и проценити информације помаже вам да успемо у школи и на послу. На овом курсу студенти ће учити како да претражују базе података који индексирају материјал и пружају чланке у пуном тексту које класични претраживачи попут Гугла не могу пронаћи; технике проналажења информација у нестандартним облицима; ризнице и ресурсе с отвореним приступом; вредновање информације које се</p>

	<p>пронађу и напредна претраживања уз помоћ веб претраживача.</p>
<p>Интернационалне перспективе за информационе професионалце</p>	<p>Студенти ће истражити питања у вези са сарадњом у области информационих наука на међународном нивоу. Констатујући утицај глобализације, цензуре, регионалне и транснационалне сарадње, студенти ће из предузетничке перспективе сагледати информационе делатности, сервисне информације и информације потреба изван матичне државе. Студенти ће развити свест о културним разликама које могу позитивно или негативно утицати на развој информационе делатности и пружање информационих услуга у остатку света.</p>
<p>Менаџмент база података и развоја</p>	<p>Овај курс обухвата теорију, методе, технике које се широко користе за дизајнирање и развој релационих система база података, кроз које ће студенти развити боље разумевање савремених система управљања базама података. Примене основних принципа база података у окружењу користећи <i>MS Access</i> и <i>Windows</i> подразумевају се, као и <i>Linux</i> платформа.</p>
<p>Државне информације: политика и извори</p>	<p>Влада Србије и остали државни органи прикупљају, генеришу, објављују и дистрибуирају огромну количину различитих информација. Све информације професионалци □ чак и они који немају намеру да се усаврше као државни архивисти □ треба да разумеју, као и организацију и унапређење приступа овом опусу. У овом курсу, предавања и дискусије ће упознати студенте с теоријским и практичним знањима о владиној информационој политици и ресурсима.</p>
<p>Кориснички интерфејс и вебсајт дизајн</p>	<p>Изучавање корисничког интерфејса и информационих система, интеракције човек – компјутер, вебсајт дизајн и евалуација.</p>

<p>Увод у право интелектуалне својине</p>	<p>Уводи основе закона о ауторским правима и његовој фер употреби, такође, разматра теоријске основе и историју ауторског права у јавности. Ова питања су постављена у оквиру ширег мултикултурног и међународног контекста. До краја курса студенти ће: знати основе закона о ауторским правима који се примењују у библиотекама и у сродним информационим услугама, и схватати значај балансирања права над интелектуалном својином и друштвене потребе за доступношћу садржаја.</p>
<p>Понашање у претрази информација</p>	<p>Теорије о претрази информација, методе и корисничко понашање се изучавају како би се разумело како људи траже, окупљају, преузимају и користе информације. Овакво понашање описано је у литератури из библиотечких и информационих наука, психологије и комуникација.</p>
<p>Информациони извори</p>	<p>Како информационе технологије користе симболе, од развоја књиге до <i>Web 2.0</i>, да би обликовале наше животе и културе? Курс истражује бенефите и могуће опасности коришћења нових информационих технологија. Проблематици се приступа из мултидисциплинарне перспективе, гледајући изнутра информациону еру, кроз поља истраживања као што су: историја, лингвистичка социологија, политичка теорија, информационе науке и филозофија. Курс не само да критички анализира нове информационе технологије, већ их и користи у истраживањима начина на који технологија обликује учење и друштвене интеракције. Циљ курса је да опреми студенте концептуалним алатима кроз које ће разумети, ангажовати се и критиковати онфосферу у којој живе.</p>
<p>Библиотечки и информациони сервис</p>	<p>Курс уводи полазнике у професије библиотекара и информатичара, као сродних дисциплина архивистици, у смислу могуће сарадње у истраживању, очувању и</p>

	идентификацији културне баштине.
Истраживачке методологије	Истраживачка методологија, дизајн истраживања и елементарна статистика, укључујући примену научних метода у организацијама, у приступу и коришћењу информација. Упознавање с теоријама и праксама које се користе у организовању информација. Преглед националних и интернационалних стандарда у приступању информацијама у колекцијама.
Увод у дигиталне културе	Дигиталне информационе технологије обликују наше животе. Користи и потенцијалне опасности од дигиталних информационих технологија биће истражене из мултидисциплинарне перспективе, као и начини на које технологија утиче на учење и друштвене интеракције.
Квалитет информација	Курс се фокусира на начине обезбеђивања поузданих и квалитетних информација, како из перспективе примаоца, тако и из перспективе снабдевача информацијама. Принципи евалуације информационе размене и извора и дискусија о овим питањима укључиваће верификацију сигурности информација и евалуацију извора као специјализованих субјеката.
Знање у дигиталном свету (евалуација корисничких потреба и информационих ресурса)	Радимо свакојак ствари с информационом технологијом: играмо игрице, слушамо музику, гледамо филмове и комуницирамо с другим људима. Ало, једна од основних ствари за коју користимо информационе ресурсе је да бисмо учили. Корисимо онлајн енциклопедије, базе података, дигиталне библиотека, или једноставно претражујемо Google у потрази за знањима која нам недостају. Овај курс односи се

	<p>на то како информационе технологије утичу на способност индивидуа и колектива да прибаве и деле знање. У дигиталном свету, које информације имамо право да сазнамо и шта имамо обавезу да знамо? Курс захтева групне пројекте и презентације.</p>
<p>Архивска етика и информациони менаџмент</p>	<p>Изучавање основних етичких теорија и њихових апликација на проблеме информационог менаџмента. Апликација и развој етичких кодекса кроз студије случаја.</p>
<p>Информациони извори и сервиси</p>	<p>Упознавање студената с теоријама, праксама и питањима информационих сервиса и евалуације референтних извора у библиотекама, информационим центрима, архивима и осталим информационо заснованим субјектима.</p>
<p>Каталогизирање и мета-подаци</p>	<p>Изучавање принципа и пракси откривања ресурса, дескриптивног каталогизирања и контроле. Покривене су основне схеме и форме мета-података и све форме и формати архивског материјала.</p>
<p>Онлајн претрага</p>	<p>Преглед различитих типова дигиталне претраге и алата који се користе у комерцијалним библиографским базама података, каталозима библиотека и архива, као и на интернету за откривање текстова, слика и података.</p>
<p>Увод у архиве</p>	<p>Пружа увод у архивску професију с фокусом на теорију и праксу у областима откривања, аквизиције, аранжирања и описа, референци, презервације, излагања, доступности и развоја електронских извора.</p>

<p>Архивска презервација</p>	<p>Увод у презервацију архивских материјала, укључујући и преглед различитих медија чувања. Истраживање теоријског знања о овој проблематици.</p>
<p>Културне перспективе архива и информација</p>	<p>Истраживање варијетета питања из информационих технологија везаних за културни диверзитет, етницитете и језичке заједнице. Теме варирају у зависности од потреба студената.</p>
<p>Диверзитет култура, заједница и архива</p>	<p>Покрива питања планирања, имплементације и евалуације програма задовољавања информационих потреба диверзитета расних, етничких и језичких заједница. Истражује комплексне начине на које друштвени, економски, историјски и технолошки развој утичу на архиве и информације, као и сервисе намењене разнородним заједницама.</p>
<p>Документовање различитих култура и заједница</p>	<p>Обухвата теме удружене с производњом информационих артефакта и питања документовања културних диверзитета широм Балкана и Европе. Истражују се праксе сакупљања и документовања културних одредница и заједница у релацији с мисијама архива, библиотека, историјских друштава и других институција културног наслеђа које се брину о књигама, журналима и другим текстуалним материјалима, звучним и визуелним документима.</p>
<p>Информациона права група</p>	<p>Курс истражује начине на које групе људи остварују своја информациона права на знање. Под групама овде се подразумевају заједнице дефинисане по свом етичком или културном пореклу, раси и сл. У сваком случају, архиви и други информационал сервиси морају бити осмишљени тако да</p>

	брзо и потпуно задовољавају развој и презентацију групног знања и поштују права друштвених група на информације.
Културна перспектива архива и информација	Од деведестих година прошлог века концепт маркетинга примењен на архиве је погрешно схваћен. Уместо класичног оглашавања, маркетинг је у случају архивистике много специфичнији процес комуникације с корисницима у циљу откривања њихових реалних потреба, дизајнирања сервиса који су им блиски и информисања заједнице о њима, евалуација комуникације и њено унапређење. Курс се бави маркетиншким алатима који могу да се примењују у случају архива, програмским планирањем, брендирањем, промоцијама, односима с јавношћу и с корисницима, као и евалуацијом ових напора. Води се рачуна о физичком и виртуелном простору, као и о промоцији имиџа архива у јавности.
Развој информационих ресурса	Развој информационих ресурса, принципи идентификовања, селекције, прикупљања, управљања и евалуације информационих ресурса за архиве, информационе центре и сл.
Администрација академских архива и пракси	Преглед данашњих контекста и организације архива на факултетима и универзитетима, преглед актуелних питања администрације академских архива у светлу одабраних трендова у високом образовању. Курс омогућава екстензивна истраживања на терену.
Администрација и пракса у јавним	Курс се фокусира на питања с којима се јавни архиви данас суочавају, као и с будућим правцима развоја.

архивима	
Кориснички сервис у јавним архивима	Увод у организацију корисничких сервиса у јавним архивима. Тема укључује области формирања корисничких сервиса, саветовање истраживача, као и алате и изворе, као и маркетиншку функцију сервиса.
Администрација и пракса у корпоративним архивима	Упознавање с менаџментом, информационим изворима, маркетингом и пословним окружењем корпоративних архива.
Администрација и пракса архива здравствених установа	Курс обезбеђује увид у менаџмент архива здравствених установа, информационе изворе, архивски сервис и фонд који се формира ради медицинских истраживања и помоћи у доношењу клиничких одлука (укључујући и електронске изворе).
Увод у технолошке и мрежне дигиталне информације	Курс је дизајниран да упозна студенте с основним концептима и апликацијама интернетски засноване информационе технологије и њеним утицајем на индивидуалне кориснике, групе, организације и друштво у целини. Укључује: основе познавања компјутерске технологије, мрежних апликација, интеракције човек-компјутер, компјутерски подржан кооперативни рад, друштвене аспекте информационих система и нека економска и правна питања везана за дигиталне сервисе и производе.
Дигитални архиви	Курс је дизајниран да упозна студенте са заједницом дигиталних архива и кључним питањима која се тичу дигиталних колекција. Часови ће припремити студенте да раде с корисницима дигиталних архивских технологија.

<p>Евалуација корисничких потреба и информационих ресурса</p>	<p>Излазећи ван сазнања о библиографским инструкцијама и инструкцијама за употребу архива, курс пружа ширу слику одговорности едукатора, информационих професионалаца. Студенти истражују историјску позадину актуелних питања, трендова, правила и пракси везаних за инструкције у информационој писмености. Студенти имају могућност да приступе постојећим веб базама и дизајнирају модуле за информационо учење.</p>
<p>Истраживање информационих извора</p>	<p>Курс је дизајниран да развије студентско разумевање квалитативних истраживања укључујући концепте и методе квалитативних истраживања. Теме покривене у току семестра укључују: студије случаја, интервјуе, емпиријска истраживања, обсервацију испитаника и друге типове квалитативних истраживања. Студенти имају прилику да прикупљају и анализирају податке и креирају истраживачке извештаје. Циљ курса је разумевање употребе квалитативних истраживања у друштвеним наукама, као и да развијају сазнања о односима између питања, метода и валидирања резултата истраживања.</p>
<p>Информациона теорија</p>	<p>Природа информација у друштвеном контексту. Истражује коришћење, вредност и релевантност информација као и дисперзију информација кроз отворене и затворене системе.</p>
<p>Питања архивске професије</p>	<p>Курс разматра различите приступе архивској професији. Расправља се о теорији и пракси у подручјима проналажења и аквизиције, уређивања и дескрипције, референцама, презервацији, доступности и развоју електронских извора архивске грађе. Укључује посету архивима.</p>

<p>Теорије лидерства и организацион менаџмент</p>	<p>Курс се фокусира на организационе теорије и њихову апликацију на архивски систем. Фокус је, такође, на примени теорија на организациону анализу и доношење одлука.</p>
<p>Увод у дигиталне колекције</p>	<p>Курс изучава утицај технологије на основе архива и менаџмент документације. Многи архивисти и менаџери документације схватају да треба знати више о дигиталним информацијама. Прелазак с папира на електронику изазива фундаменталне промене у професији. Да би се укључили у дигитално доба потребне су им нове вештине како би испунили исте задатке у новом формату. Колекције више неће бити физичке већ – виртуелне. Курс треба да помогне студентима да разумеју ново окружење.</p>
<p>Увод у примењену технологију</p>	<p>Курс обезбеђује основе разумевања технологије у дигиталном информационом окружењу заједно с упознавањем практичних вештина потребних да би се управљало дигиталним информацијама. Курс комбинује читање литературе, дискусије, колаборацију, рад на пројектима, независне студије и вођену праксу. Покрива основне инсталације, подешавање и вођење кључних система у данашњем дигитално информационом окружењу. Основни оперативни системи курса су <i>Windows</i>, <i>Linux</i> и <i>Unix</i>.</p>
<p>Менаџмент дигиталних информација</p>	<p>Курс обезбеђује студентима базично разумевање теоријских и практичних приступа информационом менаџменту и технологији у дигиталном окружењу. Менаџерске теме разматрају се у варијетету од стратегије (планирање, лидерство и развијање пословне политике) до тактичких (пројектни менаџмент, аквизиција и употреба технологије).</p>

<p>Презервација дигиталних колекција</p>	<p>Курс упознаје студенте с основним проблемима дигиталне презервације. Студентима даје оријентацију у технолошким и организационим приступима, развијеним да усмере дугорочну презервацију. Такође, курс истражује тренутно стање у дигиталној презервацији и приступима које треба даље истражити и унапредити у пракси.</p>
<p>Напредне дигиталне колекције</p>	<p>Курс обезбеђује дубински поглед на процесе укључене у изградњу и менаџмент дигиталних колекција и институционалних репозиторија. Студенти уче да примене напредне методе на колекције, и онда граде прототип репозиторија с базним системом приступа. Студенти, такође, треба да анализирају и дискутују примере дигиталних колекција, фокусирајући се на питања технолошког менаџмента и организационих стратегија за изградњу различитих типова колекција.</p>
<p>Дигитални информациони менаџмент у пракси</p>	<p>Курс је дизајниран да обезбеди студентима практично искуство у раду на великим пројектима што ће, истовремено, проверити њихова теоријска знања стечена на осталим предметима. Овакви пројекти треба да пруже значајан допринос и организацијама које имају дигиталне колекције и отварају их студентима, као што су архиви, али и библиотеке и музеји. Студенти ће пројекте радити заједно са супервизорима из ових институција и имплементирати их у пракси, у институцији домаћину.</p>

*** Коментар**

Мастер архивске студије (МАС) припремају студенте за каријере у оквиру управљања документима (у свим медијима и облицима) у читавом њиховом животном циклусу, од стварања до трајног чувања. Садржај програма се фокусира на:

- Природу евиденција и архива
- Животни циклус записа од стварања до чувања
- Функционисање архивскјих система
- Избор записа и њихову набавку у архивима
- Интелектуалну контролу евиденција и архива и пружање приступа грађи
- Записе, архиве и подразумевајуће законе и кодексе
- Етичку и професионалну одговорност
- Историју евиденција и архива
- Дигиталне облике записа и њихово чување
- Информационе технологије које мењају архивистику као науку и праксу.

Дипломци могу наћи посао на следећим позицијама: архивар; дигитални архивар; кустос архива; архивски саветник; архивиста за обраду рукописа; архивар електронских записа; аудиовизуелни архивар; кустос дигиталних података; дигитални е-саветник; повереник за приватност и информације; менаџер евиденције и информација; администратор/специјалиста за записе; аналитичар евиденције; програмски менаџер; дизајнер система евиденције/очувања; истраживач; специјалиста за безбедност и другим.

6.6. Пост-мастер специјалистички програми

За кандидате који немају амбицију да упишу докторске студије могу се предвидети специјалистички, пост-мастер програми.

Специјалистички програм је доступан онима које већ имају диплому магистра/мастера и желе да своје студије даље фокусирају у одређеној области. Специјализација укључује: архивска истраживања, анализу конкурентности и управљање знањем, дигиталне библиотеке и услуга за младе.

Специјалистичке пост-мастер програм мора имати најмање пет предмета и неопходно је да се заврши за годину дана. Студенти који заврше програм добијају звања Архивски специјалиста, Специјалиста за управљање знањем или Специјалиста за дигиталне архиве, у зависности од усмерења специјалистичког рада.

Специјалистички програм у архивистици припрема професионалце за каријере у архивским специјалностима, укључујући владине агенције, библиотеке, историјска друштва, корпорације, непрофитне организације, музеје и верске институције.

□ Архивска специјализација

Програм задовољава потребе ученика који желе да стекну вештине неопходне за рад с архивском грађом и радова у свим форматима. Курсеви се фокусирају на развој колекције, уређење и описивање материјала, и њихову доступност. Курсеви могу бити од интереса за студенте који планирају каријеру у посебним, јавним и дигиталним архивима.

- Дигитална специјализација

Специјалистички програм у дигиталним архивима припрема професионалце да раде с дигиталним архивским системима, дигиталним изворима и услугама у разним срединама, укључујући академске јавности и специјалне архиве. Курсеви се фокусирају на дизајнирање интерфејса дигиталних архива, организовање и приступ дигиталним колекцијама, и коришћење одговарајуће и врхунске технологије.

□ Конкурентна интелигенција и управљање знањем

Специјалистички програм у анализи конкурентности и управљања знањем припрема архивисте да преузму лидерске улоге у посебним збиркама, корпорацијама и другим организацијама. Програм помаже студентима да развију вештине неопходне за организацију свих врста приступа критичним информацијама и средствима заснованим на знањима која су им потребна да подрже стратешко одлучивање.

Предмети се фокусирају на примену техника и знања за препознавање и оцену имовине једне организације, дизајнирање могућности за дељење знања у оквиру организације и информационих услуга да би се задовољиле организационе потребе за информацијама.

6.6.1. Модули

- Архивска наука: теорија и методологија истраживања
- Архиве и њихови корисници: заступање и доступност
- Одрживост архива и управљање чувањем
- Архивска репрезентација: стварање архивских информативних средстава
- Оцењивање и стицање архиве
- Перспективе праксе
- Јавни и приватни корпоративни архиви: менаџмент, чување и одговорност

Опциони модули

- Аудиовизуелна и нетекстуална архива
- Дигиталне архиве
- Уводни латински
- Увод у палеографију: средњовековни и рани модерни записи
- Управљање за информационе професионалце
- Употреба интернета

Назив предмета	Опис предмета
Савремене историјске методе	Савремена пракса, (укључујући квантитативне методе), деконструкција, економска историја, упоредне историје, интелектуалне и културне историје.
Историја и принципи менаџмента архивских записа	Преглед карактеристика и употребе евиденције и архивске грађе, историјски развоја, основни принципи, главне функције архива и менаџмент.
Избор и процена грађе	Испитивање теорије и методологије прикупљања материјала, архивска политика, селекција, аквизиција, и процена архивске грађе.
Приступ архивима и доступност грађе	Испитивање теорије и методологије архивске политике приступа, служба информација, допирање и јавна промоција.
Уређење и опис архива	Детаљан преглед архивских система и модела сређивања, укључујући ручно и аутоматизовано, формат каталогизације, кодирани архивски опис и други приступни системи.
Менаџмент записа	Детаљан преглед принципа, методологије и актуелних питања у управљању документима у канцеларијским информационим системима, укључујући услове за управљање електронском евиденцијом и за развој и примену аутоматизованих техника.

<p>Очување архивске грађе у кризним ситуацијама</p>	<p>Истраживање питања у управљању очувањем, конзервацијом и припремом архива за случај катастрофе, предавања, демонстрације и практичне вежбе у очувању и поправци архивских медија.</p>
<p>Пракса у архивама и документацијски менаџмент</p>	<p>Стручни програми у кооперативним агенцијама или организацијама.</p>
<p>Напредно управљање</p>	<p>Едукација о одабраним аспектима архива администрације, управљање савременим дигиталним информацијама и информационим системима.</p>
<p>Истраживање и писање приступних радова</p>	<p>Оригинално истраживање на одабрану тему у архивама и документацији, укључујући коришћење примарних извора и/или оригинално истраживање; тумачење и анализа; писање оригиналних есеја погодних за објављивање, било за штампане или онлајн часопис/веб публикације.</p>
<p>Истраживање и писање специјалистичког рада</p>	<p>Оригинално истраживање, укључујући коришћење примарних извора из материјала и библиографских помагала, тумачење и/или текстуалне критике, и писање оригиналног истраживачког рада. Може захтевати познавање помоћних наука, страни језик, или коришћење статистике или компјутерског програмирања, у зависности од теме истраживања.</p>

Услови пријема: Студенти који су завршили мастер студије је у некој другој области морају претходно полагати најмање два предмета из области архивистике.

- **Диференцијални испити**

<p>Увод у архивистику</p>	<p>Даје увод у теорију и праксу архива и преглед елемената архивских програма, улога и рада архивиста. Фокусира на функције архиве, као што су стицање грађе, њена процена, уређење и опис, очување, референце, примена технологије у архивама.</p>
<p>Увод у архивистику II</p>	<p>Наставља увод у архивску теорију и праксу, али пружа додатну дубину у неколико области, укључујући процене, сређивање и фокусирање на моделе и стандарде. Дефинише правна, етичка, културна и политичка питања, као и низ историјских и савремених архивских формата.</p>
<p>Системи приступа архивима</p>	<p>Уводи студенте у стварање, одржавање и вредновање архивске приступних система. Покрива теоријске концепте који леже у основи архивског опис и њихову еволуцију у тренутном сету електронских информационих система. Промишља тренутне описне стандарде, потребе и различите формате.</p>
<p>Архивска процена</p>	<p>Уводи студенте у теорије и праксе које регулишу функцију селекције и оцене евиденције и радова трајне вредности. Фокусира се на развој методологија које се користе у различитим поставкама, за различиту публику и за различите</p>

	формате материјала.
Менаџмент електронских записа	Представља теорију и праксу управљања записима из перспективе архивиста. Покрива трансформацију професије и њене праксе ка прилагођавању за чување електронских снимака. Уводи принципе управљања записима и примењује их у савременом дигиталном канцеларијском окружењу. Доноси концепте управљања записима из информационих дисциплина.
Дигитално очување грађе	Истражује концепте, принципе и праксе за очување дигиталних извора информација. Теме укључују избор, организацију и приступ материјалима у поузданим спремиштима.

6.7. Докторске студије

Мисија

Архивске докторске студије су мултидисциплинарна област која истражује социјалне, културне, политичке и технолошке императиве и професионалне праксе евидентирања сећања у друштву. Програм је дизајниран да упозна студенте с природом докторског образовања и захтевима истраживачки оријентисане каријере на терену архива. Основни циљ студија је да подстакну и негују раст нових и разноврснијих генерација научника који су упућен у интердисциплинарна истраживања која се баве широким спектром питања архивске науке.

Курикулум

Докторски програм архивских студија обезбеђује студентима солидну основу у архивској науци. Курикулум треба да је фокусиран на архивску теорију, методологију и праксу, подржа инструкцијама из економије, историје, информационих студија, права, менаџмента и технологије релевантне за архивски рад. Предмети који потичу из комплементарних дисциплина помажу студентима да разумеју природу архива, као и начине на које методе и перспективе друштвених, економских и правних наука доприносе професионалној архивској пракси.

Као што је речено, обим знања које студенти треба да савладају у оквиру докторских студија обухвата *суштинско и комплементарно знање*. Суштинско архивско знање пружа теоријску и практичну основу потребну у раду професионалних архивиста. Комплементарно знање упознаје студенте с другим дисциплинама, знањима која ће продубити њихово разумевање архивског рада и подржати њихова професионална постигнућа.

У оквиру програма најмање трећина семестралних кредита треба да буде из области суштинског архивског знања. У зависности од студентских интересовања, преостали кредити могу бити из комплементарних области знања. Истраживање је интегрисано и курикулум и, као важан елемент сваког програма, мора бити оригинално да би, у крајњој инстанци резултирало докторском тезом. Програм треба да укључи и практично искуство, као праксу или стажирање.

Суштинско архивско знање

Идентитет професије се базира на ексклузивном телу знања и на професионалној култури која није из заједничке историје, уједињених циљева, заједничког вокабулара и колективних вредности, норми и стандарда. Суштинско архивско знање је срж архивског студијског програма, и треба да заузима доминантну позицију у курикулуму, да буде

покривено високо квалификованим архивским едукаторима, професионалним архивистима и другима који поседују дубља знања релевантна за тему.

Суштинско архивско знање подразумева три сепаратна, али интерно повезана аспекта студија:

- знање архивских материјала и функција (теорија и методологија удружена са специфичним подручјима архивског рада);
- знање о професији (историја професије и еволуција архивских пракси) и
- контекстуално знање (контексти у којима су записи креирани, вођени и чувани).

Због тога што архивско знање и професионална култура прелазе географске и националне границе, свака компонента треба да инкорпорира интернационалне и мултикултурне перспективе.

Компоненте:

Знање о архивским материјалима и функцијама

Архивска едукација треба да подучава фундаменталне концепте који се тичу природе архивског материјала у свим формама и архивских функција (архивска теорија), техникама за спровођење архивских функција (архивска методологија) и имплементацијама теорија и метода у реалним ситуацијама (архивска пракса). Увод би требало да покрије историју архивске теорије и метода, као и њихову артикулацију у професионалној литератури (архивска наука). Фокус архивске едукације треба да обухвати све архивске функције у смислу тренутно најбољих пракси и повезаних питања менаџмента.

Програм уписује докторске студенте који су заинтересовани за наставак академске каријере у области архивистике, с фокусом на дигиталну презервацију, куративу и архивску етику, одговорност и питања процене.

Назив предмета	Опис предмета
Архивска заштита	Увод у очување и конзервацију архивских збирки. Основни темељ за теоријске, менаџерске, аналитичке и практичне примене очувања.
Менаџмент презервације	Методe интегрисања и спровођења активности и програма очувања архивске грађе, засноване на познавању историје презервације, операција и актуелним питањима. Разумевање сложености практичне примене; комбиновање менаџерских идеала с мање него идеалним институционалним окружењем. Намењен само студентима који су завршили специјалистичке студије архивистике и информационах наука.
Менаџмент архива и записа	Увод у основне карактеристике записа и управљање знањем у различитим организационим облицима и у друштву. Организациона теорија и како се ово односи на историју и развој система евиденције, управљање електронским документима и појавом нових технологија, и место евиденције и управљања знањем у информационам професијама. Теоријски принципи, методологије и практична примена управљањем архивима, евиденцијама и другим изворима информације од штампаних до усмених доприноса управљању знањем потребним за организација и друштво.
Архивска процена	Напредна анализа основних теорија, принципа, техника и метода које архивиста и менаџери записа користе за идентификацију и избор (процењивање) евиденције с трајном вредношћу за ствараоце, истраживаче и друштво у целини. Поређење и контраст повезаним активностима у другим областима, као што су менаџмент и развој библиотечких колекција, избор

	музејских артефакта, и анализа материјалних доказа од стране историчара и других истраживача.
Архивска заштита и етика	Оријентација на начине на које се архивисти и остали професионалци из ове области залажу за приступ својим институцијама, програмима и друштвеној мисији, као и етичким и другим изазовима са којима се суочавају у обављању ове функције. Пружа историјску, теоријску и практичну оријентацију ка приступу, заштити и етичким питањима.
Приступ архивима и репрезентација	Увод у теоретске основе, историју, принципе и истраживања који окружују репрезентацију архивске грађе. Испитивање и анализа питања ефикасности, економичности, и публике окружене различитим врстама сурогата архивских збирки укључујући водиче, календаре, помагала за проналажење, (у папирној форми и онлајн), самих библиографских записа, питања контекста, одговарајућих нивоа контроле, селекције, и тумачења.
Музејски архиви	Преглед еволуције потребе музеја; историја и развој музејских система за вођење евиденција, с посебним нагласком на промене у тим системима у транзицији из папирно засноване на електронску евиденцију; употреба функционалне анализе за идентификацију принципа функционисања музеја и вођење процене докумената који доказују те функције.
Архиви покретних слика	Уводи разне контексте које медији покретних слика имају у архивима, као и основне процедуре за очување ових радова. Филм је у примарном фокусу, али ће бити истражене и друге врсте медија покретних слика. Архивској функцији ове врсте материјала ће се приступити користећи мултидисциплинарне оквире као начин да испита историја, технологија, процес очувања и доступности медија покретних слика.

<p>Фото архиве</p>	<p>Истражује питања везана за аспекте управљања фотографским збиркама укључујући складиштење, приступ, очување, референце, каталогизација, обраду и, дигитализацију. Студенти који заврше овај курс ће бити у стању да: процене, идентификују и испитају фотографске колекције јер њихово очување захтева детерминисање и извођење третмана и опција складиштења, развијање планова за обраду фотографских збирки, креирање смерница за референце и приступ фотографским збиркама с освртом на питања ауторских права; коришћење фотографских збирки као примарних докумената у референтним ситуацијама. Студенти морају да буду упознати с питањима која окружују ауторска права и дигитализацију фотографских збирки.</p>
<p>Интернационална перспектива архива</p>	<p>Архивска питања анализирају се из међународне перспективе: архивска историја у 20. веку, архивски стандарди и праксе, однос између архива, колективног памћења и одговорности.</p>
<p>Менаџмент записа и информација</p>	<p>Савремени приступи евиденцији и информационом менаџменту; концепти, алати и најбоље праксе које помажу информационом професионалцима стварају корисне и одрживе евиденције система; физичко и дигитално вођење евиденција; класификације и архивирање метаподатака; евиденција задржавања; улога стандарда, политике, права, етике и традиције.</p>
<p>Књиге, штампа, издаваштво</p>	<p>Развој књиге у свим својим облицима у односу на савремено друштво, образовање и културу. Порекло рукописа, природа и развој процеса штампања, читалачка публика, трговина књигама, повези и</p>

	илустрације.
--	--------------

Програм докторских студија из научне области архивистике мора да дефинише своју мисију, визију и циљеве. Сам програм може се конципирати (као и у случају мастер студија) у два правца – ка едукацији „генералиста“ која поседују знања о свим областима записа и архивске администрације, или ка специјализовању кадрова у пољима као што су: електронски записи, историјски рукописи или менаџмент архива. Има и интердисциплинарних програма који повезују архивистико, библиотечко и музејско знање⁸¹. Ипак, чак и да је уско фокусиран на само једну област архивистике, да би се квалификовао као архивски студијски програм, мора да обухвати базична архивска знања као основ за било какву специјализацију или интердисциплинарност.

Мисија, визија и циљеви програма треба да буду формулисани у терминима едукационих резултата које ће програм да постигне. Такође, треба да буде развијен кроз широко базиран процес планирања који укључује конституенте којима тежи. Курикулум треба да изражава циљеве програма, да се ревидира и евалуира континуирано (у смислу евалуације професионалних одговорности, компетенција и изазова). Захваљујући организационим поставкама, архивске студије докторског нивоа морају бити кохерентне, кохезионе и препознатљиве.

Значај и комплексност архивског рада захтевају да појединци који улазе у професију добију одлично знање, које се заснива на основама архивске науке. То знање мора бити допуњено знањима извученим из других дисциплина укључујући:

⁸¹ Интердисциплинарни карактер архивске едукације отвара могућност да се стечена знања имплементирају у разним институцијама као што су: библиотечке школе, информационе науке, одељења за историју, школска или јавна администрација, правне школе и школе бизнис администрације. С овим одељењима могу се организовати заједнички програми и тако покрити интересциплинарне могућности архивског поља. .

антропологију, економију, историју, право, библиотечке и информационе науке, музејске студије и социологију. Потпуно развијен докторски програм архивских студија мора да установи курикулум који постиже следеће циљеве:

- Обезбеђује студентима солидне основе у теорији, методологији и пракси архивске науке, архивске историје и школовања.
- Оснажује ову основу дајући студентима могућност да прикупљају знање из других издвојених и комплементарних дисциплина.
- Да помогне студентима у развијању критичког мишљења и вештина доношења одлука везаних за записе свих форми а у контексту: бизниса, владе, јавних потреба, научних истраживања и заштите културног наслеђа.
- Да припреми студенте за управљање и презервацију аутентичних и поузданих дигиталних записа као и релевантних материјала у широком опсегу аналогних формата.
- Да припреми студенте за извођење научних истраживања.
- Да комуницира са студентима знања о етичкој и законској димензији њиховог рада и усади им осећај професионалне и друштвене одговорности.

Докторска едукација је, за разлику од тренинга, и академска и професионална па, стога, укључује и оригинална истраживања и искуствено учење. Ултимативно, архивска едукација ствара интелектуални оквир који омогућава студентима да разумеју идеје на којима је њихова професија основана, да се ангажују у развоју архивских принципа, и да примене то знање у широком варијетету архивских делатности. За разлику од тога, архивски тренинг се фокусира на развијање вештина и стицање практичних знања у складу с моделима специјализације у одређеним областима.

Докторанти архивских студија треба да промишљају знање и разумевање архивских принципа и метода и треба да буду припремљени да раде самостално на перформансама свих базичних архивских функција. Варијетет и комплексност

институционалних могућности и природа записа у нашем, дигиталном друштву, захтева широк ранг вештина и знања као и компрехензивно разумевање архивске теорије и њене практичне примене на вођење и чување тренутних и будућих – архивских садржаја.

Ниједан дипломски или докторски програм не може да обезбеди сва могућа школска и искуствена знања потребна практичарима. Па ипак, едукујући студенте у духу професионализма, докторски програм може навести студенте да схвате да је професионално образовање доживотни подухват, који укључује прихватање преиспитивања идеја и метода, ревизију професионалне мудрости и развијање професионалних стандарда. Доживотно образовање омогућава архивистима да стичу знања и вештине, савлађују нова знања и технике како се њихова професија развија и мења.

Програм, стога, мора да се фокусира на есенцијалне елементе архивске едукације, независне и институционалне перспективе и валидну диплому. Мултипле опције за овакве програме обезбеђују богат диверзитет који омогућује индивидуална постигнућа и различите специјализације. Знање из других дисциплина обогаћује архивске студијске програме, обогаћује и проширује архивски курикулум, а све то да би се изашло у сусрет широком плану потреба и интереса.

Све наведено дефинише минимум захтева који се постављају пред докторске програме у архивским студијама, а то је да буду кохерентне, независне и засноване на суштинском архивском знању. У овом оквиру институције високог образовања могу да креирају широк варијетет програма. Такав распон опција обезбеђује студентима слободу избора и обогаћује професију прихватајући разлике у основама архивистике. Докторанти оваквих програма могу антиципирати одличне каријере на разним професионалним позицијама, од текстуалних архива до дигиталних система, у институцијама ранжираним од владиних или институционалних архива до локалних историјских друштава и високо технолошких компанија. Постоји повећана потражња за архивистима који су образовани

за информационе сервисе, као што расте и углед професије у многим организацијама. Ово треба да усмерава иновирање и припрему знања за нове изазове, као и да обезбеди чврсту базу за институције које обезбеђују дипломско и докторско образовање архивиста.

Закључна разматрања

Жеља да се води и користи евиденција о знању и информацијама за референце и трајно чување постоји од најранијих времена људске историје. Историја је показала како су људи из античког доба водили евиденцију својих мисли и искустава на материјалима који су били на располагању: глинене табле, папирус, палмино лишће, кора дрвећа, животињске коже, камење, итд, коришћени су за докумантовање. С развојем папира и других не-текстуалних документарних форми као што су филмови, фотографије, видео записи, видео касете и сродни машински читљиви облици, архивски записи настављају да се појављују у различитим формама.

У најранијем времену није било разлике између просторија за списе (архива) и библиотека, па се може рећи да архиви постоје скоро онолико дуго колико се чува евиденција. Удигвومه (1989) посматра архиве као званичне или организоване евиденције влада, организација, група људи и појединаца без обзира на њихов датум, облик и материјал, а које више нису потребне за вођење текућих послова, али су сачувана, или као доказ о пореклу, структури, функцији и активности или због информација које садрже. Evans (1988: 77), с друге стране, описује архиве као један од основних светских извора информација које су расле јединствено с активностима организација, институција, породица и појединаца. Архивска грађу чине, по њему „записи о субјекту који су изабрани за очување јер поседују трајну вредност”. Запис се дефинише као информација створена, примљена и одржавана као доказ и информација од стране неке организације или особе, у складу са законском или пословном обавезом (Cunningham, Philips, 2005: 4). У контексту ове студије дакле, архивски подаци су записи о организацији, појединцима или породици примљени и очуванани због својих административних, историјских, правних, културних, или других вредности. Јавне архивске агенције играју виталну улогу у нашој заједници, јер они промовишу поуздано чување архивске грађе и одржавање видљивости, доступности и познатости колекције. У том циљу, јавни архиви омогућавају

и промовишу најбољу праксу у управљању државним записима у свим форматима са становишта стварања, све док се од њих захтева да подрже потребе владе и народа.

Архиве служе као витално средство за очување и презентацију културног наслеђа и националног идентитета, као и средство за административну ефикасност, јер омогућавају проток снимљеног познавања прошлости за будућу употребу. Ефективно очување и употреба тих снимљеног знања дакле, може у великој мери да утиче на друштвену трансформацију политички, културно, административно и економски. Канинхам и Филипс (2005), описују улоге архива у демократији као важан предуслов за друштвене трансформације. По њима, „не постоји политичка снага без контроле архиве, ако не меморије. Ефективна демократизација може увек да се мери по учешћу у и приступу архивама”.

Многе студије су указале на битну улогу архивске грађе у друштвеној трансформацији. Канинхам и Филипс (2005) даље наводе да архиви имају важну улогу у обезбеђивању националног и културног памћења, научног рада и обезбеђивању права оних који владају и оних којима владају. Потрага за демократским принципима у Србији може бити побољшана преко ефикасности и коришћења архивске грађе. Јавни архиви могу послужити као средство да се грађани охрабре против потенцијално лошег управљања, корупције и аутократије које карактеришу савремену демократију друштва у транзицији. овај начин јавни архиви могу послужити као средство за исказивање демократске одговорности и напредовања у друштву.

Архиве могу послужити као средство за процену учинка како појединаца, тако и организација или влада. „Информација је валута демократије и за поједине чланове заједнице да би могли да процене успешност владиних програма, да би могли да траже своја права, да расправљају о актуелним питањима, грађани морају имати приступ историјским (архивским документима) изворима информација које генерише владе и други сектори, као што су академије и приватна предузећа”, (Cunningham, Philips, 2005: 12). То значи да је приступ информацијама и њихова дистрибуција неопходан услов за

опстанак и трансформацију света уопште. Као такви, доступност, правилан опис, организација и коришћење архивске грађе ће без сумње утицати на њену ефективне улогу у процесима друштвених промена

Очување и доступност архива међу узастопним генерацијама чине највеће појединачно благо људског наслеђа, (УНЕСКО, 1976). Архивски подаци су обично оцењени, задржани, организовани и сачувани према прихватљивим стандардима и процедурама. Евборокаи (1990) је описао природу и покривеност архивских извора који обухватају књиге, папир, мапе, фотографије, машински читљиве материјале, документарне материјале, без обзира на физичку форму или карактеристике генерисане или примљене у одељењу или организацији у вези с трансакцијама у пословању и очуване као доказ функција, политика, одлука, операција или активности, или због информационе вредности. Архивски ресурси укључују писма, извештаје, мапе, фотографије, филмове, снимке и слично. Информације садржане у архивима могу бити адекватно искоришћене ако су правилно описане, организоване, и дате на располагање или доступне корисницима.

Организација информационих ресурса у архивама подразумева опис и распоред материјала у односу на њиховог креатора. Цимерсон (2002) истиче да је суштинска сврха архивске организације или описа да знамо шта имамо тако да га можемо наћи када нам је потребан. Опис архивске грађе је процес анализирања, организовања и снимања информација које служи за идентификацију, управљање, проналажење и опис архивских фондова, контекста и система од којих су изабрани.

Информације садржане у архивској грађи савремених архивских агенција не могу бити адекватно искоришћене без описа и организације у складу с тим да обезбеди за лакше проналажење и приступ корисницима. Идеја описа и уређења архивске грађе у вези с њиховим креаторима је међутим, релативно новијег порекла. У стара времена, архивска грађа била је подвргнути разним облицима организације и реорганизације, често на основу хронолошког реда, предмета и географског разматрање. Временом, међутим, такви вештачки аранжмани су сматрани неефикасним. Као реакција на такав, застарео систем,

развијен је систематски и ефективан опис и уређење евиденције на основу њене природе и карактера, као и органа ствараоца. Америчка библиотечка асоцијација (1986) у складу с тим је коментарисала: „Несрећне последице вештачких аранжмана, као и развој потпунијег разумевања природе и карактера архива довели су до формулисања два основна принципа који су данас универзално признати као одговарајућа основа за опис и уређење архива: *принцип провенијенције* и *принцип поштовања оригиналног реда*.”

Бауман (1986) је видео организацију или опис архивских ресурса као процес успостављања контроле над интелектуалном својином кроз примену информативних средстава. Сваки опис картице или документа, објављен или не, створен је да успостави физичку или административну и интелектуалну контролу над записом. Пром (2003) такође дели овај став и даје додатно објашњење да процес који стоји у средишту архивског рада и уједињује функције процене (одлучити шта задржати) је референтан и пружа приступ евиденцији. На основу ове анализе литературе, остајемо без сумње у погледу битних улога архивске описа и организације у смислу обезбеђивања приступа и коришћења архивске грађе.

Концепт приступа се сматра једним од најважнијих аспеката архивске управе од стране Абиојеа (2009). Он је описао приступ у контексту архивске доступности записа/архива за консултације као резултат законског овлашћења и постојања информативних средстава. Харолд (1977) поткрепљује ово тврдњом да је у архивским операцијама најважнија доступност архивских ресурса корисницима. То значи стављање на располагање (за употребу) архивске грађе корисницима кроз пружање архивске службе. Сврха избора, стицања и одржавања архиве је да грађу учине доступном за употребу. Интелектуална и физичка приступачност су битне компоненте управљања важним информацијама. Цимерсон (2003) даје широк спектар јавне архивске клијентеле укључујући административно особље установе, научнике, генеалоге, локалне историчаре, правне истраживаче, специјалисте у једној или више професионалних дисциплина, факултете или школе, хобисте, и др

Абиоје (2009: 7) је историјском означио трансформацију архивске приступачности. Он је нагласио да је, „у прошлости приступ архивама био ограничен на креатора и њихове легитимне наследнике, јер су у том тренутку посматрани као арсенали закона. Фокус се од тада померио на постепену либерализацију приступа”. У раним данима, на пример, јавне књиге су се чувале у строгој тајности и под заштитом, у закључаним собама, врећама, кутијама, светињама, па чак и у трезорима, тако да јавни приступ није практично ни постојао. Међутим, непосредно пре краја осамнаестог века нове ере, Француска револуција је покренула модерно доба у историји архива посебно у областима законодавства, очувања и јавног приступа 1794. године. Момо (1989: 3) акт који мења бит архивистике назива „Декларација о архивским права човека”.

УНЕСКО (1976) је потврдио да: „Извори информација у архивима не треба да буду доступни јавности на индивидуалном нивоу, већ и на националном и интернационалном нивоу. Архивска служба може бити ефикасна ако јој се даје универзалан обим и контекстуализација кроз приступ информацијама и производима људске креативности, без обзира на националност, језик, расу, религију или политичка уверења. Меморија човечанства припада свима подједнако и свако има право да ужива њено делотворно учешће у успостављању равнотеже помоћу различитих техника и система хумане потребе да омогући несметану циркулацију медија на којима је снимљена универзална мисао”. То значи да је задовољавања потреба информационих архивских корисника важан фактор за архивисте, посебно у јавним архивским агенцијама. То је зато што ће различите врсте архивских агенција и архивских ресурса привући и бити корисни различитим категоријама корисника (Цимерсон, 2003). Због све већег интересовања и већег уважавања могућих употреба архивске грађе за правна, истражна, административна, и друге врсте истраживања, архивисти и менаџери записа треба да схвате да доступности, организацији и приступу архивској грађи треба дати потребну пажњу, посебно у јавним архивским институцијама.

Савремени свет се брзо мења. Временом, задаци архива су све ширег обима, постојеће основне функције ових установа се свакодневно допуњавају новим садржајем. Глобализација критично утиче на све области друштва □ културне политике, демографске структуре, економије, послове заштите животне средине, понашање људи, а убрзање деловања уводи нове вредности и стандарде у традиционалне професије. Као одговор на новонастале околности, јавне политике, законодавство, бизнис и јавне управе се мењају. Расте употреба дигиталне технологије која има дубок утицај на економски и друштвени развој широм света.

Већ дуже од деценије профил и идентитет архивиста је главни проблем за многе међународне архивске стручњаке, што није изненађујуће јер свака промена постаје изазов за институције друштва које тешко прате ритам промена. Како наводи Тери Кук свом чланку „Архивска наука и постмодерна: нове формулације за старе концепте” (Cook: 2001: 42), на почетку XXI века, захтеви који се постављају за архиве у демократијама из темеља су променили ранији статички модел њиховог функционисања. Док су одржавање одговорности владе и административни континуитет, као и заштита личних права и даље с правом признати као важни циљеви за архиве, главни задатак архива у смислу задовољења права шире јавности почива на архивској одговорности да грађанима пружи осећај локалности, историје, културе, личне и колективне меморије.

Законодавство је скуп обавезујућих принципа и правила утврђених кроз формалне механизме у смислу давања овлашћења, права и одређивања граница које регулишу понашање једног друштва и његових институција. Конкретно, архивско законодавство успоставља претпоставке за управљање и одржавање докумената и архива, даје мандат архивском ауторитету, поставља правила за његово функционисање. Правни оквир има одлучујући утицај на улогу и утицај службе националног архива у државној управи земље. Дефиниција правног мандата националног архивског ауторитета у законодавству је од посебног значаја и, наравно, има утицај на захтеве за вештинама

архивиста у одређеној земљи. Једна од главних разлика, која свакако утиче на стручне критеријуме за архивисте у држави је дефиниција архивског домена (одговорности архивске институције) – јер је архивска институција одговорна за цео животни циклус докумената, а сфере деловања и одговорности у поље докумената су подељене између креатора и архивских институција, које преузимају одговорност преноса онда када документи више нису потребни њиховим креаторима. Шири мандат једне архивске институције је обухватнији што је више заинтересованих страна с различитим интересима, тако да је потребно све више знања и капацитета да архивисти остваре своју „архивску мисију” за коју су именовани од стране националног законодавства.

Архиве су инструмент очувања садржаја у контексту. Анализирајући профил архивистичког занимања говоримо о знању, капацитету и етици. На развој архивистичке професије утичу многи фактори, али су два свакако најважнија: политички развој и еволуција јавне управе.

Као резултат политичког развоја последњих неколико деценија нови механизми и нови изрази су ушли у употребу за разумевање и вредновање либералне демократије. Најважнији утицај на архивске услуге има концепт транспарентности и одговорности. Сам појам подразумева разумевање великих трансформација слобода којима смо сведоци у јавном домену, као и дебата у односима између власти и грађана, као кључ за разумевање легитимног управљања. Наравно, транспарентност управе није довољна да покрије све димензије доброг управљања, али транспарентност јесте кључна претпоставка за многе друге принципе. Јасно је да се транспарентност у модерном схватању не реализује само пасивним давањем информација, односно давањем информација само на захтев. Смисао транспарентности такође садрже активне политике информисања. Без доброг и ефикасног управљања подацима/документима унутар администрације ово не изгледа изводљиво, јер добро успостављен систем управљања документима подупире добре административне процедуре и степен доступности

докумената.

Главне европске наднационалне институције су се посветиле овом изазову кроз различите активности. У Европској унији је пружање приступа службеним документима подигнуто на уставни ниво у Уговору из Амстердама (члан 255). Под слоганом да је „Европска унија ближе грађанима“ питању приступа документима је дат приоритет у политикама органа и институција ЕУ. У 2001. години, након дугог законодавног процеса у Европском парламенту и Савету Европе, Уредбом Н.1049, одлука ЕУ о јавном приступу документима је ступила на снагу.

Од 1991. Савет Европске уније је усвојио две Резолуције, наглашавајући значај архива (Резолуције Савета министара културе, састанак у оквиру Савета од 14. новембра 1991. о аранжманима који се односе на архиве, Службени лист Ц 314, и Резолуција Савета од 6. маја 2003. о архивима у државама чланицама (Службени гласник Ц 113/02).

Други извештај је довео до Препоруке Савета од 14. новембра 2005. о приоритетним акцијама за повећање сарадње у области архива у Европи и успостављање званичне европске архивске групе. Предвиђено повезивање архива служби земаља чланица и европских институција је веома јасно истакнуто у препорукама Савета Европе, који у облику приоритетних акционих линија прецизира пет приоритета:

- Очување и превенција оштећења архива;
- Јачање европске интердисциплинарне сарадње на електронским документима и архивама, посебно у вези с координацијом дигитализације;
- Успостављање и одржавање интернет портала с документима и архивама;
- Промоција најбоље праксе у вези с националним и европским законима о управљању и приступу документима и архивама;
- Усвајање мера за спречавање крађу архивских докумената.

Једна од главних европских институција чија мисија се састоји у учвршћивање демократије, људских права и владавине закона је Савет Европе. Ова институција је била укључена у питањима демократизације приступа документима од 1992. С циљем да подстакне транспарентност и да промовише поверење међу људима Савет Европе, после интензивне припреме је усвојио Препоруку Р 13 (2000) о приступу архивама и Р 2 (2002) о приступу званичним документима. Након издавања Препоруке о приступу архивама надлежна организациона јединица за културу дирекције Савета Европе покренула је вишегодишњи пројекат испитивања усклађеност држава чланица с препоруком. У 2005. је објављен приручник смерница за имплементацију на основу података прикупљених током пројекта мониторинга. Све то је јасан знак политичког признавања важности архивских услуга и архивских питања од стране европских институција.

Извештај о архивама у проширеној Европској унији образложила је Стручна група за архиве ЕУ (чланица и институција) и указала да су „јавне архивска услуге део модерне јавне управе у свим земљама Европске уније. Током неколико деценија јавна управа је прошла значајну трансформацију. Институције напредују ка потпуно електронској управи, службе за јавност и њихов квалитет, транспарентност одлучивања и одговорности, ефикасности и ефективности су постали основне вредности јавне управе. У циљу испуњења нових захтева и да би биле конкурентне, организације треба да се трансформишу брже него икада. Развој јавних служби захтева стално преиспитивање унутрашњих процеса и реорганизацију канцеларијског рада. Ово је универзални процес и захвата све организације, наравно, и архивске су укључене. Што се тиче архива тиче, важно је разумети да су промене у управи пресудно утицале на начин на који се документи стварају, складиште и како им се приступа.

Током историје, реагујући на промену амбијента, архивски закони су прошли развој који је био посебно интензиван током неколико последњих деценија. Истовремено, имплементација сваке генерације закона поставља своје услове и

стандарде за особље.

Архивски закони генерално не помињу профил архивиста и формалне услове за њихову регрутацију већ, махом, одређују мандат и функције националне архивске службе. У динамичним променама окружења, знања и компетентности архивиста морају да кореспондирају са задацима које треба остварити.

Основа на којој је изграђено национално архивско законодавство у Србији је разумевање да је у новом окружењу веома важно да архиве не треба посматрати само као складишта за тзв. „стална“ докумената, већ и као партнера јавне управе, који кроз постављање прописа и стандарда, савете и инспекцију доприноси способности потоњих да буду транспарентне и одговорне, да управљају, воде рачуна о својим документима и пружају јавне услуге на ефикасан начин. Архив Србије је највиши орган у области управљања документима у земљи. Он има право да учествује у формирању и спровођењу државне политике и стратегије, да доноси обавезујуће прописе, одобрава правне акте у области управљања документима које су израдиле друге државне институције, да успоставља и управља мрежом архива у организацијама. Не постоје институције јавног сектора на националном или општинском нивоу које би биле искључене из надлежности националног архивског система када се ради о питањима управљања документима. Све институције јавног сектора морају да поштују прописе за управљање документима, процене, очување докумената, које издаје национални архив. Државни архив и локални архиви имају право увида како јавне институције примењују прописе и да издају обавезне упуте.

Широк обим мандата у друштву отворио је нове могућности и донео нове изазове за архивских институције, као и за њихово особље. Знање, навике и капацитет архивиста пониклих у статичком затворској средини раног развоја професије (од 1945) нису били посебно вољни за реализацију нове генерације законодавства. Смена архивске парадигме складишта новим приступом и увођењем приступа животног циклуса

документа дошло је до потребног померања статичне стратегије у проактивну стратегију која се може реализовати само сарадњом са заинтересованим странама. Улазећи у у главне токове администрације и проширујући своју одговорност на цео животни циклус докумената архивисти су, у ствари, били приморани да размишљају шире и делују брже. Дужности архивиста постале су много сложеније, њихова имплементација захтева додатна знања, капацитете и, чак, промену менталитета.

Која знања и капацитети су данас потребни за архивисте који су одговорни за рано укључивање у процес одлучивања и других поступака јавне управе?

Постоји општи тренд у развоју свих професија условљених реализацијом друштва знања, од високе поделе рада и специјализације у концентрацији различитих специјалности и мултидисциплинарности. Уверени смо да је мултидисциплинарни приступ апсолутно неопходан предуслов за архивисте данас.

Листи приоритетних услова за архивисте има неколико ставки:

Познавање савремене архивистике, односно, функционалне архивске науке која обавезује архивара да погледа евиденције кроз њихове контекстуалне историје, да анализира својства и карактеристике појединих докумената или серија записа, као и функције, процесе, трансакције које стварају документе.

Познавање прописа и то не само архивског законодавства. С брзим развојем друштва и легислативе, поред директних архивских закона, многи аспекти наднационалног и националног законодавства имају утицај на управљање и приступ документима. Закони и прописи који регулишу јавни приступ и ограничење права на приступ, доказне захтеве и јавне управе, ауторска права и очување културног наслеђа, снажно су повезани с питањима управљања документима током читавог животног циклуса, као и посебним прописима којима се уређује специфичне области које не смеју бити занемарене, јер имају значајан утицај на то како друштвене институције стварају документа. Архивар мора да буде свестан свих честих промена правних питања у вези с

документима и да поседује способност разумевања и тумачења како би правилно извршавао своје дужности.

Познавање информационих технологија и начина њиховог коришћења у архивској пракси. То не подразумева промену архивиста у специјалисте ИТ, али они морају знати како да користе модерне технологије и да разумеју њене стратешке импликације. Архивар би морао да буде у стању да саветује људе о функционалним захтевима апликација за управљање документима. Пројекти који се односе на доступност информације из фондова архивских институција данас су доступни углавном технолошким средствима јер корисници очекују информације у различитим форматима и, по могућству, на мрежи.

Познавање јавне управе и управљања. Документи се не стварају за архиве, они су само оруђе менаџмента. Архивисти само одлучују о њиховој судбини - да ли су вредни трајног чувања или не. Ако архивар ради нацрт прописа, саветује о постављању система за управљање документима у организацији или надгледа процес управљања документима у организацији, он мора да познаје јавну управу и опште принципе управљања, разуме циљеве, методе, оперативне процедуре и рутине, унакрсно везе управе и одељења, или посао у циљу разумевања начина на које се документи стварају, одржавају, користе и одлажу.

Вештине комуникације. Успех у архивском послу је немогућ без сарадње унутар организације и са спољним партнерима. Веома је важно да се изгради мост са доносиоцима одлука, државом, историчарима, адвокатима, ИТ стручњацима. Није компликовано убедити другог архивисту или менаџера записа о значају добре евиденције и очувања система у организацији. Много је теже убедити ствараоце записа о вредности њихових докумената као средстава информисања, повезати то с мисијом и циљевима њихове организације и ризиком везаним за потенцијални губитак информација. Архивиста, као стручњак за питања управљања документима, мора бити у

стању да пренесу поруку својим друштвеним партнерима како добро успостављен системи управљања документима могу унапредити пословни процес било које организације, помоћи да се побољша ефикасност, транспарентност и квалитет њихових услуга грађанима. Они морају да да буду вешти у решавању проблема, маштовити и иновативни и, што је најважније, они треба да схвате заједнице с којима раде и њихове потребе.

Извјештај о архиву у проширеној Европској унији има поднаслов □ *Повећање архивске сарадње у Европи: акциони план*. Основна идеја овог извештаја је да се подстакне прекогранична сарадња, боља размене информација, размена најбољих пракси у динамичном пољу архива. Апсолутно неопходан предуслов за међународну сарадњу су језичке способности архивиста. Одсуство страних језика доноси озбиљну препреку за учешће у међународној сарадњи, и ограничава могућности професионалног унапређење архивиста јер огромна количина информација о развоју професије постаје неприступачна.

Традиционално јака веза између архива и историјских истраживања била је увек прилично очигледна из угла јавности. Међутим, стварна ситуација се знатно променила од XIX века због развоја обе науке , историје и архивистике. Историјско истраживање трпи због позитивистичких идеала почетка XX века, мењајући се из чистог проучавања оригиналних извора на присутније теоретисање. Коришћење архивског изворног материјала данас је само један део процеса рада истраживача и многи истраживачи уопште не користе оригиналне изворе ослањајући се на штампани материјал и налазе на интернету. Уверени смо да стари концепт „историчара архивиста” једва одговара новом окружењу посебно ако архивар прати цео животни циклус докумената. Наравно, професионална архивска обука треба да обухвати историју, посебно административну историју, али не на нивоу научне.

У данашњем конкурентном окружењу било која организација ће преживети и бити успешна ако је у стању да задовољи потражњу друштва и спремна за промене. Архивисти, као и друге стручне заједнице морају да се прилагоде новим околностима, да промене ставове и навике, да побољшају вештине и знања да би остварили своју мисију и били ефикасни. Професија и појединци суочавају се с новим изазовима сваког дана, поготову сада када оквиру информационог друштва треба архивиста-менеджер који је у стању да постави прописе и стандарде, да ради као саветник и провајдер информација.

Савремени развој информационих наука, промене у друштвеном значењу (и значају) информације, њена обрада и похрањивање у жариште расправа поставили су и питање саме архивске службе. И, мада су расправе о кризи идентитета архивистике свакако преурањене, може се констатовати драматична промена и редефинисање идентитета како записа, тако и њихових „заштитара“. Ради се о уграђивању нових задата и улога у хиљадугодишњу структуру, што не мора бити негативно. У Србији су ове дилеме и расправе релативне због прости чињенице да идентитет архивиста никада и није до краја створен нити довољно друштвено признат, улога архивиста није ваљано вреднована, а у процесу образовања тој служби је дато периферно значење тако што је препуштена сама себи и унутрашњем усавршавању.

Ако је веровати законској регулативи, већ деценијама је јасно утврђено да је архивска служба – служба од посебног друштвеног значаја. Међутим, практично гледање на саму службу и њен положај је сасвим другачије. То се добрим делом огледа кроз праксу именовања руководећег кадра у архивима из редова других, често потпуно несродних професија. Такође, у односу сродних дисциплина минимализује се значај архивистике: историчари сматрају да је она тек сервис историјских истраживања, док је информационе науке сматрају својим периферним крилом. Стога је образовни програм архивистике увек подмодул неког од програма поменутих наука. Ништа бољи однос према архивистици немају ни управне и друге државне структуре, које тек повремено

признају значење архивског материјала као део националног идентитета, али никако да афирмишу струку и дају јој одговарајући статус, као и самим архивистима⁸².

Положај архивистике као науке и недефицираност идентитета архивиста знатно су утицали на професионалну самосвест архивиста, који себе често сматрају инфериорним у односу на историчаре и истраживаче са института и неретко напуштају архиве чим им се укаже прилика. Сматрамо да би образовни програми из ове области омогућили професији и њеним припадницима јасније позиционирање у друштвеним и научним структурама, и повратили дигнитет чуварима националног идентитета. Успостављање чврстог система образовања и стварање основних предуслова промоције архивистике као науке, неопходне су претпоставке да сами архивисти постану свесни сопственог идентитета и да, онда, кроз удружења и професионалну културу, утичу и на положај своје професије у Србији.

Идентитет професије се базира на ексклузивном телу знања и на професионалној култури која није из заједничке историје, уједињених циљева, заједничког вокабулара и колективних вредности, норми и стандарда. Суштинско архивско знање је срж архивског студијског програма, и треба да заузима доминантну позицију у курикулуму, да буде покривено високо квалификованим архивским едукаторима, професионалним архивистима и другима који поседују дубља знања релевантна за тему.

Суштинско архивско знање подразумева три сепаратна али интерно повезана аспекта студија:

- знање архивских материјала и функција (теорија и методологија удружена са специфичним подручјима архивског рада);
- знање о професији (историја професије и еволуција архивских пракси) и
- контекстуално знање (контексти у којима су записи креирани, вођени и чувани).

Због тога што архивско знање и професионална култура прелазе географске и

⁸² Биће интересно видети како ће предстојећа одлука о платним разредима у државним службама вредновати архивисте. Треба напоменути и еквиваленције у научним звањима између института и универзитета, али не и архива.

националне границе, свака компонента треба да инкорпорира интернационалне и мултикултурне перспективе.

Архивска едукација треба да подучава фундаменталне концепте који се тичу природе архивског материјала у свим формама и архивских функција (архивска теорија), техникама за спровођење архивских функција (архивска методологија) и имплементацијама теорија и метода у реалним ситуацијама (архивска пракса). Увод би требало да покрије историју архивске теорије и метода, као и њихову артикулацију у професионалној литератури (архивска наука). Фокус архивске едукације треба да обухвати све архивске функције у смислу тренутно најбољих пракси и повезаних питања менаџмента.

Промене у оквиру организација увек су болне јер организације чине људи, а људи традиционално не воле промене и опирају им се. Али, светла будућност архивске професије се не види, ако ће архивисти радије чувати свој лични комфор уместо суочавања са изазовима. Суштински, архивистика је на почетку пута промена и тек је чекају сложенији изазови у блиској будућности.

Резултати спроведених истраживања потврђују **генералну хипотезу** која гласи: **„Што је архивистика развијенија, то је лакше дефинисати и обогатити културну меморију у Србији.”**

Потврђене су и **допунске хипотезе** које се односе на разматрање метода и концепата истраживања, дигитализацију и умрежавање архива у светлу доприноса доступности културног блага и идентификацију ресурса за његово изучавање, као и о образовном систему, односно његовом прилагођавању систематском делању на подручју архивистике:

- „Што су развијенији методи и концепти архивирања, то је лакше приступити националном наслеђу.”

- „Дигитализација и умрежавање доприносе доступности културног блага и идентификацији ресурса за његово изучавање.”
- „Што је образовни систем прилагођенији систематском делању на подручју архивистике, то су веће шансе за њен развој.”

Упоређивање резултата истраживања са закључцима претходно формулисаних теорија довело до потврђивања чињенице да архиви представљају језгро националне и културне меморије, али и да, као такви, немају довољну подршку државних и научних кругова. Анализа образовне структуре архивиста и тренутно запосленог архивистичког кадра показала је да је образовање архивиста најслабија тачка савремене српске архивистике јер не постоји ниједна образовна институција у земљи која плански и сериозно образује квалификован кадар. У том смислу настао је и основни научни допринос овог рада – курикулуми за мастер, специјалистичке и докторске студије из архивистике, које треба да образују кадар стручан не само за техничке процесе у архивима, већ и за разумевање значаја архивске грађе, њену селекцију и приступ научним радницима и истраживачима.

Истраживање је утицало на успостављање нове теорије која гласи: *Да би се архивистика остварила у својој основној друштвеној улози – чувара културе сећања и националног идентитета □ потребно је ревидирати систем образовања архивиста, координирати активности с министарствима науке и образовања, те формирати студије архивистике на свим нивоима високог образовања, како би се ова струка припремила за вршење своје улоге и у дигиталном добу.*

Литература:

1. Abioye, A. (2009): *Searchers' Perception of Access Regulations in Nigerian National Archives*. Поцећен 21.03.2014. <http://unllib.unl.edu/LPP/abioye.htm>
2. Akmon, D. & Zimmerman, A. & Daniels, M., & Hedstrom, M. (2011). *The Application of Archival Concepts to a Data-Intensive Environment: Working with Scientists to Understand Data Management and Preservation Needs*. *Archival Science*, 11. 329-348.
3. Alfons, S. (2005-2006). *Muzej kao slika sveta*, *Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore II*, Cetinje, 173-184. Поцећен 24.11.2014. <http://dl.dropbox.com/u/2459434/ASven%2C%20Muzej%20kao%20slika%20sveta.pdf>
4. Akporhonor, B.A., & Iwhiwhu, E.B. (2007). *The management of staff records at Delta State University Library*. Abraka, Nigeria. *Library Philosophy and Practice* (January). Поцећен 17.04.2014. <http://unllib.unl.edu/LPP/akporhonor-iwhiwhu.htm>
5. Анатољак, С. (1971). *Помоћне историјске науке*. Краљево: Пролетер.
6. Anderson, K. & Bastian, J. & Harvey, P. & Plum, T. & Samuelson, Г. (2011). *Teaching to Trust: How a Virtual Archives and Preservation Curriculum Laboratory Creates a Global Education Community*. *Archival Science*, 11. 3-4. 349-372
7. Anderson, K. & Becker, S. et al. (2011). *Educating for the archival multiverse: The Archival Education and Research Institute (AERI) pluralizing the Archival Curriculum Group (PACG)*. *The American Archivist*, vol.74, issue 1, Society of American Archivists, pp. 69-101.
8. Андрић, И. (1960). *Кад је реч о архивима*. Архивски алманах. 1-2, Београд.
9. Апарас-Јелушић, Т. (2000). *Digitalna baština u nacionalnim programima zaštite baštine*. У: Katić Т. i Willer М. (ured.) (2000). *Arhivi, knjižnice, muzeji*. (str 112-119). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
10. *Архивистички термилошки речник*. 1975. Београд.
11. Archival Education and Research Institute (AERI) Pluralizing the Archival Curriculum Group (PACG). *Educating for the Archival Multiverse*. *American Archivist* (Spring/Summer 2011): 68-102.
12. *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts, Archival Science; "Fashionable Nonsense or Professional Rebirth: Postmodernism and the Practice of Archives*, *Archivaria* 51 (Spring 2001).
13. Аџић, С. (2003). *Архивистика и усмени извори*. Београд: Архив. 1-2. 48-52.
14. Аџић, С. (2011). *Архиви и архивска грађа-термини, описи, дефиниције*. Београд: АДС и ДС.
15. Аџић, С. (2010). *Приручник о електронском документу*. (стр. 18-39). У: Мишић, Т. (прир.). *Модернизација канцеларијског и архивског пословања*, Београд: АДС и АС.
16. Babić, I. (1988), *Pogledi* 3-4/18. (str. 703-708). Split.

17. Bacharach, M. et al. 1996. *The cross cultural analysis of organizations: Bridging the micro-macro and ideographic-nomothetic gaps*. Sociology in organizations 14.
18. Baumann, M.R. (1986). *A manual of archival techniques*. USA: Pennsylvania Historical and Museums Commission.
19. Беуц, И. (1968). *Архивистика – Предавања др Ивана Беуца на архивистичком течају у Загребу 1968. Године*. Загреб: Архив Хрватске.
20. Беуц, И. (1973). *Основи регистратуре у теорији и пракси*, Предавања др Ивана Беуца на постдипломском студију за библиотекарство, документацију и информационе знаности Свеучилишта у Загребу. Сремски Карловци: Архив Војводине.
21. Bolton R. (ed.) (1992). *The Contest of Meaning: Critical Histories of Photography*. Cambridge MA.
22. Бранковић З. (1970). *Канцеларијско пословање државних органа и радних организација*, (III изд.). Загреб.
23. Brenneke A. (1953). *Archivkunde Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europaischen Archivwesens gearbeitet nach Vorlesungsnachschriften und Nachlasspapieren und erganzt von Wolfgang Leesch*, Leipzig.
24. Брук, И., & Поповић, Љ. (1986). *Архивистика*. Београд.
25. Булатовић, Д. (2005). *Бауштинство или о незаборављању*, Крушевачки зборник 11. стр. 6.
26. Bulatović, D. (2004): *Baština kao brand ili muzej kao ekonomija želje*, Godišnjak za društvenu istoriju 2-3, Beograd. 137-148. Посећен 24.07.2014.
<http://dl.dropbox.com/u/2459434/DBulatovic%2CBastina%20kao%20brand.pdf>
27. Buchanan, S., et al. (2010). *Digging into Our 'Hidden Collections': Maximizing Staff Skills and Technology to Enhance Access to Special Collections*. In Proceedings of 13th California Academic & Research Libraries (CARL) Conference: Digging into Our Past and Polishing Our Present to Transform Our Future, Ed. B. Smith. California: CARL, 2010. Посећен 30.06.2014.
<http://carlacrl.org/Archives/ConferencesArchive/Conference10/2010proceedings/ElaineFanco.pdf>
28. Buchanan, S. and Richardson, K. (2012). *Representation Through Documentation: Acquiring Student and Campus Life Records through the Bruin Archives Project*. The American Archivist, 75.1 (Spring/Summer 2012). Посећен 12.12.2013.
<http://archivists.metapress.com/>
29. Buchanan, S. (2010). *Accessioning the Digital Humanities: Report from the 1st Archival Education and Research Institute*. Digital Humanities Quarterly 4.1 (Summer 2010). Посећен 11.04.2014. <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/4/1/000084/000084.html>
30. Вилфан, С. & Жонтар, Ј. (1973). *Архивистика*, Љубљана: Архивско друштво Словеније.

31. Гилер, О. (1992-1993). *Заштита архивске грађе као писаних споменика културе*. Архивски преглед. 1-4. стр. 37.
32. Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures Selected Essays*. Basic Books Inc. Publishers. New York.
33. Gilliland, A. (2011). *Neutrality, Social Justice and the Obligations of Archival Educators and Education in the Twenty-first Century*. Archival Science. 11. 3-4.
34. Gilliland, A. & McKemmish, S. (2011). *Pluralising the Archives in the Multiverse: A Report on Work in Progress*. Atlanti: Review for Modern Archival Theory and Practice 21: 177-185.
35. Гавриловић, Д. (1973). *Историјска белешка*. (стр. 11-16). 1-2, Београд: Архивски преглед.
36. Гавриловић Д. (1966). *Методологија шкартирања*. (стр. 25-35). Београд: Архивски преглед. 1-2.
37. Гилер, Б. О. (1983). *Приручник за заштиту архивске грађе ван архива*, Друштво архивских радника СРЦГ. Титоград: Заједница архива Црне Горе и Општински архив Титоград.
38. Гилер, О. (1992-1993). *Заштита архивске грађе као писаних споменика културе*, Архивски преглед, 1-4.
39. Dieckhof, A. (2003). *The Invention of a Nation*. Hurst.
40. Dirken, E. (1982): *The Rules of Sociological Methods*, The Free Press, New York, Посећено 21.03.2014.:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/686009?sid=21105808095383&uid=2&uid=3738928&uid=4>
41. Драшкић, Б. (1986). *Критеријуми за утврђивање појма стваралаца архивске грађе-регистратура*. Архивист. 1-2. Београд.
42. *Државна архива Народне Републике Србије 1900-1950*. (1951). Београд.
43. Duranti, L. (1997). *I documenti archivistici. La gestione dell' archivio da parte dell ente produttore*, Рома. У: Крижман, М. & Колановић, Ј. (прев.) (2000). Архивски записи. Теорија и пракса. Загреб: Хрватски државни архив.
44. Đorđević, V. (2012). *Nastava arhivistike na Filološkom fakultetu u Beogradu*. Arhiv. Београд
45. Ђурић, С. (1969). *Појам личног фонда и збирке и формирање збирке „Вариа“*. (стр. 63-69). Архивски преглед, 1. Београд.
46. Ђуровић, А. (2000). *Архив Србије. Улога у настави историје у основном, средњошколском и високом образовању*. (стр. 123-131). Архивски документи извори за историју. Београд: Архив Србије.
47. Ђуровић, А. (2009). *Архиви у Европи. Torre do Tombo, Национални архив Португала у Лисабону*, (стр. 179-189). Крагујевац: Шумадијски анали. (бр.5).
48. Evans, V.F. (1988): *Managing archives and archival institutions*. London: Mansell Publishing.

49. Enders, G. (1967). *Archivverwaltungslehre, veb Deutscher Verlag der Wissenschaften*, Berlin. (Аћимовић-Марић, Ј., прев.) (1981). *Послови у архиву*. Београд: Заједница архива Србије.
50. Жонтар, Ј. (прир.) (1972). *Архивска техника*. Љубљана: Архивско друштво Словеније.
51. Žumer, V. (1995). *Valorizacija dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo*. Ljubljana
52. Zakošek, B. *Tezaurusi u arhivskoj djelatnosti?*. Arhivski vjesnik. 40. Zagreb.
53. Павић, Ј. (прир.) (1987). *Збирка прописа из архивске делатности*, Београд: Савез архивских радника Југославије, Савет за научноистраживачки рад.
54. Ivanović, J., (2010). *Priručnik iz arhivistike*. (I deo). Zagreb.
55. *Из архивистике. Приручник за службенике архива*. (1959). Београд: Државни архив НР Србије.
56. Јакшић, М. (2010). *Водич за регистратуре*. (стр.21-33). Мишић, Т. (прир.). Београд.
57. Јакшић, М. (2009). *Осврт на нацрт Закона о архивској грађини архивској служби*. Архив. Београд: Архив Југославије. 1-2.
58. Jenkinson, H., (1966). *Manual of Archiv Administration*. Oxford.
59. Јелисаветов, О. (1955): Стручно образовање архивских кадрова, „Архивски преглед“, бр. 2-3, Београд, стр. 16.
60. Јовановић, В.М. (2010): Потрага за украденом историјом, Београд, у „Зборнику за књижевност и језик“ Матице Српске, под насловом: „Југословенске архиве у Другом светском рату – Београд и Србија“. Нови Сад: Матица Српска.
61. Јоветић, Н. (2002). *Оштећења архивске грађе и књига изазвана гљивама и мере за њихово спречавање и санацију*. (стр. 60-71). Архив. (бр. 3). Београд.
62. Karaman, I. (1993). *Studije i prilozi iz arhivistike*. Zagreb.
63. Krauss, R. (1992). *Photography`s Discursive Spaces*. In Richard Bolton (ed.). 1992. *The Contest of Meaning: Critical Histories of Photography*. Cambridge MA.
64. Коџар, А. (2005). *Архивистика и теорији и пракси*. Tuzla.
65. Куљић, Т., (2006). *Култура сећања*. Београд: Чигоја.
66. Le Goff, J. 1992. *History and Memory*. New York.
67. Лекић, Б. (2006). *Архивистика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
68. Лекић, Б. (1965). *Упутство за сређивање архивске грађе Савеза комуниста Београда*, Београд: Архивски преглед. (1-2).
69. Лекић, Б. (1966-67). *Методологија прикупљања и врсте мемоарске грађе*. Архивист. (1-4).
70. Лекић, Б. (1966-67). *Неке особености документарне и мемоарске грађе*. Београд: Ахивист. (1-4).

71. Лекић, Б. (1974). *Послератни развој система заштите архивске грађе и регистратурског материјала ван архива и даљи правци развоја у СР Србији*. Београд: Архивски преглед. (1-2).
72. Лекић, Б. (1975). *Неке опите карактеристике грађе и опити принципи и методи рада на сређивању грађе друштвено-политичких организација*, Београд: Архивски преглед. (1-2).
73. Лекић, Б. (1976). *Развој архивске службе у СР Србији без покрајина*, Београд: Архивски преглед. (1-2).
74. Лекић, Б. (1980). *Сређивање архивских фондова по принципу слободне провенијенције*. (стр. 27-29). Струга: Савез друштава архивских радника Југославије.
75. Лекић, Б. (1982). *Теоретско-практично сагледавање сређивања грађе фондова по принципу слободне провенијенције и израда инвентара*. Билтен Архива Југославије. (бр. 4).
76. Лекић, Б. (1985). *Прва и друга фаза обраде архивске грађе настале после 1945*. Марибор: Содобни архиви.
77. Лекић, Б. (1986.). *Валоризација архивске грађе*. Архивист. (1-2). Београд.
78. Лекић, Б. (1992-1993). *Научноистраживачки рад у архивима*. Београд: Архивски преглед. (1-2).
79. Лекић, Б. (1996). *Архивско законодавство Југославије*. Београд: Архивски преглед. (1-4).
80. Мандић, С. (2008). *Компјутеризација и историографија 1995-2005*. Београд: ИАБ.
81. Manuel d'archivistique. (1970). *Theorie et pratique des Archives publiques en France. Ouvrage elabore par l' Association des archivistes francais*. Paris (Поповић-Петковић, Р. прев.) (1982). Београд: Заједница архива Србије.
82. *Квебешка декларација о архивима*. (2007). МАС.
83. Мандић, С. 2008. *Компјутеризација и историографија 1995-2005*, ИАБ, Београд.
84. Мароевић, I. (1992): *Muzejski predmet*, u: *Uvod u muzeologiju*, Zagreb, 120-160. Посећен 26.01.2014.
<http://dl.dropbox.com/u/2459434/IMaroevic%2C%20Muzejski%20predmet.pdf>
85. Матић, А. (2014): Улога Друштва архивских радника Србије на успостављању и промоцији модерне архивске службе 1955-1990. године. Кикинда: Attendite.
86. Милетић, М. & Радојковић, М. (2008). *Комуницирање, медији и друштво*, Београд: Учитељски факултет.
87. Милић-Грчић, Ј. (1960). *Архивски депо и читаоница*. Београд: Архивист. (2).
88. Милић Ф. П. (1992-1993). *Шема организационе структуре Скупштине Србије 1944-1991*. Београд: Архивски преглед. (1-4).
89. Milosavljević, A. (2002). *Ars memorativa* улази у музеј, (s.81-96). Београд: Историја уметности (Свеске друштва историчара уметности Србије). XXVI. (1-2).

90. Милошевић, М. (1984). *Научна компонента у архивском раду*. (стр. 80-82). Београд: Архивист. (1-2).
91. Мишић Т. (прир.) (2010). *Модернизација канцеларијског и архивског пословања у регистратурама*. Београд: Архив Србије.
92. Мишић, Т. (2010). *Модернизација канцеларијског и архивског пословања*. Београд: АДС и АС.
93. Mihalilesku, V. (2002). *Svakodnevnica nije više ono što je bila*. (s. 23-24). Biblioteka XX vek, Beograd
94. Мусић, А. (прир.) (2010). *Нацрт грчких и римских старина*. Загреб.
95. Недић, С. (1974). *Културнопропагандна делатност архива*. (стр. 37). Београд: Архивски преглед. (1-2).
96. Никифорова, Л. А. & Белова, Г. А. (1966). *Теори и практика архивског дела СССР*. Москва: Виша школа. (Дајић, М. Прев.) (1976). *Теорија и пракса архивске службе СССР*. Београд: Заједница архива Србије.
97. Nuttin, J. 1955. *Personality*. Annual Review of Psychology. Vol. 6: 161-186.
98. *Obstacles to the access, use and transfer of information from archives*, УНЕСКО, 1976.
99. O'Toole, J. 2006. *Understanding Archives & Manuscripts*. Society of American Archivists.
100. Parsons, T. (1975): *Social Systems and The Evolution of Action Theory*, New York: The Free Press.
101. Pervin, L.A. 2001. *A dynamic systems approach to personality*. European Psychologist. Vol. 6 (3). 172-176.
102. Петковић, Ј. (2012). *Култура и масовно комуницирање у контексту глобалних промена савременог друштва*. Ниш: Филозофски факултет, Универзитет у Нишу.
103. Петровић М.Ф. и др. (1995). *Заштита и валоризација медицинске документације*. Београд: Архив Србије.
104. Порубовић-Видовић, О. (2001). *Дигитализација – изазов данашњице, потреба будућности*. (стр. 50-62). Архив. (бр. 2). Београд.
105. Поповић, Т. & Ђурић, С. (1962). *Лични фондови*. (стр. 206-214) .Архивски алманах. (бр. 4). Београд.
106. Поповић, Ј. П. (2003). *Правни систем заштите архивске грађе и регистратурског материјала и начин канцеларијског пословања на нивоу Државне заједнице Србије и Црне Горе*. Београд
107. Поповић-Петровић, Р. (1960). *Неки технички проблеми при сређивању и обради личних и породичних архива*. Архивист. (1-2). 28-36.
108. *Приручник из архивистике*. (1977). Загреб: Савез архивистичких радника Југославије.

109. Radić, N. (2005-2006): *Zbirka kao "mutno ogledalo" istorije*, Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore II, Cetinje, 197-204. Посећен 29.03.2014.
<http://dl.dropbox.com/u/2459434/NRadic%2C%20Zbirka%20kao%20slika.pdf>
110. Radcliffe-Brown, A. R. (1959): *A Natural Science of Society*, The British Journal for the Philosophy of Science. Vol. 10, No. 38 (Aug., 1959), pp. 160-162, доступно на:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/686009?sid=21105808095383&uid=2&uid=3738928&uid=4>
111. Радовановић, Б. (2010). *Огледи из архивистике*. Крагујевац.
112. Радосављевић, В., Петровић, Р. (2000). Конзервација и рестаурација архивске и библиотечке грађе и музејских предмета од текстила и коже. Београд
113. Раденовић, С. 2006. *Национални идентитет, етницитет, (критичка) култура сећања*. Филозофија и друштво. 31.
114. Раденовић, Р. (2012). *Информација о XVII Конгресу у Бризбејну*, 21-25. avgust 2012, Brizbejn. Australija.
115. Ratner, C. (2000): *Agency and Culture*, Journal for The Theory of Social Behavior, vol. 30, pp. 413-434.
116. Richards, T. (1993). *The Imperial Archive: Knowledge and the Fantasy of Empire*. London and New York
117. Ricoeur, P. (2009): *Memory, History, Forgetting*, The University of Chicago Press.
118. *Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije*. (1972). Zagreb.
119. Sekula, A. *The Body and the Archive*. In Richard Bolton (ed.). 1992. *The Contest of Meaning: Critical Histories of Photography*. Cambridge MA
120. Smith, A. 1991. *National Identity*. Penguin Books. London.
121. Schellenbeg, T. R. (1957). *Modern archives. Principles and technique*. Chicago. (Давидовић, С. & Немет, К. Прев.) (1968). *Модерни архиви. Принципи и техника рада*. Београд.
122. Sternfeld, J. (2011). Archival Theory and Digital Historiography: Selection, Search, and Metadata as Archival Processes for Assessing Historical Contextualization," *American Archivist* 74.2 (Fall/Winter 2011), 544-575. Посећен 17.09.2014.
<http://archivists.metapress.com/content/644851p6gmg432h0/>
123. Стојковић, Б. (1994). *Европски културни идентитет*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.
124. Стојковић, Б. 2009. *Мреже идентитета*, Годишњак ФПН, Београд: Факултет политичких наука.
125. Stoler, A. 2002. *Carnal knowledge and imperial power. Race and the intimate in colonial rule*. Barkley. Los Angeles: University of California Press.
126. Stulli B. (ur.) (1977): *Priručnik iz arhivistike*, Zagreb.
127. Tayeb, M. H. (2001). Conducting Research Across Cultures - Overcoming Drawbacks and Obstacles, *International Journal of Cross-Cultural Management*, vol. 1, no. 1., pp. 113-129.

128. Tomić, S. (1983). *Spomenici kulture njihova svojstva i vrednosti*. Beograd. 31-35.
Посећен 11. 08.2014.
<http://dl.dropbox.com/u/2459434/STomic%2CSpomenicikulture.pdf>
129. Трбулин, С. (2010). *Електронска управа - пут ка бољем функционисању демократске власти*. У Мишић, Т. (прир.). Водич за регистратуре. Београд: Сл. гласник.
130. Туђман, М. (1987). *Struktura kulturne informacije*. Zagreb.
131. *Упутство о одређивању критерија о формирању архивског фонда*, Архивски преглед 1, Београд, 1969, стр. 71-76.
132. Филиповић, И. (1972). *Начела научнокритичког објављивања архивских докумената*, Архивски вјесник, 15, 127-210.
133. Friedman, J. (1994). *Cultural Identity and Global Process*. London: SAGE.
134. Halbwachs, M. (1992): *On collective memory (Heritage of Sociology)*. Chicago: The University of Chicago Press.
135. Naralambos, M. & Holbron, M. (2002). *Sociologija*, Zagreb: Golden Marketing.
136. *Херодот*. (2004). Билтен удружења за друштвену историју, број 5, Београд: Удружење за друштвену историју.
137. *Хоризонти светског и европског библиотекарства у дигиталном добу*. (2011). Зборник радова са међународне научне конференције. Београд.
138. Horsman, P., (2002). *The Last Dance of the Phoenix, or the De-discovery of the Archival Fonds*. Archivaria. (54).
139. Horsman, P. & Ketelaar, E. & Thomassen, T. (2003). *New Respect for the Old Order: The Context of the Duch Manual*. The American Archivist. (66).
140. Casanova, E. (1966). *Archivistica*, 20 edizione. Torino.
141. Chastel, A. (1988). *Pojam baštine*. Pogledi 3-4/18 (Split), 709-723.
142. Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage was adopted by the General Conference of UNESCO on 16 November 1972. Посећено 23.22.2013: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>
143. Cook, T. (2001). *Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts*. Archival science. Vol.1, N.1
144. Ћировић, Д. (прир.) (1974). *Архивско веће при Архиву Србије 1967-1973. Стручна упутства и препоруке Архивског већа*, Београд: Архив Србије.
145. Ћирковић, Д. (1980): *Архив Србије у функцији остваривања јединственог система заштите и коришћења архивске грађе у Србији*, Архивски преглед 2, Београд, стр. 31.
146. Willer, M. (2011). *Educating for the Archival Multiverse*. The American archivist 74 (Spring-Summer 2011), 69-102.
147. Youn, Eunha. (2011). *Archival Studies of 2011 in North America: Current Developments and Trends*, Jour

Прилог 1. Закон о државној архиви из 1898. године

ЗАКОН О ДРЖАВНОЈ АРХИВИ⁸³

Члан 1.

У Београду се заснива: Државна архива Краљевине Србије.

Члан 2.

Државна је Архива засебно државно надлештво, које стоји под врховном управом и надзором Министра Просвете и Црквених послова.

Члан 3.

Државној Архиви је задатак: да прикупља, сређује и чува све документе од општег значаја и историјске вредности.

Члан 4.

Према природи докумената, који ће улазити у Државну Архиву, оба ће имати своја четири одељка:

а) Одељак политички-примаће и чувати све документе, који се односе на државно – политичке односе Србије, старијег и новијег времена /државни уговори, владалачка

⁸³ Усвојен 2/15 децембра 1898. године, објављен у Српским новинама, бр. 271 од 11. децембра 1898, стр 1803; Зборник закона и уредаба, књ. 53, стр. 681; Просветни гласник, 1899, бр. 1, стр. 1.

кореспонденција, владалачки тестаменти итд. У овај ће одељак улазити у главном акти из Министарства иностраних дела;

б) Одељак историјски - примаће и чувати све документе, који се односе на политичку, војничку и верску историју Србије, ранијег и новијег времена;

в) Одељак административни - примаће и чувати све документе, који се специјално односе на све гране државне администрације. Ту ће се стицати документарни акти свих Министарстава, који се односе на државна;

г) Законодавно судски одељак - примаће и чувати све документе законодавних тела Краљевине Србије и државних судова ранијег и новијег времена. У овај ће одељак у главноме улазити документи Државног савета, Народних Скупштина и Министарства правде.

Члан 5.

По заснивању Државне архиве, у њу ће се најпре унети и по одсецима распоредити сви документи горе поменутог значаја:

а) из архиве некадашње „Књажевске канцеларије и Попечитељства иностраних дела“;

б) из архиве бившег Великога Народнога Суда;

в) из архиве ранијих државних надлештава /исправништва, магистрата итд./.

Члан 6.

За овим ће се Државној Архиви уступити сви документи опште вредности и јавнога интереса из архива појединих државних надлештава до године 1870; а од овога времена до

у будуће документе горње врсте тек онда, кад не буду више потребни за службу дотичним органима.

Члан 7.

Прибирање докумената намењених овим законом Државној Архиви бива на писмени захтев Државног Архивара а по одобрењу надлежног Министра. Предаја пак докумената чини се двогубим списком, од којих један остаје у Државној Архив, а други се даје надлештву, која документе предаје.

Члан 8.

Документи из Државне Архиве могу се отуђити само одлуком законодавног тела, а уступити којој другој државној установи Краљевине Србије /Музеју, Академији Наука итд./ само по одлуци Министра Просвете и Црквених послова.

Члан 9.

Документи из Црквене Архиве могу се прегледати и објављивати у изводу или целини само по одобрењу Државног Архивара, а документи од знатније вредности само, и они што нису за јавност, по одобрењу министра просвете.

Члан 10.

У Државној Архиви постоји нарочито одељење за прикупљање и чување старих печата од важности и јавног интереса.

Члан 11.

Државном Архивом непосредно управља Државни Архивар, кога поставља краљ на предлог Министар Просвете и Црквених Послова.

Државни Архивар има положај, плату и периодске повишице плате као и редовни професор Велике Школе.

Члан 12.

Државни Архивар има уза се одбор, који му помаже и даје потребне савете ради што бољег и свестранијег вршења својих послова.

Члан 13.

Одбор Државне Архиве има најмање десет чланова, које поставља Краљ на предлог Министара просвете и Црквених послова на пет година. Међу члановима одбора морају увек бити: једна члан Академије Наука и један професор Велике Школе и по један виши чиновник из сваког Министарства.

Чланови Одбора врше ову дужност бесплатно.

Члан 14.

У свим питањима унутрашњег уређења и унапређења Државне Архиве одбор је за Државног Архивара саветодавно тело. Одлуке одбора у питањима набавке и куповине докумената из приватних архива обавезне су за Државног Архивара само ако вредност не би прелазила суму од 200 динара. А ако би вредност њихова била већа, онда је потребно и одобрење Министра просвете и црквених послова.

Члан 15.

Државном Архивару даје се у помоћ један секретар и два писара.

Члан 16.

Секретар Државне Архиве има положај и плату с периодским повишицама као и професори средњих школа, а писари плату и положај писара Министарства просвете и црквених послова. Она врше своје послове према распореду и наредбама Државног Архивара.

Члан 17.

Ко од чиновника и служитеља Државне Архиве намерно упропасти, преиначи, или без надлежног одобрења по чл. 9 овога закона, изда коме какав докуменат од знатније вредности или од оних што нису за јавност, било то у целини или почесно и у изводу; а тако исто и онај, који би од таквих докумената правио за себе или другог збирку без одобрења-казниће се по чл. 86 Казненог законика.

Члан 18.

Чиновници Државне Архиве не смеју преписивањем, аутографисањем, фотографисањем или ма којим другим начином копирања докумената Државне Архиве правити какве збирке за себе или за друге, ни од докумената мање важности који су обухваћени чланом 17. овог закона, а ко за то немају одобрење Министра просвете и црквених послова.

Ко од чиновника и служитеља Државне Архиве уради противном првом одељку члана казниће се затвором од једне до пет година.

Члан 19.

Казне из дела из чл. 17 и 18 овога закона не могу се ни у ком случају спустити испод најмање мере казне, која је законом за њих прописана.

Члан 20.

За откуп докумената из приватних архива, за штампање докумената, који се по одобрењу министра просвете могу повремено објављивати, и за потребне трошкове око издржавања Државне Архиве одређиваће се сваке године у Буџету потребна сума.

Члан 21.

Службена преписка Државне Архиве са свима властима земаљским и преноси докумената из разних архива у Државну Архиву ослобађају се прописаних такса и поштарине.

Члан 22.

Ближа правила о извођењу овог закона, о унутрашњем уређењу Државне Архиве прописаће се Уредбом Краљевом на предлог Министра просвете и црквених послова.

Члан 23.

Овај Закон ступа у живот 1. јануара 1900. године.

**Прилог 2: Листа категорија регистратурског материјала Мегатренд
универзитета са роковима чувања**

На основу члана 38. Закона о културним добрима (Сл. Гласник СР бр. 71/94), као и члана ___ Статута Мегатренд универзитета у Београду, Декан Факултета доноси дана _____. године:

**ЛИСТУ КАТЕГОРИЈА РЕГИСТРАТУРСКОГ МАТЕРИЈАЛА СА
РОКОВИМА ЧУВАЊА**

Члан 1.

Ова Листа садржи све категорије архивске грађе и регистратурског материјала настале у раду Мегатренд универзитета, као и рокове њиховог чувања и то како следи:

ред. Број	САДРЖАЈ-ВРСТА ПРЕДМЕТА	рок чувања
I ОСНИВАЊЕ, РЕГИСТРАЦИЈА И РАД		
1	Предмети у вези са оснивањем и почетком рада, оснивачка акта (анализе, захтеви, одлука о оснивању, предмети о испуњавању услова за оснивање, преписка са Министарством, сагласност надлежних институција, уверења о акредитацији и сл.), дозволе за рад, картони депонованих потписа	ТРАЈНО
2	Регистрација Факултета, Акта у вези статусних промена, промена назива, седишта, допуна делатности и сл.	ТРАЈНО
3	Предмети у вези уписа и брисања из регистра надлежних органа	ТРАЈНО
4	Предмети у вези права на коришћење зграде и других некретнина	ТРАЈНО
5	Статути и правилници Факултета	ТРАЈНО

**II ОСНОВНА ДЕЛАТНОСТ
ОСНОВНЕ СТУДИЈЕ
А) КОНКУРСИ**

6	Одлуке ННВ о упису и прелазу са других факултета, ранг листе за упис	5 година
7	Тестови са пријемног испита	1 година
8	Конкурсне пријаве студената који нису стекли право уписа	до уписа
9	Остала помоћна документа везана за упис	до уписа
10	Збирке тестова са пријемних испита	1 примерак трајно оперативно
11	Пријаве на конкурс за прелаз са других факултета, уверења о положеним испитима, планови и програми других факултета (за студенте који нису стекли право уписа)	до уписа
12	Остала преписка	5 година

Б) УПИСАНИ СТУДЕНТИ

13	<p>Досије студената: оригинална сведочанства претходно завршене средње школе извод из матичне књиге рођених нострификована школска диплома (решења) пријавни и семестрални листови (уписаних и одслушаних семестара) решења о прелазу са других факултета, решења о признавању испита са других факултета, уверења о положеним испитима са других факултета решење о статусу мировања решење о издатом дупликату индекса решења о изреченим дисциплинским мерама решења о поништају испита решења о наставку студија</p>	<p>ТРАЈНО до враћања до враћања до враћања до враћања</p> <p>ТРАЈНО</p> <p>ТРАЈНО ТРАЈНО ТРАЈНО до дипломирања</p>
----	--	---

В) ИСПИСАНИ СТУДЕНТИ

14	Матичне књиге исписаних студената	ТРАЈНО
15	Књиге исписаних студената	ТРАЈНО
16	<p>Досије студената пријавни и семестрални листови (уписаних и одслушаних семестара) фотографија студената (на пријавном листу) испитне пријаве положених испита списак положених испита захтев и решење о испису сва остала решења</p>	ТРАЈНО

Г) ДИПЛОМИРАНИ СТУДЕНТИ

17	Матичне књиге, картотека	ТРАЈНО
18	Евиденција (спискови) издатих диплома које потписује ректор	ТРАЈНО
19	<p>Досије студента: конкурсна пријава и фотографија студента пријавни и семестрални листови (уписаних и одслушаних семестара) испитне пријаве положених испита записник о полагању дипломског испита програм дипломског испита решење о статусу мировања решење о наградама</p>	ТРАЈНО
20	оригинална сведочанства претходно завршене средње школе и извод из матичне књиге рођених	до враћања
21	решења о прелазу са других факултета, решења о признавању испита са других факултета, уверења о положеним испитима са других факултета	ТРАЈНО

Д) СТУДЕНТИ СТРАНИ ДРЖАВЉАНИ

22	Матичне књиге основних студија	ТРАЈНО
23	Картотека студената страних држављана	ТРАЈНО
24	<p>Досије студената: оригинална документа претходно завршене средње школе и преводи истих решење о еквиваленцији средњошколских докумената пријавни и семестрални листови (уписаних и одслушаних семестара) докази о уплати школарине сертификат о знању српског језика испитне пријаве положених испита</p>	<p>ТРАЈНО до враћања ТРАЈНО</p> <p>ТРАЈНО</p> <p>ТРАЈНО ТРАЈНО ТРАЈНО</p>

Ђ) НОСТРИФИКАЦИЈА ИНОСТРАНЕ ДИПЛОМЕ ОСНОВНИХ СТУДИЈА

25	Матичне књиге	ТРАЈНО
26	Досије кандидата: захтев оверен превод дипломе и копија оригинала уверење о положеним испитима са наставним планом (оригинал и превод)	ТРАЈНО ТРАЈНО ТРАЈНО
27	Ратификовани међународни споразуми о еквиваленцији и нострификацији страних јавних исправа	ТРАЈНО

28	Документација у вези са међународном сарадњом , извештаји о међународној сарадњи(Лондон, Русија, Канадска школа и др.), преписка	ТРАЈНО
----	---	--------

Ж) НАСТАВНИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ

29	Наставни планови, измене наставних планова са одлукама ННВ и Универзитета, сагласност Универзитета на наставни план, одлуке	ТРАЈНО
30	Наставни програми Факултета	ТРАЈНО
31	Предмети везани за признавање испита са других факултета-утврђивање еквивалената	трајно оперативно
32	Остала преписка у вези ове области	5 година

З) ОСТАЛА СТУДЕНТСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

33	Правилници везани за основне студије	ТРАЈНО
34	Записници Комисије за студентска питања	ТРАЈНО
35	Одлуке ННВ, управе и комисија у вези са режимом студија и условима за упис, документација у вези са радом Одбора Сената	Трајно оперативно
36	Записници о извршеном надзору инспекције Министарства просвете (и спорта) и дописи у вези спроведених радњи	10 година
37	Записници о положеним испитима	ТРАЈНО
38	Распореди: испитних рокова дежурстава на испитима одржавања наставе	1 година
39	одлуке ННВ и управе везане за рад Студентске службе	5 година
40	Термински план наставе у школској години	1 година
41	Остали предмети везани за ову област-преписка	5 година

И) СТАТИСТИКА

42	Евиденција и статистички подаци о студентима по категоријама уз Матичне књиге	ТРАЈНО
43	Остали предмети везани за ову област-преписка	5 година

Ј) МАГИСТАРСКЕ И СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ

а) Наставни планови и конкурси специјалистичких, магистарских и докторских студија

44	Наставни планови и програми студија	ТРАЈНО
45	Списак наставника и сарадника постдипломских и докторских студија	ТРАЈНО
46	Записници и одлуке о усвајању наставних планова и програма за Већа	ТРАЈНО
47	Конкурси и одлуке о расписивању конкурса по школским годинама	10 година
48	Евиденција пријављених кандидата по школским годинама	10 година

49	Конкурсне пријаве примљених и уписаних кандидата	10 година
50	Конкурсне пријаве са документима неуписаних кандидата	по завршеном упису
51	Остала преписка из ове области	5 година
б) Специјалистичке, магистарске и докторске студије		
52	Азбучни регистри постдипломаца	ТРАЈНО
53	Досије студената специјалистичких, магистарских и докторских студија (са комплетним садржајем)	ТРАЈНО
54	Пописи специјалистичких, магистарских и докторских студија	ТРАЈНО
55	Одбрањене тезе	10 година
56	Евиденција прелаза студената на нове наставне планове и припадајућа документација	ТРАЈНО
57	Матичне књиге издатих магистарских диплома	ТРАЈНО
58	Предмети везани за промоцију уручења диплома	10 година
59	Статистички извештаји о уписаним студентима и одбрањеним радовима	5 година
60	Семестрални извештаји о ангажовању наставника и сарадника	5 година
61	Евиденција одобрених тема магистарских теза	ТРАЈНО
62	Регистар одбрањених специјалистичких, магистарских и докторских радова	ТРАЈНО
63	Распореди предавања	1 година
64	Остала преписка из ове области	5 година
в) Докторске дисертације кандидата који нису уписивали докторске студије		
65	Досијеа доктораната (са целокупним садржајем)	ТРАЈНО
66	Магистарски, специјалистички и докторски радови (у Библиотеци)	трајно оперативно примерак
67	Евиденција одбрањених докторских дисертација	ТРАЈНО
68	Акта о достави одбрањених докторских дисертација Библиотеци	5 година
69	Дисертације које нису оцењене или одбрањене	10 година
70	Остала преписка из ове области	5 година
г) Записници Комисије за последипломске студије и Комисије за научни рад		
71	Записници са материјалима са седница Већа за постдипломске студије	ТРАЈНО
72	Одлуке са седница Већа и остала преписка	10 година
д) Наставничка звања		
73	Стицање научних звања са евиденцијом научних звања	ТРАЈНО
74	Досијеа кандидата (са целокупним садржајем)	ТРАЈНО
75	Остали предмети из ове области	5 година
ђ) Нострификација диплома постдипломских студија		
76	Матичне књиге нострификација диплома са постдипломских студија стечених у иностранству	ТРАЈНО
77	Досијеа кандидата за нострификацију (са целокупним садржајем)	ТРАЈНО
78	Евиденција нострификованих диплома	ТРАЈНО
79	Остала преписка из ове области	5 година
е) Остали предмети у вези постдипломских студија		
80	Евиденција штампаних и умножаваних скрипата за постдипломске студије	трајно оперативно
81	Оригинални текстови аутора	10 година
82	Одлуке о штампању и остала преписка из ове области	5 година
ж) Научноистраживачки рад на факултету		

83	Евиденција пријава научноистраживачких радова тема по конкурс Министарства	ТРАЈНО
84	Конкурсни материјал и документација о пријављеним темама	ТРАЈНО
85	Спискови пројеката и тема у оквиру пројеката	ТРАЈНО
86	Спискови руководиоца и учесника у макро и микро пројектима	ТРАЈНО
87	Извештаји о научноистраживачким пројектима годишњи и трогодишњи	ТРАЈНО
88	Пројекти факултета	1 примерак трајно оперативно

III СТАТУТИ, СПОРАЗУМИ, ПРАВИЛНИЦИ

89	Статути и измене и допуне статута	ТРАЈНО
90	Пословници о раду органа управљања и стручних органа Факултета	ТРАЈНО
91	Правилници	10 година по престанку правне снаге
92	Остала нормативна акта која регулишу појединачна или мање важна питања	5 година по престанку правне снаге

IV РАД ОРГАНА И ТЕЛА

93	Записници са материјалима са седница органа и тела Универзитета и Факултета (Савет Факултета, Изборно веће, Наставно научно веће и др.) који доносе коначне одлуке	ТРАЈНО
94	Одлуке ових органа и остала преписка (позиви, расписи и обавештења)	5 година

V ПРАВНИ И ОПШТИ ПОСЛОВИ

95	Материјали у вези јубилеја, одликовања, диплома, плакета, награда појединцима и Факултетима и друга јавна признања и честитке	ТРАЈНО
96	Годишњи планови и програми рада Факултета	ТРАЈНО
97	Извештаји о раду Факултета	ТРАЈНО
98	Уговори о пословној сарадњи са другим субјектима (настава, наука, заједничка улагања, сарадња са сродним факултетима)	трајно оперативно
99	Уговори о делу, о повременом и привременом вршењу послова о ауторском делу, уговори о допунском раду и др.	5 година по престанку правне снаге
100	Предмети везани за укњижбу непокретне имовине (са свом пратећом документацијом)	ТРАЈНО
101	Акта о осигурању имовине и лица	5 година по истеку
102	Судски и управноправни предмети	по важећим правним прописима или 5 год. По правоснажности пресуде
103	Евиденција судских и управноправних поступака	трајно оперативно
104	Расписи, обавештења, саопштења, дописи и одговори на исте другим правним субјектима и остала преписка	5 година
105	Изборни материјали (гласачки листићи, бирачки спискови, записници о утврђеним резултатима гласања на изборима за органе управљања Факултета, референдумима	5 година

	и сл.)	
106	Инспекцијски налази (просветна, рада, заштите на раду и сл.)	5 година
107	Материјали у вези са издавачком делатношћу (ауторске рецензије)	10 година
108	Наредбе и упутства декана и продекана	5 година

VI РАД И РАДНИ ОДНОСИ

109	Матичне књиге запослених	ТРАЈНО-ОПЕРАТИВНО
110	Персонална досијеа радника-пасивна и активна Осим за досијеа познатих и признатих личности радника Факултета која ће се у том случају чувати	30 година по престанку радног односа ТРАЈНО
111	Решења о заснивању, прекиду, мировању, престанку радног односа, завршеном школовању, специјализацији, уговори о раду и сл. Као саставни део персоналног досијеа	као и персонална досијеа
112	Остале персоналне евиденције (изостанци, закашњења, боловања итд.)	2 године
113	Остала преписка везана за рад и радне односе	5 година
114	Предмети у вези коришћења годишњих одмора, о плаћеном и неплаћеном одсуству, план коришћења годишњих одмора, решења о коришћењу породилског одсуства-боловања, евиденција одсуствовања са рада, решење о замењивању за време одсуства радника и др. У вези присуства-одсуства са рада	2 године
115	Остала преписка и решења у вези радног времена, одмора, одсуствовања и боловања	2 године
116	Програм мера заштите на раду и програм обучавања радника из области заштите на раду, предмети о извршеној обуци и провери знања	као и персонални досије
117	Записници у вези заштите на раду, записници и решења инспекције рада, записници о прегледу и обезбеђењу објеката од пожара	10 година
118	Материјали о кадровима-анализе	ТРАЈНО-оперативно
119	Евиденција о повредама на раду	ТРАЈНО-оперативно
120	Пријава повреда радника на раду надлежним органима	5 година
121	Предмети у вези дисциплинске и материјалне одговорности радника	5 година

VII КАНЦЕЛАРИЈСКО И АРХИВСКО ПОСЛОВАЊЕ

122	Деловодници са пописа аката	ТРАЈНО
123	Регистри уз деловодник	ТРАЈНО
124	Архивска књига	трајно оперативно
125	Листа категорија регистратурског материјала са роковим чувања	трајно оперативно
126	Решења Архива Србије којима се одобрава излучивање безвредног регистратурског материјала	трајно оперативно
127	Записници Архива Србије о прегледу архивске грађе и регистратурског материјала и начина вођења канцеларијског пословања	трајно оперативно
128	Записници о примопредаји архивске грађе на чување Архиву Србије	трајно оперативно
129	Евиденција печата и штамбиља	ТРАЈНО
130	Контролник поштарине, интерна доставна књига, доставна књига за место, књига за експедовање поште и друге помоћне канцеларијске књиге	3 године
131	Решење о одређивању плана архивских ознака за архивирање завршених предмета, интерни план класификационих ознака	трајно оперативно

132	Реверси на примљене материјале из архиве	до враћања материјала
133	Пуномоћја и овлашћења за подизање поштанских пошиљки за преузимање извода и других материјала од банке за банке и сл.	3 године по престанку
134	Записници о примопредаји дужности	ТРАЈНО
135	Копије гарантних писама	2 године
136	Копије потврда и уверења	2 године
137	Остала преписка везана за канцеларијско пословање	5 година

VIII ИНВЕСТИЦИОНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

138	Предмети о извођењу радова (грађевинска књига, дневник, обрачуни и сл.	5 година по престанку извођења радова
139	Инвестициони програм Универзитета о изградњи објекта	ТРАЈНО
140	Претходне техничке студије, експертизе, анализе и елаборати	5 година
141	Лицитациони предмети, одлука о избору извођача или уступању посла	5 година
142	Уговорна документација (понуде, уговори, спецификација материјала, посебни уговорни услови и сл., предмети о ангажовању спољних извођача радова на наведеним пословима и примопредаји радова)	10 година по завршеном послу
143	Грађевинска и употребна дозвола	трајно оперативно
144	Атестна документација	трајно оперативно
145	Остала техничка документација у вези изградње нових и адаптације и реконструкције постојећих објеката	трајно оперативно
146	Разне помоћне евиденције везане за инвестиционо-техничку документацију	5 година
147	Евиденција о издатим радним налозима радницима техничке службе	2 године
148	Остала (пратећа) инвестиционо-техничка документација и преписка	3 године

IX ФИНАНСИЈСКО-МАТЕРИЈАЛНО ПОСЛОВАЊЕ

На ове категорије грађе примењиваће се рокови чувања из важећег правног прописа (Закон о рачуноводству), како код чувања, тако и код излучивања истих, с тим што постоји обавеза Факултета да писменим путем од Архива Србије (као и код излучивања других категорије грађе) тражи одобрење за излучивање безвредног регистратурског материјала коме је по важећој Листи категорија регистратурског материјала са роковима чувања протекло рок.

149	Завршни рачуни са пратећом документацијом	50 година
150	Картони зарада, годишњи обрачун зарада, платни спискови, исплатне листе зарада	ТРАЈНО
151	Обрасци М4	ТРАЈНО
152	Књига основних средстава (картотека)	ТРАЈНО
153	Дугорочни финансијски планови и програми	трајно оперативно
154	Главна књига	10 година
155	Остале финансијске књиге са дневницима	10 година
156	Сва прокњижена финансијска документација	10 година
157	Пописне листе са записницима и извештајима Пописне комисије	10 година
158	Месечни извештаји о боловањима	2 година
159	Картотека основних средстава и средства заједничке потрошње	10 година

160	Картотека синтетичког књиговодства	10 година
161	Картице потрошачких кредита	5 година
162	Помоћне финансијске књиге	10 година
163	Благајничка документа	10 година
164	Друга помоћна документа и евиденције у вези финансијског пословања	2 године
165	Записници финансијске инспекције	5 година
166	Евиденције ситног инвентара, канцеларијског материјала и остало	5 година
167	Аналитика појединих конта	10 година
168	Периодични обрачуни и други привремени обрачуни са прилозима	10 година
169	Административне забране	5 година по отплати дуга
170	Оригинали и копије требовања	2 године
171	Сагласност салда	3 године
172	Остала финансијска преписка са надлежним Фондом, банкама, СПП	10 година

X/ БИБЛИОТЕКА

173	Књиге инвентара и публикације	трајно оперативно
174	Књиге инвентара часописа и новина	трајно оперативно
175	Каталози књига и часописа	трајно оперативно
176	Картони корисника Библиотеке	по престанку радног односа, студирања
177	Преписка Библиотеке	5 година
178	Фото-филмска документација	трајно оперативно

Члан 2.

Листа категорија регистратурског материјала примењиваће се на архивску грађу и регистратурски материјал настале у раду Мегатренд Универзитета у Београду, од његовог оснивања, па на даље.

Члан 3.

Ова Листа ступа на снагу даном прибављања сагласности од стране Архива Србије.

Члан 4.

Све измене и допуне Листе вршиће се на исти начин и у поступку као и за њено доношење.